

Jaarverslag 2008

Milieudefensie. Een wereld te winnen.

Voorwoord

Een bewogen jaar

Onze Klimaatwet campagne iets opmerkelijks voor elkaar gekregen. Want door een motie aan te nemen van de ChristenUnie heeft de Tweede Kamer een nieuw instrument geïntroduceerd dat voor een kleine revolutie kan gaan zorgen in het klimaatbeleid.

Onze inzet was om een meerderheid in de Tweede Kamer warm te krijgen voor een Klimaatwet. Immers klimaatverandering heeft dan wel in Den Haag de afgelopen jaren aan belang heeft gewonnen, maar tegenover de winst van klimaatmaatregelen, staat b.v. de aanleg van meer wegen en het stimuleren van vliegen. Er werd een coalitie gevormd waarbij zo ongeveer alle natuur- en milieuorganisaties en ontwikkelingsorganisaties zich aansloten. We schreven zelf een wet, inclusief memorie van toelichting.

De motie leidt weliswaar niet tot een wet maar met steun van alle regeringsfracties en een deel van de oppositie (SP, D66, PvdD, en SGP) is er nu een soort Zalmnorm voor het klimaat geïntroduceerd. En we weten allemaal hoe sturend die norm is geweest voor het begrotingsbeleid in Nederland. De motie verzoekt de regering om op Prinsjesdag de jaarlijkse rapportage van het Planbureau voor de Leefomgeving 'transparant te presenteren en er een normerende werking

Annemarie Goedmakers,
voorzitter Milieudefensie

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

van uit te laten gaan in lijn met de doelstellingen per sector richting de verantwoordelijke departementen voor het bereiken van een structurele neerwaartse trend in de uitstoot van broeikasgassen in Nederland'. Een hele mond vol, maar cruciaal is die 'normerende werking'. Kort gezegd: er is een Zalmnorm voor het klimaat geïntroduceerd. Een klimaatnorm haalt de vrijblijvendheid uit het beleid. En dat is pure winst. We kunnen reikhalzend uitkijken naar Prinsjesdag.

Afgelopen tijd werd Milieudefensie zowel verguisd als geprezen. De voorzitter van VNO-NCW ontkende ons maatschappelijk en democratisch recht om op te komen voor de gezondheid van mensen in een situatie waar de overheid zich niet aan haar eigen wetten houdt. Natuurlijk is het altijd zaak het instrument hindermacht zorgvuldig in te zetten en op effectiviteit te toetsen om Pyrrus overwinningen te vermijden, maar een voorzitter van VNO-NCW zou je een groter democratisch besef toewensen dan hij publiekelijk ten toon spreidde. Het succes dat wij begin dit jaar voor het milieu konden boeken door onze overeenkomst met het Havenbedrijf Rotterdam, kon op veel bijval bogen.

De neergang in de economie is helaas niet onopgemerkt aan Milieudefensie voorbij gegaan. We moeten het vooralsnog doen met de steun van minder donateurs en ook onze subsidiegevers houden de hand op de knip. We hebben om die reden de al eerder in gang gezette reorganisatie een heel strak financieel kader gegeven. Wij zullen onze werkorganisatie robuuster en flexibeler maken, zodat onze slagkracht ook met een kleiner budget groot blijft en we die wellicht zelfs kunnen versterken.

Als vereniging zijn we druk bezig om een inhoudelijk grotere en vanuit democratisch oogpunt meer verantwoorde inbreng van onze leden mogelijk te maken. Wij hopen komend jaar met elkaar tot goede besluiten over aanpassing van onze verenigingsstructuur te kunnen komen.

Wij zijn trots op onze democratische structuur en willen dat zoveel mogelijk leden het aantrekkelijk vinden daarin een actieve rol te spelen zeker gezien het feit dat we dit jaar het werk aan een nieuw algemeen beleidsplan starten. De economische crisis krijgt veel aandacht, de milieucrisis heeft die ook nodig.

**Annemarie Goedmakers,
Voorzitter Milieudefensie**

April 2009

Inhoudsopgave

Klik op een titel om
direct de betreffende
pagina weer te geven ...

Voorwoord

1.1 Transparant Prijs	2
1.2 Verbeteringen	3
1.3 Van gedrukt naar digitaal	4
1.4 Gedragscode en beleid op internet	5

2 Samenvatting 6

2.1 Milieuresultaten	7
2.2 Financiële resultaten	11
2.3 Overige resultaten	12

3 Campagnethema's 14

3.1 Campagnethema Klimaat en Energie	16
3.2 Campagnethema Landbouw en Voedsel	30
3.3 Ruimte en Landschap	43
3.4 Campagnethema Globalisering	54
3.5 Campagnethema Verkeer	70
3.6 Jongeren Milieu Actief	88

4 Mensen in beweging 94

4.1 Doelstellingen	95
4.2 Resultaten	96
4.3 Inspraak en besluitvorming leden	98
4.4 Lokale afdelingen	103
4.5 Vrijwilligers	105

5 Externe relaties 106

5.1 Samenwerkingsverbanden	107
5.2 Relatie met overheid en bedrijven	112
5.3 Relatie met de media	118
5.4 Externe communicatie	120

6 Risicomanagement 125

6.1 Reputatierisico's	126
6.2 Fysieke risico's	128
6.3 Financiële risico's	130
6.4 Compliancy	132

7 Sociaal verslag 133

7.1 Personeel en organisatie	134
7.2 Inspraak werknemers	138

... spring
naar een
hoofd-
stuk ...

inhoud

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

... of blader door
de pagina's.

8 Intern milieubeleid	139		
8.1 Milieubarometer	140		
8.2 Computer en printers	144		
9 Bestuursverantwoording	146		
9.1 Samenstelling van het bestuur	147		
9.2 Bestuursvergaderingen	152		
9.3 Financieel toezicht	153		
9.4 Beleid	154		
9.5 Bestuur, directie en bureau	156		
9.6 Samenstelling en salarissen directie	158		
9.7 Presidium en Geschillencommissie	160		
10 Fondsenwerving, subsidies en sponsoring	162		
10.1 Resultaten werving 2008	163		
10.2 Wervingsprogramma 2006 - 2008	167		
10.3 Subsidies, schenkingen, sponsoring	170		
10.4 Nationale Postcode Loterij	172		
11 Jaarrekening 2008	173		
11.1 Inleiding	174	11.4 Grondslagen van Waardering	
11.2 Balans 31 december 2008	179	en Resultaatbepaling	183
11.3 Staat van baten en lasten 2008	181	11.5 Kasstroomoverzicht	185
		11.6 Toelichting Balans	186
		11.7 Toelichting staat van baten en lasten	193
		11.8 Overige gegevens	207
		Vooruitblik	209
		12.1 Milieudefensie in 2009	210
		12.2 Begroting 2009	213
		12.3 Meerjarenraming 2009-2012	215
		De missie van Milieudefensie	218
		Rechtsvorm en organisatiestructuur	220
		Colofon	221
		Interviews	222
		Mike Childs	223
		Sigrid Vorrink	226
		Han Horstink	228
		Marije Broekhuijsen	230
		Mary Louw	232
		Joke Hoobroeckx	234
		Tineke Dooyewaard	236
		Anne van Schaik	238
		Lars Keizerwaard	241

1 Over dit jaarverslag

In reactie op de roep om meer transparantie van goede doelen en maatschappelijke organisaties heeft Milieudefensie haar jaarverslag de laatste jaren stap voor stap verbeterd. Dat begint zijn vruchten af te werpen.

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

We vinden het belangrijk dat u zo goed mogelijk kunt beoordelen of wij ons werk goed doen en of we verstandig met ons (en uw) geld omgaan. Van een organisatie als Milieudefensie, die van bedrijven en de overheid transparantie eist, mag u tenslotte verwachten dat zij zelf haar zaakjes ook op orde heeft.

1.1 Transparant Prijs

In 2004 werd voor het eerst de Transparant Prijs voor het beste charitatieve jaarverslag uitgereikt. De prijs is een initiatief van de Donateursvereniging en Pricewaterhouse-Coopers en werd in het leven geroepen om de kwaliteit van jaarverslagen te vergroten en de transparantie te bevorderen. Milieudefensie doet al sinds 2004 mee, omdat de beoordeling ons waardevolle informatie geeft over de sterke en zwakke punten van ons verslag. Met het Jaarverslag 2007 scoorde Milieudefensie een 8 (in 2006 was dat een 7,4). Daarmee doen we het van alle natuur- en milieuoorganisaties het best. Dat is overigens geen reden om nu achterover te leunen. Ook dit jaar is ons verslag op diverse punten verbeterd.

**Dit jaarverslag verschijnt
alleen nog digitaal!**

**Bespaar op papier.
Print alleen pagina's die u
nog eens na wilt lezen.**

1

1.2 Verbeteringen

Ook met dit jaarverslag proberen we de transparantie van Milieudefensie verder te vergroten:

Niet-financiële resultaten:

In dit jaarverslag vindt u een evenwichtiger beschrijving van successen en mislukkingen. We geven bijvoorbeeld van projecten explicieter aan wat de doelstellingen waren en of ze gehaald zijn of niet.

Richtlijn 650:

Het financieel verslag is opgemaakt volgens Richtlijn 650 voor fondsenwervende instellingen en daarmee in overeenstemming met de 'Code Goed Bestuur voor Goede Doelen'.

Verantwoordingsverklaring:

In het bestuursverslag is een verantwoordingsverklaring opgenomen.

Transparantie van een jaarverslag is overigens niet hetzelfde als transparantie van de organisatie. Milieudefensie streeft ernaar als organisatie zo transparant mogelijk te werken. Dat hangt samen met het verenigingskarakter van de organisatie. We organiseren elk jaar twee algemene ledenvergaderingen, elke campagne wordt besproken in campagneraden die voor leden en niet-leden toegankelijk zijn en veel activiteiten worden samen met vrijwilligers georganiseerd. U leest er meer over in [hoofdstuk 4](#).

1

1.3 Van gedrukt naar digitaal

Over dit jaarverslag

Dit jaar publiceert Milieudefensie haar jaarverslag voor het eerst alleen nog digitaal. Er zijn twee belangrijke redenen om afscheid te nemen van het gedrukte jaarverslag: het spaart geld omdat het (relatief dure) drukproces komt te vervallen, en het is beter voor het milieu (minder papier en inkt, minder gesleep met spullen, minder verspilling). Om die reden hebben al veel organisaties, maar ook bedrijven en instellingen, deze stap gezet. Dan kan een milieuorganisatie niet achterblijven.

Mocht u het jaarverslag desondanks graag op papier willen ontvangen, dan blijft die mogelijkheid bestaan. U ontvangt dan alleen geen gedrukt verslag meer, maar een geprinte tekstversie zonder afbeeldingen.

U kunt dit geprinte verslag aanvragen via onze [website](#) →

www.milieudefensie.nl/publicaties/jaarverslagen

Als u besluit delen van het digitale jaarverslag te printen, zult u merken dat de tekst veel groter is dan u gewend bent. Dat komt, omdat Milieudefensie ervoor heeft gekozen de tekst vanaf het beeldscherm optimaal leesbaar te maken. Dat verklaart ook waarom het aantal pagina's ten opzichte van voorgaande jaren is gestegen.

1

1.4 Gedragscode en beleid op internet

Milieudefensie publiceert diverse beleidsdocumenten, richtlijnen en gedragsregels op haar website. Daaronder natuurlijk het Algemeen Beleidsplan 2006-2010, het Verenigingsreglement en de statuten. De belangrijkste gedragsregels zijn ondergebracht in een gedragscode, die eveneens op de website van Milieudefensie te vinden is. Die code omvat gedragsregels voor onze acties, regels voor de omgang met bedrijven (zowel over samenwerking met bedrijven als over conflictsituaties), regels voor de omgang met overheid en politiek, richtlijnen voor sponsoring, richtlijnen ter bescherming van persoonsgegevens (privacybepaling) en regels voor de frequentie van mailingen aan onze leden en donateurs.

Ook alle jaarverslagen staan op de [website van Milieudefensie](#).

In [hoofdstuk 6](#) besteden we meer aandacht aan de gedragscode van Milieudefensie.

2 Samenvatting

Voor het eerst sinds lange tijd kwam de groei van het aantal donateurs tot staan en vielen we zelfs flink terug. Een trend die ook bij andere goede doelen te zien is. Het aantal leden groeide nog wel, zij het bescheiden. En net als in voorgaande jaren, boekte Milieudefensie weer een flink aantal concrete milieuresultaten.

foto: Oud-minister Willem Vermeend en cabaretier Dolf Jansen bij de aftrap van de Klimaatwetcampagne in Den Haag, februari 2008

Milieudefensie heeft in 2008 weer mooie resultaten geboekt. Vaak ging er aan die resultaten jaren werk vooraf in de vorm van lobby, onderzoek, publieksmanifestaties en acties. Successen zijn te danken aan de inzet en betrokkenheid van heel veel mensen, niet in de laatste plaats de leden en donateurs van Milieudefensie. Milieudefensie bereikte die resultaten bovendien niet allemaal in haar eentje; vaak zijn successen het resultaat van samenwerking met andere organisaties.

Hieronder vindt u de belangrijkste resultaten.

- In 2008 bleek er geen politieke meerderheid voor de invoering van een Klimaatwet, maar de steun voor een centralere rol voor het klimaat in het regeringsbeleid groeit. Kamerlid Esmé Wiegman van de ChristenUnie stelde in november tijdens de begrotingsbesprekingen van VROM de invoering van een 'klimaatnorm' voor. De motie roept de regering op om op Prinsjesdag de voortgang van het behalen van de klimaatdoelen inzichtelijk aan het parlement te presenteren en 'er een normerende werking van uit te laten gaan in lijn met de doelstellingen per sector richting de verantwoordelijke departementen voor het bereiken van een structurele neerwaartse trend in de uitstoot van broeikasgassen in Nederland.' De motie werd met steun van de fracties van de SP, de PvdA, D66, de PvdD, de ChristenUnie, de SGP en het CDA aangenomen.
- Het ministerie van VROM bestudeert de Engelse Klimaatwet en neemt deze mee in de lijst aanvullende maatregelen als in 2010 Schoon en Zuinig geëvalueerd wordt.

2

Samenvatting

- In 2007 gaf een aantal grote banken aan, te willen werken aan het terugdringen van door hen gefinancierde CO₂-emissies. Door de overname van ABN Amro door Fortis en de kredietcrisis hebben de grote banken in 2008 echter geen zichtbare stappen gezet. De ASN-bank zette nog wel een stap vooruit door klimaatbeleid op te stellen en te publiceren. Bovendien rekende de bank uit wat de CO₂-impact van haar belangrijkste fondsen is.
- De provincies Groningen en Flevoland verbieden het bouwen van varkensflats en kippenfabrieken. Dit geldt ook voor de gemeenten Twenterand en Deventer. In Noord-Holland heeft Milieudefensie samen met de Dierenbescherming op 15 december 2008 een door ruim 25.000 provinciegenoten ondersteund burgerinitiatief ingediend. Dat heeft er op 16 maart 2009 toe geleid, dat ook in deze provincie megastallen verboden worden. Dit betekende het einde voor de grootste geplande kippenfabriek in Europa, een megastal voor 1,6 miljoen slachtkuikens in Middenmeer.
- Lidl en Aldi hebben in januari 2008 op verzoek van Milieudefensie hun inkoopbeleid aangescherpt, waardoor groente en fruit bij deze supermerkten minder gif bevat. Eerder al had Super de Boer deze stap gezet. Met andere ketens vindt nog overleg plaats.
- Na jarenlang overleg heeft het Europees Parlement op 13 januari 2009 besloten de 25 meest schadelijke bestrijdingsmiddelen in de landbouw te verbieden. Milieudefensie heeft, samen met Stichting Natuur en Milieu, jaren voor betere regelgeving gestreden. Dit is een stap vooruit voor de voedselveiligheid, want al deze verboden middelen zijn in de afgelopen jaren aangetroffen op groenten en fruit in de Nederlandse supermarkten.

2

Samenvatting

- Na jaren van stilstand is het aanbod van biologische producten in 2008 gegroeid tot het hoogste niveau ooit. Met de EKO-tellingen houdt Milieudefensie de vinger aan de pols en stimuleren we supermarkten meer werk te maken van hun biologische aanbod.
- Het Rijksbeleid gaat in de toekomst uit van lagere behoeftenramingen voor bedrijventerreinen en maakt meer werk van de herstructurering van bestaande terreinen dan van de aanleg van nieuwe.
- De regering stelt 400 miljoen euro beschikbaar voor de herstructurering van oude bedrijventerreinen.
- Een 150 hectare groot bedrijventerrein in Nationaal Landschap de Hoeksche Waard en een bedrijventerrein van 30 hectare in natuurgebied de Brabantse Wal worden geschraapt.
- De Europese Commissie heeft een wetsvoorstel gepresenteerd om illegaal hout te verbieden. Dat voorstel is door de Milieucommissie van het Europees Parlement belangrijk verbeterd.
- Groenrijk, een keten van tuincentra, gaat 90 procent van alle houtproducten in 2011 certificeren.
- Het aandeel duurzame houten tuinmeubelen bij tuincentra en doe-het-zelfzaken is sinds 2005 gestegen van gemiddeld 21 naar 52 procent in 2008. Valse milieucclaims komen vrijwel niet meer voor.

- Nederlandse en Indonesische bedrijven nemen maatregelen tegen illegaal gekapt merbauhout voor vloeren en deuren.
- De Nederlandse regering stelt de bijmengverplichting van biobrandstoffen naar beneden bij: van 5,75 naar 4 procent in 2010. Dit vanwege sterke twijfels over de duurzaamheid van de huidige biobrandstoffen.
- Milieudefensie en het Havenbedrijf Rotterdam zijn overeengekomen te laten onderzoeken of en hoe de emissies van fijnstof, NO_x, SO₂ en CO₂ die afkomstig zijn van activiteiten van de Maasvlakte kunnen worden gereduceerd. Op basis van de resultaten van dit onderzoek, zullen zij redelijkerwijs haalbare maatregelen bevorderen die gezamenlijk leiden tot een reductie van 10 procent van de totale emissies van NO_x, PM10 en SO₂.
- Door de invoering van de vliegtickettax werd een eerste stap gezet naar eerlijke prijzen (de luchtvaartreiziger betaalt verder nauwelijks belasting, in tegenstelling tot treinreizigers en automobilisten). Helaas werd de tickettax in april 2009 weer afgeschaft als onderdeel van de crisispakket van het kabinet.
- In 2008 pasten twee grote importeurs hun advertentiebeleid aan. Zij gaan voortaan duidelijke informatie over het energieverbruik en de CO₂-uitstoot van hun auto's opnemen.

In 2008 had Milieudefensie € 8.359.260 beschikbaar voor de doelstelling, 9,7 procent meer dan in 2007 (2007: 7.619.610 euro). Hiervan is 44,2 procent uit eigen fondsenwerving gerealiseerd, 26,7 procent van de Nationale Postcode Loterij en 28,3 procent uit subsidies van overheden.

Bij de contributies, giften en donaties zijn de inkomsten 305.000 euro lager dan begroot en bij subsidies van overheden 159.000 euro. De baten uit acties van derden zijn 437.000 euro hoger dan begroot, doordat geen rekening was gehouden met de bijdrage voor Natuur en Milieu van 280.000. Tevens was de bijdrage voor Milieudefensie voor de klimaatwet / Hier 2 te laag begroot.

Er is € 8.348.479 uitgegeven, 11,9 procent meer dan in 2007 (2007: 7.459.034 euro). Hiervan is 22,2 procent voor voorlichting en achterbanondersteuning, 64,2 procent voor campagnes en 13,6 procent voor kosten werving baten en beheer en administratie.

Over 2008 was een tekort begroot van 60.000 euro, het jaar is afgesloten met een negatief saldo van € 130.999 na verrekening van de bestemmingsfondsen en reserves. De bestemmingsfondsen zijn npl-gelden en overige inkomsten uit 2008, met een door derden specifiek aangegeven bestemming, die in 2009 worden besteed.

Het tekort is veroorzaakt door achterblijvende inkomsten uit eigen fondsenwerving.

De jaarrekening (in dit jaarverslag Financieel verslag genoemd) is dit jaar voor het eerst volledig opgemaakt volgens de vernieuwde Richtlijn 650 voor fondsenwervende instellingen en is daarmee in overeenstemming met de 'Code Goed Bestuur voor Goede Doelen'.

Op 31 december 2008 telde Milieudefensie 34.633 leden, een stijging ten opzichte van 2007 met 1,5 procent (eind 2007: 34.134). Slechts een bescheiden stijging, zeker in vergelijking met de sprong vooruit die in 2007 werd gerealiseerd (+ 9,6 procent).

Het aantal donateurs daalde fors tot 46.952. Dat is een verlies van ruim 23 procent (eind 2007: 61.531). Het totaal aantal leden en donateurs komt daarmee uit op 81.585. Met name tegen het einde van het jaar kreeg Milieudefensie te maken met erg veel opzeggingen. Van de mensen die in het najaar telefonisch of via email opzegden, gaf circa driekwart de economische crisis als reden (de rest gaf geen reden).

De contributies, donaties, giften, schenkingen en nalatenschappen bedroegen samen 3.158.187 euro, een afname van 2,8 procent ten opzichte van 2007 (2007: 3.250.760 euro). In 2008 bedroegen de kosten van de fondsenwerving 479.427 euro (2007: 566.464 euro), 13 procent van de baten uit de fondsenwerving (2007: 15,3 procent). In 2008 is aan de doelstelling 7.215.266 euro besteed, 86,3 procent van de totale baten. (2007: 82,4 procent).

Bij laagdrempelige activiteiten waren in de periode 2006 - 2008 in totaal ongeveer 350.000 mensen betrokken. Dat zijn er honderdduizend meer dan beoogd, in het programma 'Milieu raakt mensen' dat wordt gefinancierd door het ministerie van VROM in het kader van de Subsidieregeling Maatschappelijke Organisaties en Milieu (SMOM). In 2008 sprong de Klimaatwet er met 78.000 ondertekenaars uit (iets meer dan de in [hoofdstuk 3](#) genoemde 75.000, omdat er ook na het aanbieden van de handtekeningen nog steun-

betuigingen binnen kwamen). Het burgerinitiatief 'Stop veefabrieken in Noord-Holland' overtrof de verwachtingen met 25.000 ondertekenaars. Over de hele programmaperiode bekeken doen drie campagnethema's het duidelijk beter: Landbouw en Voedsel scoort het hoogst, gevolgd door Ruimte en Landschap, en Energie en Klimaat.

Op dit moment telt Milieudefensie 88 vitale lokale afdelingen, waarin in totaal 377 leden actief zijn. Dat betekent, dat het aantal afdelingen licht is afgenomen (91 eind 2007) terwijl het totale aantal afdelingsleden is toegenomen (353 eind 2007). Dit is te verklaren doordat enkele afdelingen die niet meer zo actief waren, zijn opgeheven en een aantal nieuwe afdelingen heel enthousiast van start is gegaan.

3 Campagnethema's

In 2008 kreeg één project gedurende het hele jaar topprioriteit: een campagne om in Nederland, naar Engels voorbeeld, een Klimaatwet aangenomen te krijgen. Ook voor projecten rond 'varkensflats', bedrijventerreinen, biobrandstoffen en de Week van de Vooruitgang ('groen licht voor duurzame mobiliteit') werden extra menskracht en middelen ingezet.

Campagnes en thema's

Campagnethema's

Milieudefensie is actief op vijf milieuthema's en wil op die thema's milieuresultaten boeken. Het gaat om: Klimaat en Energie, Landbouw en Voedsel, Verkeer, Ruimte en Landschap, en Globalisering. Op elk van deze thema's is een campagneteam actief. Die teams voeren diverse projecten uit en zitten bovenop de actualiteit.

Milieudefensie wil het aantal campagnes en de daaruit voortvloeiende projecten beperken: een focus in de activiteiten maakt een krachtiger inzet van mensen en middelen mogelijk en brengt het bereiken van resultaten dichterbij. Op deze vijf thema's heeft Milieudefensie een politieke en maatschappelijke positie opgebouwd door haar inzet, deskundigheid, netwerken in vakwereld, politiek en media en een betrokken achterban. Die positie wil Milieudefensie handhaven en uitbouwen.

Naast deze milieu-inhoudelijke campagneteams kent Milieudefensie ook een campagneteam dat zich specifiek richt op één doelgroep: jongeren. Dit is de werkorganisatie van de Vereniging Jongeren Milieu Actief, de aan Milieudefensie gelieerde jongerenorganisatie.

klimaat en energie →

landbouw en voedsel →

verkeer →

ruimte en landschap →

globalisering →

verkeer →

jongeren milieu actief →

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

3.1 Campagnethema Klimaat en Energie

Na de enorme media-aandacht in 2007, bleef Klimaatverandering ook in 2008 het meest besproken milieuthema. Maar grote stappen vooruit werden er in Nederland en internationaal niet gezet. Het lijkt erop dat iedereen de adem inhoudt voor de cruciale klimaattop die in december 2009 in Kopenhagen wordt gehouden. De milieubeweging en talloze wetenschappers waarschuwen dat het klimaatprobleem uit de hand loopt als daar geen doorbraak wordt bereikt.

Milieudefensie gaf klimaatverandering in 2008 topprioriteit en voerde het hele jaar campagne voor de invoering van een Klimaatwet.

Hoofdlijnen Klimaat en Energie

De snelle verandering van het klimaat vormt een grote bedreiging voor mens en milieu. De gevolgen op diverse gebieden zoals de biodiversiteit, de waterhuishouding en de economie worden steeds zichtbaarder. Klimaatverandering hangt samen met het grootschalige gebruik van fossiele brandstof. Om het klimaatprobleem op te lossen, is een structurele verandering nodig van de manier waarop we energie opwekken en verbruiken. Dit betekent inzetten op een combinatie van energiebesparing, duurzame energie en een grotere efficiency.

De doelen van Milieudefensie:

- a) Een duurzame, klimaatvriendelijke omslag bewerkstelligen bij overheden en bedrijven – meer in het bijzonder bij banken, de landelijke politiek en gemeenten.
- b) Zorgen voor de komst van een Klimaatwet.

project: Klimaatwet

Doelen:

Hoofddoel: Nederland voert in deze kabinetsperiode een Klimaatwet in. Het milieudoel op langere termijn is de vermindering van de broeikasgassen met 30 procent in 2020, 50 procent in 2030 en 90 procent in 2050.

Nevendoelen: een brede coalitie van milieu-, natuur- en ontwikkelingsorganisaties steunt de Klimaatwet; brede maatschappelijke steun voor de Klimaatwet.

Resultaten:

- Het hoofddoel is vooralsnog niet gehaald. Met de aanneming van een motie door de Tweede Kamer is er wel een klimaatnorm geïntroduceerd, waarmee de vrijblijvendheid uit het beleid is gehaald.
- De nevendoelen geven een wisselend beeld te zien:
 - Milieudefensie heeft met succes een brede coalitie van maatschappelijke organisaties gesmeed;
 - de steun van het publiek is blijven steken op een kleine 79.000 handtekeningen, waar we gehoopt hadden op meer dan 100.000 handtekeningen.

Op 27 november 2008 zette de Britse koningin haar handtekening onder de Climate Law. Daarmee werd de eerste Klimaatwet ter wereld van kracht. De Engelse zusterorganisatie van Milieudefensie, Friends of the Earth, stond aan de basis van die wet en voerde er ruim twee jaar campagne voor. Milieudefensie en andere Europese zusterorganisaties van Milieudefensie lieten zich door deze campagne inspireren en startten in 2007 met soortgelijke campagnes.

Milieudefensie is positief over het door het kabinet geformuleerde doel om de uitstoot van broeikasgassen in 2020 met 30 procent terug te dringen. De manier waarop het kabinet dat hoopt te bereiken, beoordeelt Milieudefensie als onvoldoende. Het inzetten op convenanten met het bedrijfsleven is ons inziens niet effectief, omdat het achterblijvers beschermt en voorlopers onder de bedrijven onvoldoende investeringszekerheid biedt. Daarom pleit Milieudefensie voor een Klimaatwet. Met een wet zetten we druk op de ketel: elk jaar bepaalt het klimaatbudget hoeveel CO₂ we mogen uitstoten en gaat de uitstoot met minimaal drie procent omlaag. Een eventueel tekort mag binnen drie jaar worden ingelopen. Duurt de overschrijding van het klimaatbudget langer, dan moet het kabinet aanvullende maatregelen nemen. De Klimaatwet gaat over

Interview

Mike Childs

hoofd campagnes van Friends of the Earth

'Klimaatverandering is een belangrijk politiek onderwerp en de regering deed er duidelijk niet genoeg aan. Daarom viel ons initiatief goed.'

[lees het interview](#)

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

de lange termijn en houdt vast aan de reducties die volgens het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPPC) nodig zijn om de opwarming van de aarde binnen de perken te houden. Dat wil zeggen: 50 procent minder uitstoot in 2030, 70 procent minder in 2040 en 90 procent minder in 2050. Tussen deze mijlpalen verloopt de jaarlijkse reductie lineair. De Klimaatwet moet daarnaast garanderen dat we de belangrijkste slachtoffers van klimaatverandering, met name in de armste landen, helpen om zich aan te passen aan de klimaatverandering. Zij worden nu al het hardst getroffen door de gevolgen. De wet stelt hiervoor een Klimaatfonds voor van 0,25 procent van het BNP.

Op 27 februari ging de campagne in Nederland van start. Een indrukwekkende coalitie van ruim dertig maatschappelijke organisaties – met naast Milieudefensie, Natuur en Milieu en Jongeren Milieu Actief onder andere Hier, WNF, Greenpeace, Icco, Cordaid Mensen in Nood, Oxfam Novib, Natuurmonumenten, Hivos, Vogelbescherming Nederland en Plan Nederland – presenteerden zichzelf voor de deuren van het Tweede Kamergebouw in Den Haag. De boodschap: 'Geen halve maatregelen! Teken voor een krachtige Klimaatwet.' Om deze boodschap te onderstrepen, bouwden de deelnemers een meters lange manshoge dijk van zandzakken. Ook oud-minister en -staatssecretaris Willem Vermeend (PvdA) en klimaatexpert en hoogleraar Pier Vellinga spraken zich in Den Haag uit voor een Klimaatwet.

In de maanden daarna gingen honderden actieve vrijwilligers aan de slag in hun omgeving, bij festivals en concerten, tijdens 'klimaatcafés' en op internet om steun te verwerven voor de Klimaatwet. Vooraf rekenden we er op dat het balletje in de loop van het voorjaar zou gaan rollen. Maar dat gebeurde onvoldoende. De partijen waarmee wij de discussie over

MILIEU
DEFENSIE

een Klimaatwet met name wilden aangaan, CDA en PvdA, reageerden afwijzend. Mede daardoor bleef het verwachte maatschappelijke debat uit en toonden de media weinig belangstelling. Dat verklaart waarom het Klimaatconcert 'Time's up, Thumbs up' op 7 juni in Park Transwijk in Utrecht niet het hoogtepunt werd waarop vooraf was gerekend. De ruim vijftienhonderd bezoekers genoten van de optredens van De Dijk en Stevie Ann. Maar de verwachte tienduizend bezoekers werden bij lange na niet gehaald.

Vlak voor het concert, op 27 mei, boden Milieudefensie, Stichting Natuur en Milieu en Jongeren Milieu Actief een ontwerp-wetstekst aan de Kamerleden van de vaste commissie van VROM (Milieu) aan. De tekst van de ontwerp-wet werd in samenwerking met de jurist Phon van den Biessen opgesteld. Op basis van de ontwerp-tekst zochten de samenwerkende organisaties het debat met de politiek over de uiteindelijke inhoud en de invoering van de Klimaatwet. Dat gebeurde bijvoorbeeld in een debat in Den Haag op 5 juni, waaraan onder anderen de Tweede Kamerleden Diederik Samsom (PvdA), Esmé Wiegman (ChristenUnie) en Liesbeth Spies (CDA) deelnamen. Vanuit het bedrijfsleven namen Geert Glimmerveen van energiebedrijf Eneco en Job van Harmelen van TNT deel aan de discussie. Ook deze activiteiten leverden niet de verwachte media-aandacht op.

Achter de schermen sprak Milieudefensie ook met vrijwel alle leden van de vast commissie van VROM en natuurlijk met minister Cramer.

De publiekscampagne werd afgerond met het aanbieden van ruim 75.000 oproepen aan vijf Kamerleden van de VROM-commissie. Dat gebeurde op 27 november 2008, de dag dat de Britse Koningin haar handtekening onder de Climate Law zette.

MILIEU
DEFENSIE

Campagneleider Willem Verhaak: 'Vooraf hadden we ingezet op meer dan 100.000 handtekeningen. Dat bleek te hoog gegrepen. We hebben onderschat hoe abstract een wet voor de meeste mensen eigenlijk is. Daar teken je kennelijk minder snel voor. Daar waar we mensen persoonlijk aanspraken en de tijd hadden om iets meer uit te leggen, waren mensen graag bereid te tekenen. Dat lukte veel minder goed als we alleen in de vorm van een brief of een actiekaartje bij de mensen langs kwamen. Toch ben ik achteraf niet ontevreden met dit resultaat. Veel mensen zien de urgentie van het klimaatprobleem en zijn het met ons eens dat uitzonderlijke maatregelen nodig zijn.'

In 2008 bleek er geen politieke meerderheid voor de invoering van een Klimaatwet, maar de steun voor een centralere rol voor het klimaat in het regeringsbeleid groeit wel. Zo stelde Kamerlid Esmé Wiegman van de ChristenUnie in november tijdens de begrotingsbesprekingen van VROM de invoering van een 'klimaatnorm' voor.

De motie roept de regering op om op Prinsjesdag de voortgang van het behalen van de klimaatdoelen inzichtelijk aan het parlement te presenteren en 'er een normerende werking van uit te laten gaan in lijn met de doelstellingen per sector richting de verantwoordelijke departementen voor het bereiken van een structurele neerwaartse trend in de uitstoot van broeikasgassen in Nederland.' De motie werd met steun van de fracties van de SP, de PvdA, D66, de PvdD, de ChristenUnie, de SGP en het CDA aangenomen.

Hoe kijkt Verhaak terug op de campagne? 'Wat ons parten heeft gespeeld, is dat we zo vroeg in de kabinetsperiode met onze wet langs kwamen. Het kabinet was nog nauwelijks begonnen met de uitvoering van zijn beleid. De teneur was toch een beetje: geef het

MILIEU
DEFENSIE

kabinet nu eerst de kans om het op zijn eigen manier te doen. Daardoor was er, ondanks de steun van een hele brede coalitie van maatschappelijke organisaties, weinig politieke steun.'

In 2009 blijft Milieudefensie het klimaatbeleid (Schoon en Zuinig) en de uitvoering van de eerder genoemde motie kritisch volgen. Het doel is om het klimaatbeleid een prominente plek te geven in het kabinetsbeleid. Het ministerie van VROM bestudeert de Engelse Klimaatwet nu en neemt deze mee in de lijst aanvullende maatregelen als in 2010 Schoon en Zuinig geëvalueerd wordt.

Milieudefensie heeft het onderzoeksbureau CE in november de Engelse Klimaatwet laten analyseren. CE concludeert dat het een effectiever instrument is dan het programma Schoon en Zuinig van het kabinet.

De Klimaatwetcampagnes van zusterorganisaties van Milieudefensie elders in Europa, hebben in Schotland, Ierland en Finland al tot concrete voorstellen geleid. De Belgische minister voor Klimaat en Energie, Paul Magnette, heeft aangegeven aan een wet naar Engels model te denken. Ook in Brussel heeft Milieudefensie samen met haar zusterorganisaties gelobbyd voor een stevig sanctiemechanisme in het Europese klimaatpakket. Dat voorstel werd overgenomen door het Europees Parlement, maar later bij de onderhandelingen tussen de lidstaten weer verworpen.

MILIEU
DEFENSIE

project: **Banken en klimaat**

Doel:

In 2008 ontwikkelen een tot twee (grote) banken klimaatbeleid. Daarmee gaan zij hun indirecte CO₂-uitstoot terugdringen. Zij stellen eisen aan de bedrijven of projecten die zij financieren of kiezen voor een ander soort projecten, bijv. duurzame energieprojecten. Dit wordt ook uitgedragen door te kiezen voor een klimaatneutrale bedrijfsvoering en aan klanten ook duurzame producten aan te bieden.

Resultaten:

- Bij de grote banken werden er in 2008 weinig zichtbare stappen gezet. De ASN-bank publiceerde klimaatbeleid en rekende de CO₂-impact uit van haar belangrijkste fondsen.

Milieudefensie voert campagne om banken en pensioenfondsen te bewegen klimaatverandering op te nemen in het hart van al hun beslissingen over investeringen. Dit project loopt al sinds januari 2006 en bereikte een voorlopig hoogtepunt in juni 2007 met de publiekscampagne 'Niet met mijn geld'. De relatie tussen klimaatverandering en de rol van banken is mede door de inzet van Milieudefensie een normaal onderdeel geworden van het klimaatdebat. Een aantal banken gaf in 2007 aan te willen werken aan het terugdringen van door hen gefinancierde CO₂-emissies (Rabobank en Fortis).

De inzet voor 2008 was, om de bereidheid bij banken te verzilveren. Maar in 2008 heeft het behoorlijk gerommeld bij de banken door de overname van ABN Amro door Fortis en de kredietcrisis. Dat heeft er mede toe geleid, dat de grote banken geen zichtbare stappen hebben gezet. De ASN-bank zette wel een stap vooruit door klimaatbeleid op te stellen en te publiceren. Bovendien rekende de bank uit wat de CO₂-impact van haar belangrijkste fondsen is.

In het voorjaar sprak Milieudefensie met de duurzaamheidsvertegenwoordigers van de grote Nederlandse banken en de duurzame banken. In het najaar publiceerden we een onderzoek naar het stemgedrag van banken over klimaatmoties bij de aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven waar zij aandelen in hebben. Daarnaast brachten we een toolkit uit met een stappenplan voor banken die aan de slag willen met hun klimaatbeleid.

Verder werkte Milieudefensie samen met Oxfam Novib, Amnesty International en FNV aan de ontwikkeling van een 'Eerlijke Bankwijzer' voor consumenten. De Eerlijke Bankwijzer is een website en vergelijkt de tien grote Nederlandse banken op verschillende sectoren en thema's met elkaar, zoals klimaatverandering, biodiversiteit, wapenhandel en transparantie.

MILIEU
DEFENSIE

De Eerlijke Bankwijzer werd in januari 2009 gelanceerd en wordt de komende jaren verder uitgebouwd.

Door de kredietcrisis hebben veel banken het moeilijk. De samenwerkende organisaties zien daarin echter geen aanleiding hun duurzaamheidseisen af te zwakken. Integendeel zelfs. In december riepen zij minister van Financiën Wouter Bos op om van de combinatie ABN Amro en Fortis Bank Nederland een instelling te maken die innovatief is op het gebied van milieu en klimaat, sociale verantwoordelijkheid, ethisch handelen en openheid geeft over haar doen en laten.

Bos zou Zalm, die beide banken gaat samenvoegen, moeten vragen een grote bank op te zetten met als missie 'het wereldwijd financieren van duurzame en eerlijke bedrijvigheid'. Die kan dan als voorbeeld gelden voor de hele bankensector. Daarmee onderscheidt de bank zich in één klap van de concurrentie in Londen en Frankfurt.

Interview

Sigrid Vorrink

jongerenambassadeur en klimaatheld

'Ik kan niet zo goed tegen actievoeren om het actievoeren'

lees het interview

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

project: Gemeenten

Doel:

Hoofddoel: Stimuleren van het klimaatbeleid van gemeenten.

Resultaten:

- In 2008 zijn stappen gezet die in de jaren hierna concrete resultaten moeten gaan opleveren.

De achterliggende doelstelling van dit project is gemeenten ertoe te bewegen klimaatneutraal te worden. Daartoe voert Milieudefensie al enige jaren campagne op dit thema. De nadruk ligt daarbij op klimaatbeleid en op duurzaam (klimaatvriendelijk) inkopen.

Gemeenten kunnen in de eigen bedrijfsvoering rekening houden met klimaatverandering. Bijvoorbeeld door energiebesparing in de eigen gebouwen en de openbare ruimte, een schoon wagenpark, inkoop en opwekking van groene stroom voor eigen gebruik, te letten op papiergebruik en door het toepassen van duurzaam hout. Om daar invulling

aan te geven, werkt Milieudefensie samen met de coalitie Duurzaam Inkopen.

Deze coalitie verspreidt een elektronische nieuwsbrief onder betrokken ambtenaren en beheert een website.

Een van de instrumenten die daarvoor ontwikkeld is, is de website klimaatkaart.nl.

Gemeenten namen in 2008 geregeld contact met ons op met vragen naar aanleiding van de informatie op die website. Gemeentelijk klimaatbeleid was ook onderdeel van de klimaatcafés en debatten in Rotterdam, Amsterdam, Utrecht en Nijmegen. In navolging van de oproep aan gemeenten in 2007 om na te denken over hoe ze klimaatneutraal zouden kunnen worden, publiceerde Milieudefensie eind oktober het boekje 'Nu aan de slag: naar een klimaatneutrale gemeente' met inspirerende voorbeelden van gemeenten die al stappen hebben gezet. Alle gemeenten ontvingen een prikkelende briefkaart waarin de publicatie werd aangekondigd. Het boekje werd in 2008 ruim 250 keer van de website gedownload. Blijkens een enquête ervaren de gebruikers het als nuttig.

Eind oktober vroegen we gemeenten een einde te maken aan de energieverpillende terrasverwarming die overal om zich heen grijpt. Dat deden we door op terrassen in Utrecht dekens en informatie uit te delen aan bezoekers.

MILIEU
DEFENSIE

Andere initiatieven

Nederlandse politici kregen eind juni namens Stichting de Noordzee, Stichting Natuur en Milieu, Wereld Natuurfonds, de Waddenvereniging, Duinbehoud, Greenpeace, Milieudefensie en de HIER Klimaatcampagne een 'Kansenkaart' aangeboden voor windenergie op de Noordzee. De kaart geeft aan waar op de Noordzee geschikte locaties zijn voor windmolenparken.

Tijdens de internationale klimaatop in december 2008 in het Poolse Poznan maakte Milieudefensie deel uit van het team van Friends of the Earth International. Milieudefensie toonde zich teleurgesteld over de uitkomst van de onderhandelingen, omdat er maar heel weinig vooruitgang werd geboekt. Wel werden er afspraken gemaakt over een zogenaamd adaptatiefonds, waaruit m.n. voor arme landen aanpassing aan klimaatverandering moet worden betaald. Maar de 45 miljoen euro in dat fonds steekt schril af tegen de miljarden die nodig zijn om mensen te beschermen tegen o.a. extreme weersomstandigheden en voedseltekorten.

Milieudefensie was met name teleurgesteld over de rol van Europa. Europa deed geen toezeggingen om ontwikkelingslanden financieel te ondersteunen in de strijd tegen klimaatverandering en zwakte het eigen klimaatpakket af.

Van Europa werd een leidersrol verwacht, maar die werd niet waargemaakt. Volgens Milieudefensie is dat de belangrijkste oorzaak van het mislukken van Poznan. Deze top diende als voorbereiding op de cruciale Klimaattop in Kopenhagen, in december 2009. Door het uitblijven van resultaten in Poznan moeten de onderhandelingen in 2009 in een veel hogere versnelling om de Klimaattop in Kopenhagen alsnog te laten slagen.

Milieudefensie ontwikkelde in 2008 twee tentoonstellingen. De tentoonstelling 'Klimaatverandering, wie gaat daar wat aan doen' trok langs 23 bibliotheken in Nederland. En sinds september staat de tentoonstelling 'Van wie is het woud' in Diergaarde Blijdorp. Deze laatste tentoonstelling vertelt over de gevolgen van ontbossing in de tropen, onder andere voor de opwarming van de aarde. Beide tentoonstellingen reizen in 2009 naar nieuwe plekken.

MILIEU
DEFENSIE

3.2 Campagnethema Landbouw en Voedsel

In 2007 maakte Milieudefensie veel reacties los met het burgerinitiatief 'Stop fout vlees'. Via dit eerste burgerinitiatief in de parlementaire geschiedenis wisten we bij de Tweede Kamer een inhoudelijke discussie over onze voorstellen voor een hervorming van de bio-industrie voor elkaar te krijgen. Sindsdien is de discussie over de bio-industrie blijvend op scherp gezet door de ophef over de dreigende komst van megabedrijven (varkensflats en kippenfabrieken), een ontwikkeling die haaks staat op de voor milieu en dierenwelzijn benodigde krimp en schaalverkleining. Milieudefensie mengde zich in 2008 met succes in die discussie.

Hoofdlijnen Landbouw en Voedsel

De gangbare landbouw wordt gekenmerkt door schaalvergroting, industrialisering, kostenbesparing en handelsliberalisering. Hierdoor wordt de ecologische draagkracht van de aarde overschreden en wordt een eerlijke voedselvoorziening bemoeilijkt. Milieudefensie zet zich in voor duurzame voedselvoorziening. Milieudefensie agendeert ernstige misstanden en propageert betere alternatieven (bijvoorbeeld zonder gif en dierenleed). Milieudefensie wil voor de landbouw een omschakeling van bulk- naar kwaliteitsproductie bereiken, en tegelijkertijd bereiken dat ons voedsel dichterbij wordt geproduceerd.

De doelen van Milieudefensie:

- a) Omschakeling van bio-industrie naar duurzame veehouderij.
- b) Gebruik landbouwgif terugdringen.
- c) Biologische landbouw stimuleren.

project: **Varkensflats**

Doel:

Samen met bewonersgroepen tegengaan van verdere industrialisering en schaalvergroting van de veehouderij. Omschakeling naar kleinere, grondgebonden veehouderij bevorderen.

Resultaten:

- De provincies Groningen en Flevoland verbieden het bouwen van varkensflats en kippenfabrieken. Dit geldt ook voor de gemeenten Twenterand en Deventer. In Noord-Holland is samen met de dierenbescherming op 10 december 2008 een door ruim 25.000 provinciegenoten ondersteund burgerinitiatief ingediend dat er op 16 maart 2009 toe heeft geleid dat ook in deze provincie megastallen verboden worden. Dit betekende het einde voor de grootste geplande kippenfabriek in Europa, een megastal voor 1,6 miljoen slachtkuikens in Middenmeer.

Op steeds meer plaatsen in ons land bestaan bouwplannen voor grote bio-industriestallen voor varkens of kippen. Realisering van veefabrieken veroorzaakt veel schade en overlast. Bovendien dreigt door de verdere industrialisering van de veehouderij het boerenfamiliebedrijf te verdwijnen.

Milieudefensie bracht de bouwplannen in kaart op het in 2007 gelanceerde Meldpunt Varkensflats. Het meldpunt was een reactie op het volledig ontbreken van informatie over bouwplannen bij de overheid. Inmiddels zijn via het meldpunt 75 verschillende bouwlocaties in kaart gebracht. Samen zijn ze goed voor 800.000 varkens en 5 miljoen kippen. Vrijwel overal zijn omwonenden ongerust, over aantasting van het landschap, vervuiling (ammoniak, fijn stof) en gezondheidsrisico's (MRSA). Milieudefensie ondersteunt deze mensen sinds mei 2008 via de website stopveefabrieken.nl, waar ze tips vinden en uitleg over procedures. Tijdens twee goed bezochte bijeenkomsten konden geïnteresseerden bovendien kennis opdoen. En het CLM schreef in juni 2008 op ons verzoek een rapport waarin de inhoudelijke bezwaren worden onderbouwd ('Megastallen nader bekeken').

Campagneleider Wouter van Eck: 'We ondersteunen mensen die de bouwplannen proberen tegen te houden van harte. Toch moeten we bij sommige bouwplannen omwonenden teleurstellen: we kunnen ons niet op al die plekken actief inzetten. Hopelijk doen deze groepen wel hun voordeel met de informatie die we aanleveren.'

Milieudefensie gaf prioriteit aan ondersteuning van het verzet tegen de grootste bouwplannen: Vroomshoop (Overijssel, ruim 80.000 varkens), Grubbenvorst (Limburg, 35.000 varkens en 1,3 miljoen kippen) en Middenmeer (Noord-Holland, 1,6 miljoen kippen). Die

MILIEU
DEFENSIE

Campagnethema's

gecombineerde inzet begint vrucht af te werpen: in Vroomshoop heeft de gemeenteraad de komst van de varkensflats afgewezen. In Middenmeer is het bouwplan van tafel gegaan, omdat Milieudefensie en de Dierenbescherming Noord-Holland in september 2008 een succesvol (provinciaal) burgerinitiatief organiseerden. Op 10 december boden beide organisaties 25.000 handtekeningen aan de Commissaris van de Koningin in Noord-Holland, de heer Borghouts, aan. De drempel van 5.000 handtekeningen werd daarmee meer dan ruimschoots gehaald. In maart 2009 werd het burgerinitiatief behandeld en besloot de provincie de megakippenstal te verbieden.

Daarmee zijn we er nog niet, want er blijven nog genoeg bouwplannen over. Maar het massale verzet heeft wel aangetoond, dat er geen draagvlak is voor dit soort megabedrijven. Milieudefensie blijft dit onderwerp ook in 2009 nauwlettend volgen.

project: Europa, bio-industrie en ontbossing

Doelen:

Terugdringen van veevoersoja die is geproduceerd ten koste van natuur en mensen in Latijns Amerika. In tien EU-lidstaten stellen partnerorganisaties de link tussen schadelijke veevoersoja en de bio-industrie aan de orde.

Resultaten:

- In 2008 is veel energie gestoken in onderzoek en samenwerking met partners in Europa en Zuid-Amerika. Met het bedrijfsleven is in eerste instantie overleg gezocht. In 2009 wordt op dit thema een publieks-campagne ingezet.

De vele varkens en kippen in Nederland eten de bossen in Zuid-Amerika op. Althans, ze eten veevoersoja, die grootschalig geteeld wordt in Brazilië, Argentinië, Paraguay en Uruguay. Die teelt leidt tot ontbossing. Dat de Nederlandse bio-industrie zal moeten hervormen, hebben we in 2007 al indringend duidelijk gemaakt met het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees'.

Naar aanleiding daarvan heeft het parlement een aantal moties aangenomen die de regering vragen om stappen te zetten tegen de sociale en ecologische schade die de veevoersoja veroorzaakt. Minister Verburg van Landbouw heeft daarop in januari 2008 een toekomstvisie voor de veehouderij opgesteld, waarbij er in 2023 sprake moet zijn van gesloten voer-mest kringlopen. Veevoer moet dan weer gewoon uit Europa zelf komen. Een mooi perspectief, maar er valt ook voor 2023 al veel te verbeteren!

In 2008 heeft Milieudefensie veel tijd en energie gestoken in overleg met partners uit Zuid-Amerika en collega-organisaties in Nederland, verenigd in de Sojacoalitie, om een publiekscampagne voor te bereiden. We willen breder bekend maken, dat er een verborgen prijskaartje hangt aan goedkoop vlees. Door de druk op bedrijven op te voeren, willen we ze aanzetten stappen te zetten.

Door dit voorbereidende werk waren we begin 2009 klaar om de campagne over 'het drama achter goedkoop vlees' te lanceren. Supermarkten worden aangesproken om hun verantwoording te nemen. Zij hebben de sleutel in handen om op korte termijn te bereiken, dat er minder vlees wordt gegeten én beter veevoer wordt gebruikt.

project: **Weet-wat-je-eet****Doelen:**

Terugdringen van landbouwgif in groente en fruit.
 Betere regelgeving in de EU om gifgebruik te beperken.

Resultaten:

- Lidl en Aldi hebben in januari 2008 op verzoek van Milieudefensie hun inkoopbeleid aangescherpt, waardoor groente en fruit bij hen minder gif bevat. Eerder al had Super de Boer deze stap gezet. Met andere ketens vindt nog overleg plaats.
- Na jarenlang overleg heeft het Europees Parlement op 13 januari 2009 besloten de 25 meest schadelijke bestrijdingsmiddelen in de landbouw te verbieden. Milieudefensie heeft, samen met Stichting Natuur en Milieu, jaren voor betere regelgeving gestreden. Dit is een stap vooruit voor de voedselveiligheid, want al deze verboden middelen zijn in de afgelopen jaren aangetroffen op groenten en fruit in de Nederlandse supermarkten. Alle pesticiden moeten voortaan ook eerst worden getest op hun effect op de ontwikkeling van kinderen.

Ook komt er een zwarte lijst van pesticiden die niet direct afgeschaft, maar op termijn wel vervangen moeten worden door bij voorkeur niet-chemische alternatieven.

- In samenspraak met vooruitstrevende tuinders en Stichting Natuur en Milieu is in 2008 een keurmerk voor weetwatjeeet ontwikkeld. Deze tuinders verplichten zich onder meer tot het beëindigen van het gebruik van enkele risicovolle gifstoffen (onze 'zwarte lijst'), milieuvriendelijke teelt, zorgvuldig ruimtegebruik en toepassing van duurzame energie.

Op 9 juli 2008 sloten Nederlandse tuinders een akkoord over milieuvriendelijk produceren met Milieudefensie, Natuur en Milieu en consumentenvereniging Goede Waar & Co. Een akkoord dat verrassend genoemd mag worden, omdat de tegenstellingen tussen glas-tuinbouw en milieubeweging onoverbrugbaar leken. Die tijden zijn dus voorbij.

De telersvereniging FrEsteem heeft onder meer toegezegd maatregelen te nemen om efficiënt en duurzaam energieverbruik te verbeteren, lichthinder te minimaliseren en een goede ruimtelijke inpassing te realiseren. Opvallend zijn de afspraken om het gebruik van bestrijdingsmiddelen terug te dringen. Er komt een maximum aan het aantal gifstoffen en er worden géén middelen meer gebruikt die de milieubeweging op de zwarte lijst heeft gezet. Op deze lijst staan middelen die door verouderde wetgeving nog wel gebruikt mogen worden, maar waarvan wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat ze risicovol en vervuilend zijn.

De verbeteringen die de tuinders realiseren gaan veel verder dan wat de overheid van de sector vraagt. Milieudefensie, Natuur en Milieu en consumentenvereniging Goede Waar & Co geven de tuinders die volgens deze afspraken werken toestemming om een sticker van hun gezamenlijke campagne 'weetwatjeeet' te voeren, als herkenbare garantie voor een milieuvriendelijk en gezond product. De eerste tomaten en paprika's met het logo van weetwatjeeet.nl waren al in oktober beschikbaar.

MILIEU
DEFENSIE

In juli sprak NRC Handelsblad de kersverse partners, tomatenkweker Frank van Kleef en campagneleider Wouter van Eck van Milieudefensie, over het akkoord (gepubliceerd op 8 juli 2008):

'In een vergaderzaal op de kwekerij zit Van Kleef aan tafel met Wouter van Eck van Milieudefensie. Voor veel boeren en tuinders is Van Eck wegens zijn acties tegen landbouwgif en bio-industrie de belichaming van de bemoeizieke stadsbewoner die de boer het leven onmogelijk maakt. Van Kleef heeft de milieubeweging echter opgezocht en een unieke overeenkomst gesloten. De tomaten van Van Kleef gaan aan hogere milieueisen voldoen dan wettelijk verplicht, met name qua gifgebruik, en hij krijgt daar een extra keurmerk voor: Weet wat je eet, een actie voor het terugdringen van landbouwgif van Milieudefensie en Natuur en Milieu.

Toen Van Kleef in november vorig jaar via bemiddeling van adviesbureau CLM bij de organisaties van 'weet wat je eet' aanklopte, bleken de geesten rijp om snel zaken te doen. Na het publiceren van alle negatieve gegevens in de gifwijzer, zegt Wouter van Eck, "is het nu belangrijk om te laten zien hoe het wel kan. We hebben te veel tegenover elkaar gestaan, terwijl dit soort ondernemers juist onze steun verdienen.'

Campagnethema's

In 2008 is ook veel energie gestoken in de Europese besluitvorming over landbouwgif. We werkten hierbij samen met de Europese tak van het Pesticides Action Network. Daarbij is via onze site in meerdere talen het stemgedrag van de Europarlementariërs openbaar gemaakt.

Ook is met een groep geïnteresseerde burgers een lobbybezoek aan Brussel gebracht, waarbij de volksvertegenwoordigers geconfronteerd werden met reële zorgen van burgers over gezondheid en milieu. Deze inzet heeft bijgedragen aan het uiteindelijke succes. Want ondanks krachtige tegenstand van de chemische industrie besloot het Europees parlement eind 2008 tot een verbod op landbouwgifstoffen die kankerverwekkend zijn of gevaar opleveren voor de voortplanting. Dat is een stap vooruit voor de voedselveiligheid, want deze middelen zijn in de afgelopen jaren nog geregeld aangetroffen op groenten en fruit in de Nederlandse supermarkten.

campagnethema klimaat en energie

project: EKO-tellingen

Doel:

Uitbreiding van het aantal biologische producten in de supermarkten.

Resultaten:

- Na jaren van stilstand is het aanbod van biologische producten in 2008 gegroeid tot het hoogste niveau ooit.

Milieudefensie en Solidaridad willen met de jaarlijkse EKO-tellingen stimuleren dat supermarkten hun assortiment van duurzame producten verder uitbreiden. Daarom onderzochten ruim 140 vrijwilligers van Milieudefensie en Solidaridad in 417 supermarkten het aanbod van biologische en fairtrade-producten.

Voor biologische producten gebeurde dat in 2008 voor de elfde keer. De fairtrade-producten werden voor de derde keer geteld.

De uitslag werd op 4 november 2008 bekend gemaakt. Plus verkocht de meeste biologische producten, terwijl Jumbo koploper is in Fair Trade. Het aanbod van biologische en fairtrade producten in de supermarkten is in 2008 licht gestegen. Gemiddeld liggen er nu 72 biologische producten in de Nederlandse supermarkt. Na dalingen in 2005 en 2006 is het aanbod hiermee op het hoogste punt ooit beland.

Fair Trade zet zijn opmars in de Nederlandse supermarkten voort. Het gemiddelde aanbod fairtrade producten in Nederlandse supermarkten stijgt dit jaar van acht naar negen producten.

Met gemiddeld 191 biologische producten per filiaal was Plus net als in de twee voorgaande jaren de best presterende keten. Jumbo houdt met 147 producten de tweede plaats vast en Albert Heijn bezet de derde plek.

project: De boer op!

Doel:

Biologisch landbouw als alternatief propageren en boeren aan meer afzet in eigen regio helpen.

Resultaten:

- Dit voorgenomen project is geschrapt vanwege de werkdruk en de tekortschietende financiering

Milieudefensie heeft enkele jaren lang de Open Dagen van de biologische boeren en tuinders aangegrepen om tientallen fietstochten te organiseren naar opengestelde bedrijven. Hierbij werd goed samengewerkt met Biologica, de maatschappelijke organisatie die pleitbezorger is voor de biologische landbouw in ons land.

Bij deze fietstochten konden belangstellenden op en rond de boerderij kennis maken met de praktijk van verantwoorde voedselproductie, dus zonder gif, kunstmest, gentic of dierenleed. Door de jaren heen hebben tienduizenden deelnemers enthousiaste reacties ingestuurd.

Helaas lukte het in 2008 niet meer om dit project opnieuw te organiseren. Met name de projecten rond varkensflats, veevoersoja en landbouwgif vergden zoveel inzet, dat hiervoor onvoldoende menskracht beschikbaar was. Omdat ook sponsorinkomsten wegvielen was het niet langer verantwoord om het project uit te voeren en gaven andere prioriteiten de doorslag.

Milieudefensie dankt de vele vrijwilligers die deze fietstochten door de jaren heen hebben georganiseerd en natuurlijk ook de gastvrije boeren die ons een inspirerend kijkje in hun 'keuken' hebben geboden.

3.3 Ruimte en Landschap

De afgelopen jaren heeft Milieudefensie het landelijk beleid rond bedrijventerreinen als topprioriteit gehad. Dat paste in de strategie op de middellange termijn die erop gericht was om in 2008 het beleid zo gewijzigd te krijgen, dat er fors minder nieuwe bedrijventerreinen worden aangelegd.

Daarnaast heeft Milieudefensie in 2008 ruimte gezocht en gevonden om twee nieuwe onderwerpen op te pakken: de Nationale Landschappen en de bouwplannen in het IJmeer.

Hoofdpijnen Ruimte en Landschap

Nederland verrommelt in hoog tempo. De schaarse open ruimte wordt volgebouwd met wegen, woonwijken en bedrijventerreinen. Vrijwel niemand wil het. Toch lijkt er bijna geen kruid tegen gewassen. Milieudefensie wil de open ruimte open en groen houden en de kwaliteit ervan verbeteren. Zorgvuldig ruimtegebruik is belangrijk voor de natuur en het landschap (biodiversiteit) en voor de leefbaarheid en gezondheid van mensen (genieten van rust en ruimte).

De doelen van Milieudefensie:

- a) De open groene (en blauwe) ruimte open houden.
- b) Intensief (en zorgvuldig) ruimtegebruik.
- c) Wijziging van het landelijk beleid rond bedrijventerreinen en woningbouw.
- d) Vergroting van de aantrekkelijkheid van het landschap.
- e) Ondersteuning van lokale groepen bij verzet tegen projecten die open ruimte aantasten.

project: **Bedrijventerreinen**

Doelen:

- Een voorlopige stop op de aanleg van bedrijventerreinen, nieuwe realistische behoeftenramingen gebaseerd op intensief ruimtegebruik, de invoering van een herstructureringsfonds.
- Het schrappen van enkele bedrijventerreinen.

Resultaten:

- Het Rijksbeleid gaat in de toekomst uit van lagere behoeftenramingen voor bedrijventerreinen en maakt meer werk van de herstructurering van bestaande terreinen dan van de aanleg van nieuwe.
- De regering stelt 400 miljoen euro beschikbaar voor de herstructurering van oude bedrijventerreinen.
- Een 150 hectare groot bedrijventerrein in Nationaal Landschap de Hoeksche Waard en een bedrijventerrein van 30 hectare in natuurgebied de Brabantse Wal worden geschrapt. Dat geldt nog niet voor een glastuinbouwlocatie van 250 hectare en een bedrijventerrein van 120 hectare bij Steenberg.

Sinds 2007 voert Milieudefensie campagne voor een ander beleid rond de aanleg van bedrijventerreinen. De wildgroei aan nieuwe bedrijfslocaties en de aantasting van het landschap die daarvan het gevolg is, is niet alleen Milieudefensie een doorn in het oog. De burger vindt het genoeg, minister Cramer vindt het genoeg en zelfs uit de bouwwereld komen kritische geluiden. Toch leek er lange tijd geen kruid tegen gewassen.

In 2008 lukte het om het tij te keren. De nadruk in het beleid ligt niet langer op de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen, maar op de herstructurering van bestaande terreinen. Dat werd duidelijk op 24 april. De Tweede Kamer stemde in met de Agenda Bedrijventerreinen van het kabinet. Daarin stelt het kabinet voor in de toekomst uit te gaan van lagere behoefte-ramingen voor bedrijventerreinen en veel meer werk te maken van de herstructurering van bestaande terreinen dan van de aanleg van nieuwe.

Op dezelfde dag sloot Milieudefensie het project 'Spaar het landschap, recycle de ruimte' dat in januari 2007 van start ging af met het aanbieden van 80.000 handtekeningen aan de Tweede Kamer. Om hun wensen te onderstrepen brachten 25 groepen uit het hele land een stukje bedreigde grond in een kruiwagen naar Den Haag. Uiteindelijk nam de Tweede Kamer dus veel van de wensen van Milieudefensie over. Alleen een voorlopige stop op de aanleg van nieuwe terreinen, zoals Milieudefensie wil, komt er niet.

Na het zomerreces herinnerde Milieudefensie de Kamerleden aan hun mooie intenties met een fotoboekje over de leegstand op bedrijventerreinen. In september verscheen het rapport 'Kansen voor kwaliteit' van de Taskforce Herstructurering Bedrijventerreinen (ook wel commissie Noordanus genoemd). Dat bevat veel goede aanbevelingen, waar het kabinet positief op reageert. Milieudefensie vroeg het kabinet n.a.v. het advies om boter bij de vis

en kreeg op 21 november zijn zin. Op voorstel van de ministers Van der Hoeven (Economische Zaken) en Cramer (Ruimtelijke Ordening) besloot het kabinet om tot 2013 voor de herstructurering van bedrijventerreinen 400 miljoen euro beschikbaar te stellen. Campagneleider Klaas Breunissen: 'Dit is een doorbraak. Geld is de komende jaren niet langer het grootste probleem. Het komt er nu op aan dat rijk, provincies en gemeenten daadwerkelijk aan herstructurering voorrang verlenen boven de aanleg van nieuwe terreinen.'

Ook rond de aanleg van een aantal bedrijventerreinen is er succes. In maart besloot het kabinet het bovenregionale bedrijventerrein van 120 hectare bij Hoeksche Waard te schrappen. Een beloning voor de jarenlange strijd van bewoners van de Hoeksche Waard, vereniging Hoekschewaards Landschap, Milieudefensie en vele anderen. Daarmee wordt recht gedaan aan het bijzondere karakter van het gebied, want het gaat om een Nationaal Landschap. Milieudefensie is echter nog niet helemaal tevreden, want het rijk schrapt het bedrijventerrein in de Hoeksche Waard weliswaar, maar wil het nu elders aanleggen (in Dordrecht en Ridderkerk).

Ook in Woensdrecht is er succes. Het geplande bedrijventerrein van 30 hectare buiten de vliegbasis Woensdrecht gaat niet door dankzij het door Milieudefensie ondersteunde, jarenlange verzet van de lokale groep aldaar.

Zover is het nog niet bij Logistiek Park Moerdijk, een nieuw bedrijventerrein van 150 ha. Milieudefensie publiceerde in april een rapport van de TU Delft, 'Nut en noodzaak van Logistiek Park Moerdijk', waarin wordt aangetoond dat dit bedrijventerrein niet nodig is. Er is genoeg ruimte op het bestaande bedrijventerrein in Moerdijk. Milieudefensie heeft het rapport aan alle betrokken politici gestuurd en gemeenteraadsleden in Moerdijk mondeling een toelichting gegeven.

MILIEU
DEFENSIEjaarverslag
2008

Het Logistiek Park Moerdijk is nog lang geen realiteit. Er zijn nog haalbaarheidsstudies in de maak, o.a. over de financiële haalbaarheid, die medio 2009 verschijnen. Het rijk is bij dit project betrokken, want is er voor en stelt er geld voor beschikbaar. Volgens Milieudefensie is het project echter in strijd met rijksbeleid voor zuinig ruimtegebruik en herstructurering, en voldoet het niet aan de zogenaamde SER-ladder (alle mogelijkheden op bestaande bedrijventerreinen moeten worden benut voordat er een nieuw terrein mag worden aangelegd). Daarom stuurde Milieudefensie met succes aan op bemoeienis van de Tweede Kamer. Naar aanleiding van een brief van Milieudefensie en Stichting Behoud Buitengebied Moerdijk, waarin werd uitgelegd dat er genoeg ruimte is op bestaand terrein en een nieuw terrein dus niet nodig is, heeft de Kamer het kabinet om een reactie gevraagd. Een motie waarin het kabinet werd gevraagd pas over de aanleg van het nieuwe bedrijventerrein te beslissen nadat de SER-ladder goed is doorlopen, werd in maart 2009 helaas door een kamermeerderheid verworpen. In het najaar van 2009 worden de haalbaarheidsstudies gepubliceerd en zal Milieudefensie zich opnieuw in het debat mengen.

Ons verzet tegen een glastuinbouwlocatie van 250 hectare en een bedrijventerrein van 120 ha, beide in de Oude Prinslandse Polder bij Steenberg, had nog geen succes. Samen met bewoners protesteerden we voor het provinciehuis in Den Bosch. In mei bouwde Milieudefensie samen met bewoners van kratten een 'muur van ellende' en gooide die om. De muur symboliseert de ellende waarmee de bevolking te maken krijgt als de bouwplannen van de provincie doorgaan, zoals: luchtvervuiling, lichtoverlast, aantasting van het landschap en herrie. Provinciale Staten besloten in juni echter dat de plannen doorgaan.

campagnethema ruimte en landschap

project: IJmeer open

Doelen:

Hoofddoel: Geen woningbouw en brug in het IJmeer.
Doel 2008: Het informeren en mobiliseren van omwonenden en politieke medestanders.

Resultaten:

- Bewoners en enkele politici spreken zich uit tegen bebouwing in het Manifest van Muiden.

Het IJmeer vormt samen met het Markermeer een waardevol open landschap in het sterk verstedelijkte noordelijke deel van de Randstad én een volgens de Europese Vogelrichtlijn beschermd natuurgebied. Milieudefensie vindt dat we moeten investeren in behoud en kwaliteitsverbetering van dit waardevolle natuur- en recreatiegebied.

Het tegendeel dreigt te gebeuren. Er zijn plannen het gebied te verstedelijken door de bouw van een buitendijkse woonwijk bij Almere en de aanleg van een brug dwars door het IJmeer.

In de verschillende toekomstplannen voor de Noordvleugel staan veel mooie woorden over 'behoud en versterking van de kernkwaliteiten van het landschap'. Toch kwam Almere binnen dit kader in oktober 2008 met plannen voor buitendijkse bebouwing en een IJmeer-verbinding. Almere presenteert daarin drie alternatieven. Een (voorkeurs)variant voorziet in 20.000 woningen buitendijks in het IJmeer/Markermeer.

Twee van de drie varianten zouden een verkeersverbinding tussen Almere en IJburg vergen, misschien in een tunnel, maar mogelijk ook in een kilometerslange brug. Van het IJmeer blijft niet veel meer over dan een kleiner en van de rest van de Markermeer gescheiden gebied. Weg ruimtelijke beleving, weg weidsheid en weg ruimte voor de natuur. Van de versterking van de kernkwaliteiten van het landschap is geen sprake.

Deze aantasting van het open IJmeer is nergens voor nodig. Gezien de toenemende mobiliteitsproblemen ligt het voor de hand wonen en werken zo dicht mogelijk bij elkaar te brengen. Dat is ook beter voor Almere. Het wordt dan een echte stad en niet een zich steeds verder uitbreidende verzameling woonwijken van Amsterdam. In de plannen van Almere zelf staat een goed verstedelijkingsalternatief in Flevoland aan de oostkant van Almere. De ontsluiting daarvan is via uitbreiding en vernieuwing van de bestaande verkeersverbindingen (vooral openbaar vervoer) te realiseren. En deze variant is nog goedkoper ook.

In 2009 vallen er belangrijke politieke besluiten over de plannen. Daarom is Milieudefensie in 2008 begonnen met het uitwerken van haar eigen visie en het mobiliseren van tegen-

MILIEU
DEFENSIE

standers op en rondom het IJmeer. Dat gebeurde allereerst in de Vechtstreek (Muiden en omstreken). Met een huis-aan-huis verspreide enquête peilde Milieudefensie in oktober de stemming: de meeste mensen willen geen woningbouw in het IJmeer, en willen een nieuwe IJmeerverbinding alleen als die onder de grond gaat of geven de voorkeur aan verbetering van bestaand spoor.

Op 18 november werd, na afloop van een druk bezocht debat tussen Noord-Hollandse en Muidense politici met burgers, het 'Manifest van Muiden' aangenomen. In dit manifest spreken meer dan honderd bewoners uit Muiden, Muiderberg en Weesp zich uit voor het open houden van het IJmeer. Onder de ondertekenaars bevonden zich ook de bewonersvereniging Muiden/Muidenberg en VBIJ (Verantwoord Beheer IJsselmeer), Johan Kardol (lid Provinciale Staten Noord Holland, ChristenUnie), Johan Bruins Slot (lid Provinciale Staten Noord Holland, CDA) en Jan Hylkema (lid gemeenteraad Muiden, PvdA). Milieudefensie heeft het Manifest van Muiden aan de 42 overheden van de Metropoolregio Amsterdam gezonden. Ook de Tweede Kamer en de ministers van VROM en V&W en de staatssecretaris van V&W ontvingen een exemplaar.

In 2009 gaat Milieudefensie verder met het informeren en mobiliseren van omwonenden en gebruikers van het IJmeer.

MILIEU
DEFENSIE

project: Nationale landschappen

Doelen:

Hoofddoel: Vermindering van de bedreigingen van de Nationale Landschappen en inwoners en gebruikers zich meer betrokken laten voelen bij de bescherming ervan.

Doel 2008: Positie verwerven in het debat over Nationale landschappen.

Resultaten:

- Het is nog te vroeg voor concrete resultaten. Wel kregen we beter inzicht in de slechte uitvoering van het migratiesaldonulbeleid en de inadequate wijze waarop de controle daarop door de overheid is geregeld.

De twintig Nationale Landschappen die het rijk heeft aangewezen, zijn gebieden met bijzondere landschappelijke kwaliteiten die bescherming verdienen (zoals het Groene Hart, de Noordelijke Wouden en Zuid-Limburg). Er mag in die gebieden gebouwd worden, mits de landschappelijke kwaliteiten behouden of versterkt worden. We constateren dat provincies en gemeenten dat 'mits' te weinig serieus

nemen en dat het landschap daaronder lijdt. Milieudefensie wil daar meer aan doen dan tot dusverre gebeurd is. We willen dat bewoners (en bezoekers) van Nationale Landschappen sterker worden betrokken bij die gebieden en dat zij zich voor de bescherming ervan gaan inzetten.

De afgelopen jaren heeft Milieudefensie zich al ingespannen om bouwplannen in twee Nationale Landschappen, het Groene Hart en de Hoeksche Waard, ter discussie te stellen. In 2008 werd hieraan een vervolg gegeven. Nu nadrukkelijk met de bedoeling een positie in het debat te verwerven en meer inzicht te krijgen in de problematiek.

Zo werd tegen de gemeente Nederlek (Nederlek ligt in Nationaal Landschap het Groene Hart) een juridische procedure gevoerd, omdat die gemeente meer woningen bouwt dan nodig zijn voor de eigen behoefte. Dat is in strijd met het rijksbeleid voor Nationale Landschappen; dat gaat uit van beperkt bouwen ter bescherming en ontwikkeling van de landschappelijke kwaliteiten. Milieudefensie verloor zowel bij de rechter als bij de Raad van State, terwijl de rechter onze inhoudelijke kritische analyse van de gemeentelijke woningbehoeftecijfers niet bij zijn oordeel betrok.

Campagneleider Klaas Breunissen: 'Wij concluderen dat controle en aanvechten van gemeentelijke woningbouwplannen door derden onmogelijk is. Als politici willen, kunnen ze dus hun gang gaan. Dat moet in de regelgeving veranderen. Milieudefensie zal dat aan de orde stellen bij landelijke politici.'

B

Campagnethema's

Verder gaf Milieudefensie steun aan het Manifest voor Groen Waterland, een bundeling van milieu- bewonersgroepen die opkomen voor (een deel van) Nationaal Landschap Laag Holland.

We schreven diverse brieven aan Kamerleden over het rijksbeleid inzake nationale landschappen, het Groene Hart en de Noordelijke Wouden. En we brachten een werkbezoek aan de Noordelijke Wouden waar de provincie een autosnelweg (Centrale As) tussen Dokkum en Drachten wil aanleggen en een overbodig bedrijventerrein van 30 hectare bij Quatrebras. Bij die gelegenheid werden nuttige contacten gelegd met regionale organisaties, ter voorbereiding op verdere acties tegen dit voor het Nationaal Landschap desastreuze plan.

MILIEU
DEFENSIE

jaarverslag
2008

3.4 Campagnethema Globalisering

De globalisering van de wereldhandel zet door. Goederen en diensten worden tegenwoordig in alle uithoeken van de aarde geproduceerd en heel vaak op andere plekken afgenomen. Het bedrijfsleven en de overheid tonen te weinig echte maatschappelijke verantwoordelijkheid om deze consumptie duurzaam te maken. Dit leidt tot een sterke achteruitgang van de biodiversiteit en uitputting van de grondstoffenvoorraad. Vooral in zuidelijke landen is de achteruitgang fors.

Milieudefensie werkt langs twee sporen: enerzijds het aanpakken van Nederlandse bedrijven die betrokken zijn bij milieu- en sociale misstanden in het zuiden (m.n. bedrijven en banken die betrokken zijn bij ontbossing en bedrijven die actief zijn in de olie-, gas- en mijnbouwsector); anderzijds het stimuleren van de Nederlandse overheid en de Europese Commissie tot het ontwikkelen van bindende regelgeving die het gedrag van multinationals aan banden legt.

Hoofdlijnen Globalisering

Milieudefensie wil de biodiversiteit waarborgen en natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen veiligstellen. De druk op het milieu (bijvoorbeeld op de bossen) is grotendeels het gevolg van de globalisering van de economie en de activiteiten van multinationale ondernemingen. Om het milieu en de mensenrechten te beschermen tegen deze invloeden, is een zorgvuldig stelsel van internationale afspraken en bindende wetten regelgeving noodzakelijk.

Speerpunten:

- a) Hout
- b) Biomassa en biobrandstoffen
- c) Olie, gas en mijnbouw
- d) Bindende regels voor bedrijven

Voor elk van deze speerpunten heeft Milieudefensie aparte doelen geformuleerd.

project: Hout

Doelen:

- Europese wetgeving om handel in illegaal hout te verbieden.
- Bedrijven stoppen met de handel in illegaal gekapt hout.
- Aandeel duurzaam hout bevorderen op de Nederlandse markt.
- Verbetering van het aanbestedingsbeleid (duurzaam hout) van de overheid.

Resultaten:

- De Europese Commissie heeft een wetsvoorstel gepresenteerd om illegaal hout te verbieden. Dat voorstel is door de Milieucommissie van het Europees Parlement belangrijk verbeterd.
- Groenrijk, een keten van tuincentra, gaat 90 procent van alle houtproducten in 2011 certificeren.
- Het aandeel duurzame houten tuinmeubelen is in onderzochte tuincentra en doe-het-zelfzaken sinds 2005 gestegen van gemiddeld 21 naar 52 procent in 2008. Valse milieclaims komen vrijwel niet meer voor.
- Nederlandse en Indonesische bedrijven nemen maatregelen tegen illegaal gekapt merbauhout voor vloeren en deuren.

Illegaal hout

De Europese Commissie heeft herhaaldelijk aangekondigd dat ze wetgeving zal publiceren om handel in illegaal hout tegen te gaan. Dit voorstel is echter verschillende keren uitgesteld. Milieudefensie heeft de publieke druk op de Commissie hoog gehouden, onder andere door op 19 maart onder begeleiding van een fanfare van kettingzagen het onderzoek 'Van oerwoud naar bouwhout' aan verantwoordelijk commissaris Dimas aan te bieden. Uit dit onderzoek blijkt dat er nog steeds illegaal en destructief gekapt hout in bouwprojecten van de overheid wordt gebruikt.

Op 23 juli kregen alle Eurocommissarissen van Milieudefensie, ICCO en Greenpeace een kantooragenda aangeboden waarin op elke bladzijde één en dezelfde datum stond: 10 september 2008. Op die datum zou de uitgestelde stemming over wetgeving tegen illegaal hout behandeld worden. Met een advertentie richtten de samenwerkende organisaties zich op de Nederlandse leden van het Europees parlement met de oproep om haast te maken met het wetsvoorstel van de Europese Commissie. Minister Verburg pleitte meermalen in de Landbouwwraad voor snelle presentatie van het wetsvoorstel. En Nederlandse Europarlementariërs schreven brieven en stelden schriftelijke vragen. Dat had uiteindelijk het gewenste effect: op 17 oktober presenteerde de Europese Commissie het wetsvoorstel.

Milieudefensie vond het voorstel niet ver genoeg gaan, omdat het de handel in illegaal hout niet strafbaar stelt. Gelukkig stemde de Milieucommissie van het Europees Parlement op 17 februari 2009 met grote meerderheid voor belangrijke verbeteringen van het wetsvoorstel. Milieudefensie hoopt dat het Europees Parlement de commissie volgt tijdens de plenaire stemming op 23 april van dit jaar.

MILIEU
DEFENSIE

Tuinmeubelonderzoek

In 2008 voerde Milieudefensie voor de vierde keer onderzoek uit naar het gebruik van duurzaam geproduceerd hout en valse milieucclaims bij tien bedrijven die houten tuinmeubelen verkopen ('Zit het wel goed? deel 4'). Milieudefensie begon daar in 2005 mee als opvolging van de campagne 'Hart voor hout'. Het resultaat van die campagne waren concrete afspraken tussen tuinmeubelverkopers en Milieudefensie, Novib en het Wereld Natuur Fonds over het gebruik van duurzaam hout in hun assortiment. Tijdens een tuinmeubelonderzoek van Milieudefensie in 2005 bleek niet alleen dat er van die afspraken niet veel terecht was gekomen; de meeste bedrijven waren de afspraken totaal vergeten.

Daarom kondigde Milieudefensie bij die gelegenheid aan vijf jaar lang de grootste tuinmeubelbedrijven te zullen volgen en elk jaar hun voortgang te meten op het aandeel duurzaam hout en het tegengaan van valse milieucclaims.

Bedrijven die het goed doen, worden geprezen, bedrijven die slecht presteren, krijgen traditiegetrouw een duwtje in de vorm van de 'Botte bijl award'. De award-winnaar van 2008 was Groenrijk, want daar trof Milieudefensie slechts 2 procent duurzaam hout aan en verschillende tuinmeubelen van hout uit risicogebieden voor illegale en destructieve kap. In september maakte Groenrijk in een gesprek met Milieudefensie bekend, dat zowel de hoofdvestiging als de managers van de filialen ambitieuze doelstellingen hadden ontwikkeld. In 2009 moet 50 procent van alle houtproducten zijn gecertificeerd, in 2011 is dit 90 procent. Een resultaat waar Milieudefensie natuurlijk zeer over te spreken is. Ook Ikea, waar in het paasweekend 2008 ondeugdelijke milieucclaims werden aangetroffen, reageerde positief en verwijderde alle claims na een oproep van Milieudefensie.

Campagnethema's

Dit resultaat past heel goed in het beeld van de afgelopen jaren. Dankzij de jaarlijkse onderzoeken, de prikkelende 'Botte bijl award' en veel gesprekken, bestaat het tuinmeubelassortiment van de onderzochte ketens nu voor meer dan de helft uit duurzaam en legaal geproduceerd hout. Sinds Milieudefensie begon met haar winkelinspecties, in 2005, is het aandeel duurzame houten tuinmeubelen in de onderzochte winkels gestegen van gemiddeld 21 naar 52 procent. Ten opzichte van 2007 gaat het om een stijging van 40 procent. Valse milieucclaims zijn vrijwel van de winkelvloer verdwenen.

Naar aanleiding van ervaringen bij acties rond diverse filialen van Groenrijk, heeft Milieudefensie ook zelf besloten om haar beleid aan te passen. Campagneleider Anne van Schaik: 'Sommige managers van Groenrijk wonen vlakbij hun vestiging. Zij waren erg geschrokken van de activiteiten van Milieudefensie, die in de nacht plaats vonden. Dat is natuurlijk nooit onze bedoeling geweest. Het is voor ons in ieder geval aanleiding daar in de toekomst terdege rekening mee te houden.'

In juni stuurde de Raad Nederlandse Detailhandel (RND) een brief naar Minister Cramer van VROM met de vraag of VROM financiële steun geeft aan het tuinmeubelonderzoek van Milieudefensie. In de brief stelt de RND dat het onderzoek van Milieudefensie niet wetenschappelijk is en de keuze van de onderzochte bedrijven willekeurig. In augustus en september vindt de kritiek van de RND zijn weg naar de media. Volgens de RND wil Milieudefensie met haar onderzoek de detailhandel zwart maken. Daar denken de bedrijven uit het onderzoek overigens heel anders over, laten zij aan Milieudefensie en de media weten. Milieudefensie ziet zich genoodzaakt het beeld dat wordt opgeroepen, maar dat feitelijk onjuist is, te corrigeren. In een persverklaring uitgebracht op 11 augustus stelt

MILIEU
DEFENSIE

jaarverslag
2008

Milieudefensie onder meer: 'Van de tien bedrijven zijn in totaal 69 filialen bezocht, per keten zijn in minimaal vijf vestigingen alle houten tuinmeubelen gecontroleerd. Daarnaast heeft Milieudefensie onderzoek gedaan bij buitenlandse toeleveranciers en Nederlandse tussenhandelaren.

Alle bezochte bedrijven hebben het onderzoeksrapport bovendien vóór publicatie toegestuurd gekregen, en kregen de mogelijkheid om te reageren. Daarnaast gaat Milieudefensie altijd in gesprek met de betrokken organisaties.'

Aanvankelijk houdt de RND een gesprek af, ondanks pogingen van Milieudefensie om aan tafel te komen. In november lukte het uiteindelijk toch. Het gesprek verliep ondanks de voorgeschiedenis in goede sfeer. Er zijn afspraken gemaakt over de reactietijd van bedrijven op ons onderzoek en hoe we elkaar in de toekomst op de hoogte houden van activiteiten. Milieudefensie heeft zelf besloten voortaan in de rapporten te vermelden welke filialen precies zijn bezocht en wanneer. Die informatie werd, inclusief de resultaten, altijd al voor publicatie aan de bedrijven zelf verstrekt maar tot nu toe niet opgenomen in het rapport.

In [hoofdstuk 5](#) gaat [campagneleider Anne van Schaik](#) nader in op wat bij Milieudefensie de 'RND-affaire' is gaan heten.

MILIEU
DEFENSIE

Vloeren en deuren

In Nederland wordt veel merbau verwerkt in vloeren en deuren. Deze houtsoort komt voornamelijk uit Indonesië, waar tot 80 procent van alle merbau illegaal gekapt wordt. Nederland is de grootste eindgebruiker en importeur van merbau in Europa. Milieudefensie maakt zich zorgen over het gebruik van dit hout in vloeren en deuren. In 2008 heeft Milieudefensie voor de tweede keer onderzoek gedaan naar het gebruik van merbau in vloeren en deuren: 'Deur dicht voor illegaal gekapt merbau!'. Na het onderzoek in 2007 heeft Milieudefensie met veel bedrijven gesproken. Daarnaast is een onderzoeker van Milieudefensie naar Indonesië gegaan om daar ter plekke onderzoek te doen naar de toeleveranciers. Deze Indonesische bedrijven namen naar aanleiding daarvan de volgende maatregelen: een bedrijf breekt met een dubieuze toeleverancier van merbau hout, drie bedrijven ontwikkelen alternatieven voor merbau en twee bedrijven gaan met toeleveranciers werken aan de certificering van de merbau.

Uit het onderzoek van 2008 bleek dat er nog steeds veel merbau voor de deurenmarkt wordt gebruikt. Er werden valse milieuclaims aangetroffen bij de vloerenbedrijven. Maar ook in Nederland reageren bedrijven met maatregelen: Praxis wil naar 100 procent duurzaam hout in alle houtproducten; Intergamma gaat in 2009 merbau uitfaseren; Formido dwingt toeleveranciers legale en duurzame alternatieven voor merbau te leveren; Bouwmaat wil binnen twee jaar 60 procent van zijn houtproducten duurzaam hebben. Vier Nederlandse deurenproducenten nemen stappen: Wehkamp deuren en Java deuren gaan met Indonesische toeleveranciers aan de slag om de productieketen te certificeren; Dehago en Steffex introduceren begin 2009 deuren van alternatieve houtsoorten.

MILIEU
DEFENSIE

Aanbestedingsbeleid Nederlandse overheid

Milieudefensie heeft op verzoek van de Nederlandse overheid samen met andere maatschappelijke organisaties input gegeven op het inkoopbeleid en de toetsing van certificeringssystemen. Daarop zijn de principes en criteria op belangrijke punten nog verstevigd. De Nederlandse overheid is in 2008 begonnen met de implementatie van het inkoopbeleid voor duurzaam hout.

Illegaal gekapt hout uit Kameroen op de Europese markt

Samen met zusterorganisaties in Kameroen en Frankrijk monitort Milieudefensie gevallen van illegale houtkap in Kameroen en gerelateerde handel naar Europa. Deze worden vastgelegd in zogenaamde 'logfiles' en rapporten en gerapporteerd aan de houtsector en aan overheden in Frankrijk, Nederland en Kameroen. In Nederland troffen wij illegaal gekapt hout aan bij één van de vier grote houtimporteurs, die daarop toeleveranciers en klanten informeerde en maatregelen trof om dit in de toekomst te voorkomen. Een van de houtimporteurs die in 2007 had toegezegd om de handel met twee illegale kappers uit Kameroen te staken, Hubkes houthandel, is recent toch weer begonnen en schendt daarmee de afspraak met Milieudefensie.

De Kameroenese overheid trok kap- en exportvergunningen in van houtbedrijven die betrokken zouden zijn bij illegale houtkap en handel, waaronder bedrijven die Milieudefensie met zusterorganisaties onderzocht. Het rapport verscheen in mei 2008, alleen in het Frans: 'Importer légalement en Europe du bois coupé illégalement au Cameroun'.

MILIEU
DEFENSIE

project: Biomassa en biobrandstoffen

Doelen:

Een moratorium op subsidies en bijmengverplichting voor biomassa zolang er geen goede duurzaamheidscriteria zijn. Aanscherping van de criteria voor duurzame biomassa.

Resultaten:

- Een moratorium is er niet gekomen. Wel stelde Nederland de bijmengverplichting naar omlaag bij (tot 4 procent in 2010).

Milieudefensie staat positief tegenover het gebruik van biomassa, maar maakt zich zorgen over het gebruik van geïmporteerde biomassa zoals palmolie. Palmolie is booming business. Na de levensmiddelenindustrie, heeft ook de energiesector deze goedkope grondstof ontdekt.

De afgelopen jaren kwam palmolie in toenemende mate onder vuur te liggen vanwege ontbossing en de schendingen van landrechten. Ook zijn er twijfels over de CO₂-winst die ermee geboekt kan worden. Toch is de import van palmolie naar Europa tussen 2001 en 2005

verdubbeld. Nederland is binnen Europa de grootste importeur van palmolie en veel Nederlandse bedrijven (o.a. Essent, Unilever en Rabobank) zijn betrokken bij de import en de financiering van palmolie.

Naast palmolie worden ook andere gewassen ingezet om elektriciteit van te maken of biobrandstof voor auto's, voornamelijk koolzaad, maar ook mais, soja en jatropha. Bij de productie van deze gewassen doen zich eveneens milieuproblemen voor. Reden voor Milieudefensie om bij publiek en politiek aandacht te vragen voor de problemen rondom het gebruik van deze gewassen. Milieudefensie spreekt zich uit tegen subsidies en een bijmengverplichting van geïmporteerde biomassa zolang er geen dekkende importcriteria zijn.

In 2008 concentreerde Milieudefensie zich op de beleidsontwikkeling voor biobrandstof in Nederland en de EU. In maart 2007 besloot de Europese Raad dat alle brandstoffen in 2020 voor tien procent uit biobrandstoffen moeten bestaan, mits deze duurzaam worden geproduceerd. In januari 2008 werd dit voornemen ondersteund door de Europese Commissie. Milieudefensie heeft het afgelopen jaar met gesprekken, brieven, debatten, case studies en acties tegen de verplichte volumedoelstelling voor biobrandstoffen geageerd. Samen met andere milieuorganisaties en met collega's uit Zuidelijke landen hebben we gelobbyd bij leden van de Tweede Kamer, Europarlementariërs en ministers. De fixatie op volumes ('meters maken') staat de doelmatigheid in de weg (daadwerkelijke CO₂-besparing) en heeft negatieve gevolgen voor biodiversiteit, voedselzekerheid en mensenrechten.

In de Nederlandse praktijk gaat de ontwikkeling de verkeerde kant op. Er ontbreekt transparantie en toezicht, en er wordt geen verantwoordelijkheid genomen voor het gebrek

MILIEU
DEFENSIE

aan duurzaamheid. Milieudefensie deed in 2008 onderzoek naar al deze tekortkomingen en bracht de resultaten onder de aandacht van de beleidsmakers. Het rapport 'Monsters aan de pomp' dat in mei verscheen (een co-productie met Stichting Natuur en Milieu), laat bijvoorbeeld zien dat de oliemaatschappijen geen openheid willen geven over de biobrandstoffen die zij bijmengen bij benzine en diesel. Hierdoor valt onmogelijk te controleren of niet-duurzame biobrandstoffen, zoals palmolie en soja-olie, worden bijgemengd. In oktober verscheen 'Subsidies voor biobrandstoffen in Nederland', dat het bureau Profundo in opdracht van Milieudefensie schreef.

Eveneens in oktober verscheen 'Biobrandstofproductie in Nederland', een onderzoek naar bestaande en geplande biobrandstofinstallaties in Nederland. Uit dit onderzoek blijkt onder meer dat producenten van plan zijn om vooral eetbare oliën zoals koolzaad, palmolie en soja te verwerken tot drie miljoen ton biodiesel per jaar in 2011. De totaal beschikbare verwerkingscapaciteit voor biobrandstoffen is nog groter; ruim vijf miljoen ton per jaar in 2011.

Milieudefensie maakt zich zorgen over deze ontwikkelingen, omdat Nederland inzet op het verkeerde soort biobrandstoffen. Aan deze productie worden tot 2013 geen duurzaamheidseisen gesteld. Hetzelfde geldt voor de huidige bijmenging van biobrandstoffen. Er zijn geen duurzaamheidscriteria, en bedrijven hoeven pas in 2012 te rapporteren over wat voor soort biobrandstof ze – verplicht – aan het bijmengen zijn.

Zowel het Europees Parlement als de Europese Raad hebben in december 2008 de doelstellingen van het Europees energie- en klimaatpakket ondersteund. Er zijn weliswaar duurzaamheidscriteria aangenomen, maar deze zijn volgens Milieudefensie niet sterk genoeg.

Zo zijn er geen verplichte sociale criteria, is het gebruik van veengebieden niet uitgesloten en zijn eenzijdig zogenaamde default values vastgesteld (veronderstelde CO₂-besparing per gewas) die verschuivingen en landgebruik voorlopig niet meenemen. Ook is er geen echt onafhankelijk verificatiesysteem.

De Nederlandse regering heeft halverwege het jaar bekend gemaakt dat in 2010 i.p.v. 5,75 procent nog maar 4 procent verplicht bijgemengd hoeft te worden, omdat er zorgen zijn over de duurzaamheid van biobrandstoffen.

Geen moratorium dus?

Campagneleider Anne van Schaik: 'Nee, alleen de Nederlandse doelstelling is een klein beetje aangepast. Op Europees niveau zijn we bijna niets opgeschoten. Voor ons is het belangrijk, dat we van tevoren duidelijkheid hebben over de omvang van de campagnes in andere landen. Die bleken kleiner dan verwacht, waardoor we op dat politieke niveau weinig invloed hebben kunnen uitoefenen. Dat zal ons niet nog een keer overkomen.'

project: Olie, gas en mijnbouw

Doel:

Het hoofdkantoor van Shell neemt verantwoordelijkheid voor de sociale en milieuproblemen waarbij het bedrijf op diverse plekken in de wereld betrokken is.

Meer in het bijzonder: het hoofdkantoor van Shell neemt verantwoordelijkheid voor de olievervuiling en het affakkelen in Nigeria en lost die problemen op.

Resultaten:

- Er is geen vooruitgang geboekt. Daarom heeft Milieudefensie het hoofdkantoor juridisch aansprakelijk gesteld voor de schade.

MILIEU
DEFENSIEjaarverslag
2008

Shell is een van de grootste oliebedrijven ter wereld. In 2005 veranderde het bedrijf zijn structuur en werd het hoofdkantoor in Nederland gevestigd. De productie van olie en gas veroorzaakt wereldwijd veel milieu- en sociale problemen. Het is moeilijk te zeggen of Shell het beter of slechter doet dan andere (westerse) oliebedrijven, omdat er geen vergelijkend onderzoek is gedaan. Even leek het of Shell rond het klimaatprobleem een voortrekkersrol wilde gaan vervullen. Maar de jongste ontwikkelingen – Shell heeft zich in maart 2009 teruggetrokken uit windenergie, zoals het eerder ook zonne-energie in de ban deed – laten zien dat Shell die rol niet kan waarmaken.

Shell veroorzaakt wereldwijd al heel lang grote problemen. Door de olieproductie blijkt de armoede in Nigeria bijvoorbeeld alleen maar toegenomen – de Wereldbank noemt dit de 'paradox van de overvloed' – en dat vormt een voedingsbodem voor opstanden in Nigeria die zich ook op de olieproductie richten.

Nigeria is voor Shell een moeilijk land om in te ondernemen. Maar er zijn nog veel mogelijkheden voor Shell om de milieuprestaties te verbeteren. Bij de olieproductie ontstaan grote milieuproblemen door olie lekkages en het affakkelen van gas. De Nigeriaanse overheid blijkt niet bereid of in staat om voldoende actie te ondernemen en Shell daarbij te dwingen om de problemen aan te pakken.

Olielekkages zijn schering en inslag in de Niger-Delta en veroorzaken grote problemen voor het milieu en bij de lokale bevolking. Shell stelt in Nigeria altijd alle vervuiling op te ruimen. Maar eigen waarnemingen en die van onze zusterorganisatie Friends of the Earth Nigeria, die veelvuldig ter plekke kijken, spreken dit tegen. Voor FoE-Nigeria heeft de

Shell-campagne dan ook topprioriteit. Zij doen een beroep op Milieudefensie om Shell in Nederland, de thuisbasis, onder druk te zetten.

Bij oliewinning komt ook vaak gas vrij. In Nigeria wordt dit gas niet aangewend voor eigen gebruik of export, maar afgefakkeld. Het affakkelen van gas veroorzaakt evenveel klimaatverandering als de helft van alle Nederlandse personenauto's. Shell wil stoppen met het affakkelen van gas. In 2005 kondigde het bedrijf aan dat dit in 2009 zou gaan gebeuren. Maar inmiddels wil Shell zich niet meer committeren aan een einddatum.

De problemen in de Niger-delta laten de kloof zien tussen de werkelijkheid en het groene imago dat Shell probeert op te bouwen. Het laat zien dat het Nederlandse beleid van vrijwilligheid rond maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) volstrekt tekort schiet. Milieudefensie probeert al jaren het hoofdkantoor van Shell verantwoordelijkheid te laten nemen voor de problemen waar het bedrijf bij is betrokken. De laatste jaren concentreert Milieudefensie zich m.n. op de problemen in Nigeria. In januari reisde Milieudefensie samen met de Nederlandse fotograaf Kadir van Lohuizen naar de Niger Delta, het gebied in Nigeria waar olie wordt gewonnen. Zijn foto's vormen het hart van een tentoonstelling die Milieudefensie samen met Amnesty International heeft gemaakt. De tentoonstelling heeft enkele maanden in de openbare bibliotheek in Amsterdam gestaan en reist nu door het land. Later wordt ook Engeland aangedaan.

In maart deed Milieudefensie mee aan het filmfestival 'Movies that Matter' van Amnesty International. Onder de noemer 'Alles voor de olie' ging Milieudefensie in debat met Shell over de problemen in Nigeria.

MILIEU
DEFENSIE

Campagneleider Anne van Schaik: 'We hebben in Nigeria gezien hoeveel schade olielek- kages en het affakkelen van gas veroorzaken. Maar het hoofdkantoor van Shell blijft, ondanks heel veel gesprekken en druk, op het standpunt staan dat niet zij, maar Shell Nigeria de problemen moet oplossen. Daarom heeft Milieudefensie samen met vier Nigeriaanse vissers en boeren uit drie dorpen in de Niger Delta het hoofdkantoor in mei verantwoordelijk gesteld voor de schade die deze mensen hebben geleden vanwege olie lekkages. In november kwamen twee van de vier dorpelingen naar Nederland om de zaak formeel voor de rechter te brengen.'

Het is voor het eerst in de geschiedenis dat het internationale hoofdkantoor van Shell in Nederland voor de Nederlandse rechter moet verschijnen wegens in het buitenland veroor- zaakte milieuproblemen.

In mei werkte Milieudefensie mee aan een conferentie in het Europese parlement, over maatschappelijk verantwoord ondernemen. De European Coalition for Corporate Justice (ECCJ) organiseerde de conferentie. ECCJ is het grootste platform van maatschappelijk organisaties op het gebied van verantwoord ondernemen. Het ECCJ formuleerde in 2008 juridische voorstellen over wat de Europese Unie kan doen om bedrijven te verplichten mensenrechten en milieu te respecteren.

MILIEU
DEFENSIE

3.5 Campagnethema Verkeer

Het verkeer van mensen en goederen is een grootverbruiker van energie en dus een grote bron van broeikasgassen. Verkeer is ook verantwoordelijk voor veel luchtverontreiniging die de gezondheid aantast. De infrastructuur die nodig is voor het verkeer neemt veel ruimte in beslag. Dit alles gaat ten koste van mens en milieu. Verkeer is daarom een belangrijk aandachtspunt voor Milieudefensie.

Het streven van de campagne verkeer is om de negatieve gevolgen voor het milieu te bestrijden, vooral door beperking van auto- en vliegverkeer, het bevorderen van openbaar vervoer en de fiets, verminderen van het energieverbruik en het stimuleren van schonere technologieën door strenge emissie-eisen.

In 2008 was de 'Week van de Vooruitgang' het belangrijkste verkeersproject van Milieudefensie. De Week van de Vooruitgang is de Nederlandse versie van de European Mobility Week. In deze week worden wandelen, fietsen, openbaar vervoer, kritisch autogebruik en anders omgaan met mobiliteit gepromoot.

Hoofdpijnen Verkeer

Milieudefensie wil de milieuproblemen die worden veroorzaakt door het goederen- en personenverkeer in, vanuit en naar Nederland verminderen. Het verkeer zorgt voor diverse milieuproblemen: de gezondheidseffecten van uitlaatgassen; lawaai; aantasting van natuur en landschap door infrastructuur; aantasting van de leefkwaliteit in steden; klimaatverandering. Milieudefensie agendeert deze problemen en propageert de beschikbare oplossingen, zoals veel beter openbaar vervoer, de fiets, maar ook slimmere ruimtelijke planning.

De doelen van Milieudefensie:

- a) Verbetering van de luchtkwaliteit in de steden.
- b) Het tegengaan van enkele grote nieuwe infrastructurele projecten of het beperken van de gevolgen daarvan, om de aantrekkende werking van extra verkeer en dus luchtvervuiling te voorkomen.
- c) Het verdisconteren van de milieukosten van het vliegverkeer in de prijs. En het beperken van de groei van het vliegverkeer.
- d) Het stimuleren van schone alternatieven.

project: **Week van de Vooruitgang**

Doel:

Zichtbaar maken van en positieve publiciteit creëren voor de vele vormen van duurzaam verkeer.

Resultaten:

- Driekwart van de Nederlandse gemeenten doet mee (330), veel interesse in de speciale website (27.628 unieke bezoekers tussen april en oktober) en in ons promotiemateriaal, en veel media-aandacht.
- Aantal deelnemende gemeenten aan de Autovrije Dag bleef steken op 22. Minder grote steden dan in 2007.

De Week van de Vooruitgang bestaat al sinds 2003 en werd voor de zesde keer gecoördineerd door Milieudefensie. De Week staat in het teken van het promoten van duurzame mobiliteit. Bewoners, organisaties en gemeenten zetten zich hierbij in voor een schonere, rustigere en veiligere leefomgeving. De aftrap vond dit keer plaats op 14 september in Utrecht en werd verricht door minister Cramer van VROM. Een belangrijk onderdeel van de Week is de Autovrije Dag die door Milieudefensie wordt georganiseerd.

Milieudefensie werkt tijdens de Week van de Vooruitgang intensief samen met diverse partnerorganisaties. De meeste partners nemen tijdens de Week een of meer activiteiten voor hun rekening. Partners in 2008: initiatiefnemer Loaz (een onafhankelijke stichting die duurzame mobiliteit in Nederland stimuleert), Veilig Verkeer Nederland, Senter Novem, Nemo (vereniging van vrije wandelaars), Fietsen scoort, Reizigersvereniging Rover, Vereniging Klimaatverbond Nederland, Vereniging voor Gedeeld Autogebruik en Cos Nederland. De Week van de Vooruitgang wordt mede mogelijk gemaakt door het ministerie van VROM en het ministerie van Verkeer en Waterstaat.

Campagnethema's

In 2008 werden er ongeveer 1.500 activiteiten georganiseerd in 330 gemeenten:

- 15 autodeelactiviteiten (o.a. informatie-avonden, openingen autodeelparkeerplaatsen)
- 22 gemeenten organiseerden een Autovrije Dag
- in 64 gemeenten deden scholen mee aan het internationale klimaatproject 'Groene Voetstappen' (71.000 kinderen, 330 scholen)
- 18 activiteiten rond Het Nieuwe Rijden (workshops met bandenspanning, rijsimulatoren)
- 18 acties rond OV (o.a. gratis busvervoer, lancering biodieselbus)
- Fiets naar je Werk: 18.500 deelnemers registreerden een half miljoen fietskilometers. 500 Nieuwe deelnemers en 25 nieuwe gemeenten meldden zich aan op de campagnewebsite.
- 879 basisscholen deden mee aan 'Op Voeten en Fietsen naar School'
- 3 wandelactiviteiten
- 3 workshops voor bedrijven
- 27 andere activiteiten (vooral mobiliteitsmarkten)

Campagneleider Meta Meijer kan terugkijken op een goed verlopen Week: 'In meer dan driekwart van alle gemeenten werden activiteiten georganiseerd! Dit bewijst dat er een groot draagvlak voor het project bestaat. Toch heeft de Week van de Vooruitgang nog veel te winnen. Het is een breed project dat inhoudelijk zou kunnen aansluiten bij de belevingswereld van bijna iedere Nederlander, maar we zijn er nog niet in geslaagd dit brede publiek te bereiken. Met een intensievere samenwerking met meer partners – denk aan bedrijven – en met meer aandacht voor onze communicatie, werken we hier in 2009 naartoe.'

project: Luchtkwaliteit in de stad

Doel:

Het stimuleren van maatregelen om de luchtkwaliteit in de steden te verbeteren.

Resultaten:

- Sommige activiteiten, zoals rond de milieuzones in diverse steden, zullen in 2009 mogelijk tot concrete resultaten leiden.

De luchtvervuiling is een van de grotere gezondheidsproblemen in Nederland. Volgens het Milieu- en Natuurplanbureau sterven vermoedelijk jaarlijks 18.000 mensen ongeveer tien jaar eerder door de aanwezige concentraties fijnstof in Nederland. Kinderen in vervuilde gebieden hebben vaker last van de luchtwegen en van allergieën en ontwikkelen sneller zwakke longen.

Met name de luchtkwaliteit in de steden laat te wensen over. Daarom voerde Milieudefensie hier in voorgaande jaren al campagne op. Onder andere door een lijst met

Campagnethema's

vieze straten te publiceren; een overzicht van 400 straten waar de luchtkwaliteitsnormen overschreden worden. Dat zorgde voor erg veel media-aandacht en gaf politici en burgers lokaal de middelen in handen om de problemen aan te pakken.

In 2008 wilde Milieudefensie opnieuw een overzicht van vieze straten publiceren, maar dat is uiteindelijk niet gebeurd. Campagneleider Meta Meijer legt uit waarom niet: 'Door nieuwe meet- en rekenmethodes is de overheid er in geslaagd om straten die in 2007 nog heel vies waren, in 2008 op papier aan de luchtkwaliteitseisen te laten voldoen. Let wel: er is dus helemaal niets veranderd. Die straten zijn nog net zo vies als voorheen en dus ongezond voor de mensen die er wonen. Daarom hebben we besloten om de luchtvervuiling volgend jaar, in 2009, echt te gaan meten. Want alleen dan weten we, weten de mensen die het aangaat, hoe het nu echt gesteld is met de lucht in hun straat.'

Milieudefensie heeft zich in 2008 geconcentreerd op het zogenaamde Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Hoewel de naam van het programma anders doet vermoeden, is Milieudefensie van oordeel dat het NSL geen effectieve maatregelen bevat om de luchtkwaliteit in Nederland te verbeteren. De inzet van de overheid laat volgens Milieudefensie zien dat dit ook nooit de bedoeling is geweest.

Zo verzocht Nederland de Europese Commissie op 10 juli 2008 om uitstel en vrijstelling van de Europese luchtkwaliteitsnormen. Daartegen maakte Milieudefensie in augustus bezwaar. Volgens Milieudefensie is het verzoek om uitstel niet gebaseerd op de onmogelijkheid om maatregelen te treffen die de luchtkwaliteit verbeteren, maar alleen ingediend om bouwprojecten die door de Europese regels niet door kunnen gaan alsnog groen licht te geven.

MILIEU
DEFENSIE

Campagnethema's

Op 23 september publiceerde het kabinet het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit. Milieudefensie publiceert haar zienswijze in november. Hoofdbezwaren: het NSL is in strijd met principes van behoorlijk bestuur, het NSL miskent de ineffectiviteit van het huidige luchtkwaliteitsbeleid en het NSL is doorgerekend met ondeugdelijke aannamen en op basis van ondeugdelijke scenario's. In Nederland vond Milieudefensie geen gehoor voor haar bezwaren, daarom richtte Milieudefensie zich tot de Europese Commissie. Die beoordeelt of Nederland uitstel en vrijstelling van de luchtkwaliteitsnormen kan krijgen. Voorwaarde hiervoor is dat het maximale is geprobeerd om tijdig aan de normen te voldoen. Milieudefensie vindt van niet en heeft de Commissie opnieuw verzocht om geen verder uitstel te gedogen. In de loop van 2009 neemt de Commissie naar verwachting een besluit.

Alle stukken zijn te vinden op de [website](#) ➔

www.milieudefensie.nl/verkeer/activiteiten/luchtkwaliteit/nsl

Kinderen, ouderen en zieken verdienen extra aandacht, omdat zij het meest kwetsbaar zijn als het om luchtvervuiling gaat. In juni toonde Milieudefensie met een onderzoek aan, dat scholieren aan hogere concentraties van luchtvervuiling worden blootgesteld dan tot nu toe wordt gedacht.

De luchtkwaliteitsnormen worden lang niet overal gehaald en zijn bovendien gebaseerd op jaargemiddelden. Op de momenten dat kinderen op school zitten, op werkdagen net na de spits, is de feitelijke emissie nog veel hoger. De verkeersgerelateerde bijdrage aan de luchtvervuiling (dat is het meest schadelijke deel van de fijnstofcocktail) is tijdens werkdagen overdag 28 tot 35 procent hoger dan het jaarlijks gemiddelde. Dat zou betekenen dat scholieren die naar een school gaan die nog net aan de norm voldoet, desondanks aan ontoelaatbaar hoge concentraties worden blootgesteld.

Met die feiten in de hand probeerde Milieudefensie met een intensieve lobby en het activeren van bewonersgroepen de Tweede Kamer ertoe te bewegen een robuuste en effectieve maatregel in te stellen. Dat is niet gelukt. Weliswaar is de voorgestelde zone van 100 meter langs snelwegen verbreed tot 300 meter. Maar door de voorwaarden die hieraan gesteld worden en de groepen en regio's die worden uitgesloten, is het een symbolische wet geworden die vrijwel niemand extra bescherming biedt.

MILIEU
DEFENSIE

Daarnaast heeft Milieudefensie lokale overheden direct aangesproken op maatregelen die zij kunnen nemen om de luchtkwaliteit te verbeteren. Eén van die maatregelen is de handhaving van milieuzones voor vrachtverkeer. Deze zones moeten de meest vervuilende vrachtwagens uit een vastgesteld gebied weren en zo helpen de lucht te zuiveren. Ze zijn door een aantal steden al meer dan een jaar geleden ingevoerd. De hoogste tijd dus, vond Milieudefensie, om eens te kijken hoe het ermee gaat: komen er echt geen vieze vrachtwagens meer in de milieuzones?

In december 2008 en januari 2009 werden er steekproeven genomen in de milieuzones van Utrecht, Rotterdam, Maastricht, Eindhoven, Tilburg en Breda. Ruim een derde van de vrachtwagens bleek de uitstootnormen te overschrijden.

Ook een uitbreiding van de zones behoort tot de aanbevelingen, evenals de overweging om de milieuzone van toepassing te laten zijn op bestelbussen. Het rapport 'Milieuzones: iets meer dan een halve maatregel' waarin verslag wordt gedaan van de steekproeven, is onder de aandacht gebracht van de Tweede Kamer en vindt in 2009 zijn weg naar de lokale overheden.

project: Infrastructuur

Doelen:

- Verlaging van de maximumsnelheid tot 80 km per uur op de ringwegen van vier grote steden en enkele stadssnelwegen.
- Geen aanleg van de Tweede Coentunnel en de Westrandweg.
- De Tweede Maasvlakte moet minimaal voldoen aan de luchtkwaliteitsnormen.

Resultaten:

- De Raad van State wijst het verzoek de maximum snelheid op enkele wegvakken te verlagen af.
- De Raad van State wijst een verzoek van Milieudefensie rond de Tweede Coentunnel en de Westrandweg af.
- Door een akkoord met het Havenbedrijf Rotterdam wordt de uitstoot van vervuilende stoffen met 10 procent beperkt.

foto: Hans Smits, directeur Havenbedrijf Rotterdam, Frank Köhler, algemeen directeur Milieudefensie en Meta Meijer, campagneleider Verkeer bij de presentatie van de overeenkomst Tweede Maasvlakte.

In het voorjaar van 2005 startte Milieudefensie een juridische procedure om de maximumsnelheid op de ringwegen van de vier grote steden en nog een aantal stadssnelwegen te verlagen tot 80 kilometer per uur. De eerste behandeling van die zaak vond plaats op 7 maart 2007. Toen oordeelde de rechter dat Rijkswaterstaat op basis van artikel 8 in het Besluit Luchtkwaliteit maatregelen dient te treffen om lokale overschrijdingen van de luchtkwaliteit tegen te gaan. Naar het oordeel van de rechter had Rijkswaterstaat echter een redelijke afweging gemaakt door te wijzen op mogelijk verminderde doorstroming.

Milieudefensie was het niet eens met die uitspraak en ging in beroep bij de Raad van State (zaaknr. 200704973/1). Op 26 maart 2008 stelde ook deze rechter Rijkswaterstaat in het gelijk. Milieudefensie heeft zich bij die uitspraak neergelegd.

Drie maanden na dit vonnis, op 23 juni 2008, publiceerde Rijkswaterstaat een evaluatie van de effecten van de 80 km/uur maatregel op vier wegvakken. Erg laat, want dit rapport dateert al van september 2007. De wegvakken in deze evaluatie speelden een belangrijke rol in de beide rechtszaken. Uit de evaluatie blijkt, dat een verlaging van de maximumsnelheid tot 80 km/uur een groot effect heeft op de lokale luchtkwaliteit (-10 procent fijn stof en -25 procent NOx). Ook de verkeersveiligheid verbetert en de geluidhinder vermindert door de 80 km zones.

De doorstroming verslechtert soms, maar dit is te wijten aan het onderliggende wegennet en aan de aan- en afvoerroutes. De discussie spitst zich nu toe op de vraag of de 80 km zones tot minder doorstroming leiden. Minister Eurlings vindt een weg minder waard als daar niet harder dan 80 mag worden gereden. Omwonenden denken daar meestal heel anders over.

MILIEU
DEFENSIE

In mei publiceerde Milieudefensie het rapport 'Het mysterie van de verdwenen vrachtauto's'. Tegelijkertijd ging Milieudefensie in beroep bij de Raad van State tegen de plannen voor de Westrandweg en de Tweede Coentunnel bij Amsterdam. In het rapport laat Milieudefensie zien, dat Rijkswaterstaat de lucht schoon rekent. De prognoses in de officiële luchtkwaliteitsrapporten voorspellen bijvoorbeeld dat er 1.800 vrachtauto's per dag minder door de Coentunnel zullen rijden wanneer deze verdubbeld wordt.

Ook op tien andere wegvakken zullen vergelijkbaar grote aantallen vrachtauto's verdwijnen zonder dat deze ergens anders terugkomen. Milieudefensie stapte naar de rechter om een correcte inschatting van de effecten op de luchtkwaliteit te krijgen. Alleen zo weten omwonenden wat de werkelijke gevolgen zullen zijn van meer asfalt en een tunnel. De Raad van State stelde Milieudefensie in december echter niet in het gelijk, waardoor de aanleg van de Tweede Coentunnel definitief doorgaat.

Ook rond de aanleg van de Tweede Maasvlakte had Milieudefensie in 2008 nog een aantal procedures lopen. Ook in dit geval kwam Milieudefensie tot andere conclusies dan de overheid. Milieudefensie becijferde dat dagelijks 18.000 vrachtauto's goederen zullen aan- en afvoeren. Op basis van die cijfers maakte Milieudefensie zich zorgen over de gevolgen voor de luchtkwaliteit. De A15 moet over een lengte van 40 kilometer worden verbreed tot een twee maal vijfbaans snelweg van de Maasvlakte naar het knooppunt Vaanplein.

Het Havenbedrijf Rotterdam claimt de schoonste haven van Europa te worden. Toch is de impact op het milieu en de luchtkwaliteit in Rotterdam fors. Milieudefensie heeft daarom met juridische procedures gezorgd voor een scherper bestemmingsplan. Zo is gegarandeerd, dat er alleen mag worden gebouwd als een aantal maatregelen om de luchtverontreiniging te beperken ook daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Dan gaat het bijvoorbeeld om de milieuzone voor vrachtwagens voor de hele Maasvlakte.

Toch dreigde de zaak voor de rechter te zullen eindigen. Tegen het einde van 2008 raakten beide partijen echter alsnog in gesprek en werd de basis gelegd voor een akkoord dat in februari 2009 werd gesloten. De uitstoot van ongezonde stoffen (PM10, SO₂ en NO_x) wordt volgens dit akkoord beperkt met 10 procent. Het Havenbedrijf en Milieudefensie hebben zich ook verplicht om zich in te zetten voor internationale maatregelen om de CO₂-uitstoot door de scheepvaart te beperken. In ruil daarvoor heeft Milieudefensie de lopende juridische procedures ingetrokken.

Milieudefensie is blij met dit akkoord, omdat de luchtkwaliteit en daarmee de Rotterdammers er aantoonbaar op vooruitgaan.

MILIEU
DEFENSIE

project: Luchtvaart

Doelen:

- Voorkomen van de uitbreiding van het aantal vluchten op Schiphol en op de regionale luchthavens.
- Eerlijke prijzen voor de luchtvaart.
- Vergroting van de bewustwording van de klimaatgevolgen van de luchtvaart.

Resultaten:

- Het ziet er vooralsnog niet naar uit dat de groei van het aantal vluchten op Schiphol en de regionale luchthavens beteugeld kan worden.
- Door invoering van de vliegtickettax werd een eerste stap naar eerlijke prijzen gezet. Helaas werd de tax in april 2009 alweer afgeschaft.
- Er is meer aandacht m.n. in de media voor de klimaatgevolgen van vliegen.

Hoewel de luchtvaart aanzienlijk vervuilender is dan andere vormen van vervoer, is een vliegticket vaak goedkoper dan een treinkaartje. Daar zijn maar weinig mensen zich van bewust. Daarom riep Milieudefensie in 2008 de hulp in van de 'Non-Flying Dutchman' die het land introk om vakantietips uit te delen.

Campagneleider Meta Meijer: 'Dat is natuurlijk geen gemakkelijke boodschap om het land mee in te gaan. Mensen voelen zich al snel aangevallen en vragen zich af of ze nu ook al niet meer op vakantie mogen. Maar ze begrijpen de uitleg wel. Want het blijft vreemd dat iedereen geacht wordt belasting te betalen, maar dat de luchtvaart, een grote vervuiler, hier blijkbaar van wordt vrijgesteld.' Daarom pleit Milieudefensie er al jaren voor vliegen net zo te belasten als andere vormen van vervoer. Daar maakte het kabinet op 1 juli 2008 een begin mee door de invoering van een vliegtickettax. Binnen een jaar is deze heffing echter alweer afgeschaft, als onderdeel van het crisispakket van het kabinet.

Milieudefensie vond de tickettax een goede aanzet om vliegen net als andere verkeerssectoren normaal te belasten. Net als het voor de hand ligt ook accijns te gaan heffen op kerosine, want vliegverkeer is nog steeds vrijgesteld van zowel accijns als BTW.

Voormalig milieuminister Hans Alders bereikte in juni 2008 een akkoord over de toekomst van Schiphol met de luchtvaartsector, overheden en een deel van de bewonersgroepen. Onderdeel van dit plan is, naast een doorgroei van Schiphol tot 510.000 vluchten per jaar, het verplaatsen van chartervluchten en prijsvechters naar andere luchthavens. Vervolgens is Alders in november door het kabinet aangesteld om elders een plek te vinden voor deze 70.000 extra vluchten waarvoor op Schiphol geen plaats zou zijn. Dit was voor Milieu-

MILIEU
DEFENSIE

defensie het sein om diverse groepen in de regio samen te brengen en het verzet tegen deze regionale uitbreidingen te bundelen. Milieudefensie, enkele regionale milieuorganisaties en omwonenden van regionale vliegvelden vinden dat Hans Alders zich niet zonder meer moet richten op het uitbreiden van regionale luchthavens. Nu de luchtvaart onder druk van de economische crisis krimpt en het klimaatprobleem steeds urgenter wordt, is uitbreiden van luchthavens achterhaald.

De organisaties vinden dat eerst moet worden vastgesteld hoeveel luchtvaart er past binnen de Nederlandse klimaatgrenzen. Daarna kan pas besloten worden vanaf welk vliegveld vliegtuigen moeten vliegen. In de eerste helft van 2009 wordt duidelijk hoe dit afloopt.

Tenslotte heeft Milieudefensie bij Nederlandse leden van het Europees Parlement aangedrongen op een goed emissiehandelssysteem voor de luchtvaart. Dit systeem stimuleert onder andere het gebruik van zo schoon mogelijke vliegtuigen. Helaas is de positieve inbreng van het Europees Parlement, door de Europese Commissie terzijde geschoven.

MILIEU
DEFENSIE

campagnethema verkeer

project: Eerlijk over CO₂

Doel:

Autofabrikanten nemen in advertenties duidelijke informatie over het energieverbruik en de CO₂-uitstoot van auto's op.

Resultaten:

In 2008 pasten twee grote importeurs hun advertentiebeleid aan.

Milieudefensie wilde in 2008 meer aandacht besteden aan de klimaatimpact van het wegverkeer. Dat is in Nederland verantwoordelijk voor 20 procent van de CO₂-uitstoot. Maar dit project was niet voorzien. Milieudefensie sprong in op een Europees project van diverse milieuorganisaties waaronder Friends of the Earth, de koepel waarbij Milieudefensie is aangesloten.

In reclames, of dat nu in een krant of op een billboard is, horen autofabrikanten duidelijk te maken hoe schoon of vervuilend het aangeprezen model is. Dat staat zowel in de Europese als de Nederlandse wetgeving. Helaas moest

Milieudefensie niet alleen constateren dat geen enkele autofabrikant aan de wetgeving voldeed, maar ook dat de overheid niet van zins was om hen aan de regels te houden. Milieudefensie besloot hierop de overheid een handje te helpen en wees de autofabrikanten op hun verantwoordelijkheid.

Toen dit geen effect sorteerde, besloot Milieudefensie de rechter in te schakelen. In november en december dreigde Milieudefensie met een rechtszaak tegen de importeur van Volkswagen, Seat, Audi en Skoda in Nederland en tegen Mitsubishi. Dat had wel resultaat. In beide gevallen pasten de bedrijven hun advertentiebeleid aan en trok Milieudefensie de rechtszaak in.

De foute advertenties die aanleiding waren voor rechtszaken, werden Milieudefensie door het publiek aangereikt. Mensen uit heel Europa kunnen nog steeds autoreclames die niet aan de wet voldoen aanmelden op de [website](#).

3.6 Jongeren Milieu Actief

Jongeren Milieu Actief (JMA) is de jongerenorganisatie van Milieudefensie. JMA bestaat al zeventien jaar, maar is pas vijf jaar officieel aan Milieudefensie verbonden. De jongeren van Milieudefensie organiseren hun eigen activiteiten, hebben een eigen bestuur en een eigen vereniging. Maar de laatste jaren nemen ze ook intensief deel aan campagnes van Milieudefensie. Hieronder volgt een korte samenvatting uit het jaarverslag van JMA.

Hoofdpijnen Jongeren Milieu Actief

Jongeren Milieu Actief (JMA) richt zich op jongeren van 12 tot 28 jaar. JMA streeft naar een beter milieu door alternatieven aan te bieden die milieuvriendelijker leven makkelijker maakt en door jongeren een plek te bieden waar ze op hun eigen manier actief bezig kunnen zijn met duurzaamheid. Daarbij mag het, niet onbelangrijk, best gezellig zijn.

Vast onderdeel van het aanbod van JMA is JMA@school, een netwerk van jongeren van 12 tot 18 jaar in het voortgezet onderwijs en het MBO. JMA@school ondersteunt jongeren bij het organiseren van hun eigen milieuactiviteiten. Dat gebeurt bijvoorbeeld met gastlessen: bijna elke week organiseert JMA er ergens in Nederland wel één.

project: Klimaatwetcampagne

Dit jaar heeft JMA in samenwerking met Milieudefensie een groot aantal festivals bezocht om steunbetuigingen te verzamelen voor de Klimaatwet. De jongeren hadden hiermee een belangrijk aandeel in het uiteindelijk opgehaalde aantal steunbetuigingen (zie ook [hoofdstuk 3.1](#)).

JMA leverde ook een team van jongerenambassadeurs die, verkleed als 'klimaatheld', tot boegbeelden van de campagne werden. Om de jongerenambassadeurs klaar te stomen voor hun taak, werden zij getraind in het 'omgaan met politici'. De jongerenambassadeurs hebben bovendien verschillende mediaoptredens verzorgd (o.a. radio 3FM). Ook op die rol werden de ambassadeurs met trainingen voorbereid.

JMA organiseerde in samenwerking met de Nationale Jeugdraad een debat over de Klimaatwet in een discotheek in Nijmegen. Daar kwamen zestig bezoekers op af. Hoewel de aanwezigen het debat erg positief beoordeelden, viel de opkomst tegen. Uit de evaluatie kwam als mogelijke oorzaak de te vrijblijvende samenwerking met lokale studieverenigingen naar voren.

Campagnethema's

Als jongerenorganisatie vindt JMA dat de stem van jongeren gehoord moet worden, ook of eigenlijk juist tijdens de VN-klimaattop in Poznan, Polen. Daarom ging JMA op 4 december de straat op in twee studentensteden (Utrecht en Wageningen) om de mening van studenten te inventariseren. Wat vinden zij belangrijk, waar maken zij zich druk over en welke positie moet Nederland innemen in de onderhandelingen?

De studenten werd gevraagd deze mening op te schrijven op een grote boekenrol gericht aan milieuminister Jacqueline Cramer. Zij kreeg de rol vol met tips en succeswensen op 9 december aangeboden tijdens een uitzwaai-actie op het NS-station in Utrecht. Daar stapte de minister op de trein richting de klimaattop in Polen.

MILIEU
DEFENSIE

jaarverslag
2008

project: YouPeC: Youth Perspective on sustainable consumption

In 2007 vond in Berlijn de eerste YouPEC plaats, een Europese jongerenconferentie over klimaat en energie. In 2008 organiseerde JMA een vervolgonferentie in Nederland. Centraal stond het thema duurzame consumptie met aandacht voor de 3P's, van innovatieve producten tot (internationaal) beleid. Aandachtspunten waren de mondiale voetafdruk, energie en voedsel.

Aan de YouPec-conferentie namen 130 jongeren uit 29 landen deel, twintig minder dan de doelstelling. In zeer korte tijd heeft een groep van ongeveer vijftientig jongeren dag en nacht gewerkt aan de Youth Perspective on sustainable consumption. Dit resulteerde in een vier pagina's tellende declaration die echt het jongerenperspectief naar voren brengt.

Uit de reacties, o.a. van staatssecretaris van Europese Zaken Timmermans, kwam naar voren dat dit perspectief belangrijk en inspirerend is voor politici. Verder is de samenwerking tussen organisaties zowel op nationaal als internationaal niveau aanzienlijk verbeterd.

project: JMA@school

In 2008 zijn de beide onderwijsnetwerken van JMA, het netwerk voor het voortgezet onderwijs (EcoNaction) en het MBO-netwerk, samen gegaan onder één naam: jma@school. Scholieren en docenten kunnen bij het scholierennetwerk EcoNaction advies op maat krijgen voor activiteiten op hun school. De VO-medewerker van JMA heeft in 2008 meegedacht over de invulling van bijvoorbeeld milieudagen en probeert daarnaast docenten te stimuleren bij het continueren van deze milieuactiviteiten.

Er zijn 49 gastlessen gegeven door het hele land. De lessen gingen grotendeels over klimaatverandering en het broeikaseffect (21x), daarnaast ging het over duurzame energie (10x), en een flink aantal gastlessen ging over duurzame voeding (15). Het middelbare scholierennetwerk bestaat uit 424 leden.

Op het MBO kan er nog veel verbeterd worden op het gebied van duurzaamheid. Dat geldt voor het onderwijs, maar ook voor de bedrijfsvoering die nog een stuk duurzamer kan. Al zijn er steeds meer initiatieven te

Campagnethema's

vinden. De jongeren zelf spelen daar echter nauwelijks een rol bij, terwijl op ROC's de inkopers, koks en technici van de toekomst worden opgeleid! 57 Procent van de jongeren volgt een MBO-opleiding. Met het MBO-netwerk wil JMA deze groep studenten steunen, begeleiden, adviseren en trainen om duurzaamheid op hun eigen school in de praktijk te brengen. Dit draagt bij aan hun vorming als professional en is een goede oefening in burgerschap. Het MBO-netwerk is nog relatief nieuw. Uiteindelijk moet het op dezelfde manier gaan functioneren als het netwerk van EcoNaction. In 2008 verzorgde JMA gastlessen op twaalf verschillende MBO-scholen.

De verzoeken van de docenten bleken erg uiteen te lopen: soms werd er een gastles aangevraagd voor 'slechts' twaalf studenten, maar een enkele keer ook voor een heel leerjaar! De gastlessen werden door het hele land gegeven en aangepast aan de wensen van de docenten.

Van de 1.268 in 2008 bereikte MBO-studenten geeft 96 procent aan de gastlessen interessant en leerzaam te vinden. Slechts 4 procent vond de gastlessen niet interessant of leerzaam. Daarnaast gaven veel studenten aan dat zijzelf iets kunnen en willen doen voor een beter milieu. Opmerkelijk is dat de leerlingen dankbaar zijn 'eindelijk iets over het onderwerp te vernemen'. Via de gastlessen die JMA geeft komen ze vaak voor het eerst in contact met het thema milieu.

4 Mensen in beweging

Mensen in beweging brengen voor het milieu rekt Milieudefensie als een van haar belangrijkste taken. En daar slaagt Milieudefensie goed in. Zowel het aantal mensen dat laagdrempelig als intensief betrokken is bij activiteiten van Milieudefensie zit al jaren in de lift.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

4

4.1 Doelstellingen

Mensen in beweging

Voor de periode 2006-2008 heeft Milieudefensie een aantal speerpunten geformuleerd.

We proberen mensen op meer onderwerpen en intensiever te betrekken bij het werk van Milieudefensie. Daarbij geven we met name aandacht aan activiteiten voor en door jongeren. En we zetten in op het versterken van de invloed en betrokkenheid van leden, vrijwilligers en sympathisanten bij de ontwikkeling van het beleid en de activiteiten van Milieudefensie. Deze doelstellingen maken deel uit van het programma 'Milieu raakt mensen' dat wordt gefinancierd door het ministerie van VROM in het kader van de Subsidie-regeling Maatschappelijke Organisaties en Milieu (SMOM). Dit programma liep in 2008 af, zodat we de balans op kunnen maken.

De doelstellingen (op hoofdlijnen) van het programma 'Milieu raakt mensen':

- In 2008 zijn in totaal 250.000 mensen op een laagdrempelige manier betrokken zijn bij de vijf campagnethema's van Milieudefensie;
- In 2008 zijn 250 lokale bewoners- en milieugroepen, 80 lokale afdelingen van Milieudefensie en ongeveer drieduizend mensen intensiever betrokken bij de milieuthema's waarop Milieudefensie actief is;
- In 2008 zijn jaarlijks minimaal 2.500 jongeren op een laagdrempelige manier betrokken bij jongerenactiviteiten, duizend jongeren doen regelmatig mee aan lokale, regionale of landelijke activiteiten.

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

4

4.2 Resultaten

In 2007 gaven we al aan, dat we goed op weg waren om de doelstellingen van het programma 'Milieu raakt mensen' te realiseren. Hoewel de definitieve evaluatie pas tegen de zomer beschikbaar is, kunnen we op basis van de voorlopige cijfers met vertrouwen stellen, dat de meest doelstellingen gehaald zijn. In enkele gevallen zelfs ruimschoots.

Bij laagdrempelige activiteiten waren over de hele programmaperiode (2006 – 2008) in totaal ongeveer 350.000 mensen betrokken, honderdduizend mensen meer dan beoogd. In 2008 sprong de Klimaatwet er met 78.000 ondertekenaars uit (iets meer dan de in **hoofdstuk 3** genoemde 75.000, omdat er ook na het aanbieden van de handtekeningen nog steunbetuigingen binnen bleven komen).

Het burgerinitiatief 'Stop veefabrieken in Noord-Holland' overtrof de verwachtingen met 25.000 ondertekenaars. Over de hele programmaperiode bekeken doen drie campagne-thema's het duidelijk beter: Landbouw en Voedsel scoort het hoogst, gevolgd door Ruimte en Landschap, en Energie en Klimaat.

Het aantal lokale afdelingen kwam uit op 88, opnieuw meer dan beoogd. Deze afdelingen staan er bovendien aanmerkelijk beter voor dan aan het begin van het programma, omdat slapende afdelingen inmiddels zijn gereactiveerd of opgeheven. In totaal tellen deze afdelingen 377 actieve leden. Ook de beoogde 250 lokale bewoners- en milieugroepen die niet aan Milieudefensie verbonden zijn, worden gehaald. Met name op de thema's Verkeer, en Ruimte en Landschap werkt Milieudefensie intensief samen met andere lokale groepen.

7

Mensen in beweging

Het is ook gelukt ongeveer drieduizend mensen intensiever bij de milieuthema's van Milieudefensie te betrekken.

Hoewel de groei op het thema Verkeer achterbleef bij de verwachtingen, is die over alle thema's samen wel gehaald.

Net als in 2006 en 2007 slaagt Milieudefensie er in in 2008 in minimaal 2.500 jongeren op een laagdrempelige manier te betrekken. In totaal gaat het om 3.500 jongeren tot 28 jaar. Daar zijn de 14.554 vrienden van de Klimatheldenhyve niet bij opgeteld.

In 2008 waren er in totaal 788 jongeren actief voor de jongerenorganisatie van Milieudefensie (Jongeren Milieu Actief) en hebben 122 vrijwilligers zich extra ingezet bij activiteiten. Dat brengt het totaal dus op 900 jongeren, een stijging van 89 ten opzichte van 2007. Ondanks deze stijging is de doelstelling niet gehaald. Desondanks een prestatie, want het verloop onder jonge vrijwilligers is veel groter dan onder ouderen.

Een netwerk van betrokken en actieve mensen

Milieudefensie is een beweging waarbij mensen zich kunnen aansluiten en waarmee ze kunnen opkomen voor de zaken die zij belangrijk vinden.

Daarbij streeft Milieudefensie naar een achterban die de pluriformiteit van de samenleving weerspiegelt. Iedereen die wil bijdragen aan een duurzame wereld moet als vanzelfsprekend de weg kunnen vinden naar Milieudefensie, ongeacht politieke of andere bindingen. De gemene deler is de zorg om het milieu.

Mensen moeten zich thuis voelen bij Milieudefensie.

Ze moeten er komen omdat ze het gevoel hebben dat het ertoe doet, maar ook omdat het leuk is en ze een persoonlijke binding

lees verder

4

4.3 Inspraak en besluitvorming leden

De besluitvorming is bij Milieudefensie ondergebracht bij het bestuur en de algemene ledenvergadering (ALV). Per jaar worden er twee ALV's georganiseerd. Andere vormen van inspraak, zoals ledenpeilingen en campagneraden, hebben een adviserende status.

Verenigingsstructuur

In 2007 werd in een evaluatie vastgesteld, dat de verenigingsstructuur een aantal mankementen vertoonde. Vooral het hoogste besluitvormende orgaan van de vereniging, de algemene ledenvergadering (ALV) functioneert slecht: de opkomst is laag en de laatste jaren dalend. Dat leidt tot twee knelpunten: gebrek aan representativiteit en het gevaar dat kleine groepen leden de macht eenvoudig naar zich toe kunnen trekken. De ALV van november 2007 nam deze conclusies over en stemde in met een onderzoek naar een nieuwe verenigingsstructuur.

Om hier invulling aan te geven, werd in januari 2008 de commissie Structuur ingesteld, bestaande uit 'gewone' leden, bestuursleden en een bureaumedewerker. Deze commissie heeft verschillende verenigingsmodellen naast elkaar gelegd en vergeleken. De uitkomsten zijn vastgelegd in het document 'Voorstel Vernieuwing Verenigingsstructuur'. In de conclusie schreef de commissie dat het model 'Vereniging met Ledenraad' de beste oplossing bood voor de bij Milieudefensie gesignaleerde problemen.

Dit voorstel is vervolgens besproken in een speciaal bijeen geroepen ledenbijeenkomst en tijdens de ALV van juni 2008. De ALV besloot om de conclusie van de commissie Structuur

over te nemen. Daar verbond de ALV wel de voorwaarde aan, dat dit model verder moest worden uitgewerkt voordat een definitief besluit kon worden genomen.

Dat gebeurde in de tweede helft van 2008 door een tweede commissie Structuur. Deze commissie had tot taak om het voorstel verder uit te werken, en om te onderzoeken in hoeverre er draagvlak was voor de voorgestelde structuurwijziging. De leden worden geraadpleegd door middel van een ledenpeiling en tijdens een tweetal bijeenkomsten. In 2009 wordt besloten over het voorstel van de commissie Structuur.

Ledenpeiling

In de tweede helft van 2008 konden de leden zich tijdens een Ledenpeiling uitspreken over twee onderwerpen: het Jaarplan 2009 en de Verenigingsstructuur van Milieudefensie. De vragenlijst is at random verstuurd aan tweeduizend leden, 429 mensen (21 procent) stuurde de ingevulde vragenlijst retour. Voldoende voor een representatief beeld. Wat betreft het jaarplan 2009 kan geconcludeerd worden dat de leden over het algemeen positief zijn over de projecten in het Jaarplan 2009: 82 procent van de projectplannen scoorde tussen 'belangrijk' en 'zeer belangrijk'. De overige projecten scoorden tussen 'belangrijk' en

Actief voor Milieudefensie: Han Horstink

als vrijwilliger van alle markten thuis

**'Omdat er nog geen afdeling was,
heb ik die opgericht'**

lees het interview

'belangrijk noch onbelangrijk'. Voor de werkorganisatie is dit belangrijke informatie: naar de mening van onze leden, zijn we op de goede weg.

De Verenigingsstructuur bleek voor veel leden taaiere kost: 381 mensen vulden de vragenlijst in. Veel leden geven echter aan zichzelf niet bevoegd te achten tot het geven van een oordeel: circa een derde van het totaal. Van degenen die wel een mening geven, is een meerderheid van 82 procent voor het invoeren van een ledenraad.

Algemene ledenvergadering

Jaarlijks organiseert Milieudefensie twee algemene ledenvergaderingen (ALV). Zo ook in 2008. Eén ALV werd gecombineerd met een ledenbijeenkomst over de verenigingsstructuur. De opkomst (juni: 60; november: 50) was iets hoger dan in voorgaande jaren (gemiddeld 40 tot 45 deelnemers). Waarschijnlijk heeft het onderwerp 'wijziging verenigingsstructuur' hieraan bijgedragen.

Campagneraden

Op het niveau van de campagnes kunnen mensen meedenken, adviseren en meepraten over inhoud, strategie en concrete invulling van milieuthema's via de campagneraden. Bij de campagneraden is iedereen welkom, lid of geen lid. Gedurende 2008 organiseerden de vijf campagneteams van Milieudefensie in totaal dertien campagneraden, met een gemiddelde opkomst van 22 deelnemers.

In de eerste helft van 2008 zijn de campagneraden geëvalueerd. Hiertoe kregen alle mensen die in de voorafgaande twee jaar deelnamen aan een campagneraad een schriftelijke (voorzover mogelijk elektronische) vragenlijst voorgelegd. Ook werden de

achterbanmedewerkers van de betreffende campagnes en de bestuursleden die de betreffende campagneraden in hun portefeuille hadden, gevraagd naar hun mening over het functioneren van de campagneraad.

De belangrijkste conclusie is dat de campagneraad in de praktijk de adviesfunctie aan het campagneteam niet waarmaakt: het niveau van de input is daarvoor te laag. Iedereen is immers welkom bij de campagneraad, waardoor geen eisen gesteld kunnen worden aan deskundigheid. De campagneraden functioneren wel als klankbord, als middel om mensen bij de campagne te betrekken, als middel om mensen te informeren en hun deskundigheid te vergroten.

De aanbeveling is om te focussen op die functies die de campagneraden wel goed vervullen, en de adviesfunctie niet meer verplicht te stellen. Hiermee vervalt de noodzaak om minimaal drie keer per jaar een bijeenkomst te organiseren; het minimale aantal bijeenkomsten kan verlaagd worden naar twee per jaar.

Actieve Ledendag

In oktober werd de vierde Actieve Ledendag georganiseerd. De dag werd bezocht door zestig mensen. De Actieve

Actief voor Milieudefensie: Marije Broekhuijsen vrijwilliger bij het klimteam

'Een beetje stoer moet je wel zijn'

lees het interview

Ledendag is bedoeld om mensen te inspireren om actief te worden voor Milieudefensie. Op het programma onder meer workshops voor en door lokale afdelingen van Milieudefensie, een Post-Kyoto & Klimaat-rollenspel en Cyberactivisme. De Actieve Ledendag blijkt een goed middel te zijn om nieuwe vrijwilligers te binden: alle bezoekers die tijdens de Actieve Ledendagen van 2006 en 2007 voor het eerst kennis maakten met de activiteiten zijn nadien actief geworden. Voor de Actieve Ledendag van 2008 is dit nog te vroeg om te kunnen zeggen: die analyse volgt in de zomer van 2009.

Ledenbulletin

Het Ledenbulletin is een intern orgaan voor en door leden dat vier maal per jaar verschijnt. Het bulletin is door leden opgericht ten behoeve van interne discussie en visievorming. In 2008 ontvingen ongeveer duizend leden het bulletin per e-mail, 256 leden ontvingen een papieren versie per post. Dat is gelijk aan 2007. Er werden vijf nummers uitgebracht.

Begin 2008 verlieten Wil Klaassen en Freek Kallenberg de redactie, waarna Rik Zakee, Marco van Zelderen en Patrick Hoetink de redactie vormden. Zij kregen ondersteuning van Auke van der Wielen (medewerker van het landelijke bureau). Vaste onderdelen zijn interviews met Milieudefensie-prominenten en mededelingen van de organisatie en het bestuur. Inhoudelijke milieuonderwerpen kwamen aan bod in bijdragen van leden en in verslagen van de inhoudelijke discussies zoals die binnen campagneraden worden gevoerd. Daarnaast heeft het bulletin traditioneel veel aandacht voor de verenigingsdemocratie. In 2008 was er bijvoorbeeld veel kopij over het voorstel om de Algemene Ledenvergadering te vervangen door een ledenraad. Ook werd het functioneren van de campagneraden opnieuw belicht.

4

4.4 Lokale afdelingen

Mensen in beweging

Op dit moment telt Milieudefensie 88 vitale lokale afdelingen, waarin in totaal 377 leden actief zijn. Dat betekent, dat het aantal afdelingen licht is afgenomen (91 eind 2007) terwijl het totale aantal afdelingsleden is toegenomen (353 eind 2007). Dit is te verklaren doordat een aantal afdelingen dieniet meer zo actief waren, zijn opgeheven en een aantal nieuwe afdelingen heel enthousiast van start is gegaan.

De afdelingen werken op lokaal niveau aan de doelstellingen van Milieudefensie. Tegelijkertijd zijn ze de ogen en oren van Milieudefensie in het land. De afdelingen organiseren het hele jaar door lokale activiteiten op eigen initiatief, zoals debatten of voorlichting op scholen, of activiteiten gekoppeld aan een campagne van Milieudefensie.

In 2008 heeft de helft van alle afdelingen bijvoorbeeld actief meegewerkt aan de Klimaatwetcampagne. Dat varieerde van afdelingen die op grote muziekfestivals honderden handtekeningen verzamelden tot afdelingen die een filmavond annex debat over klimaatverandering organiseerden.

Actief voor Milieudefensie: Mary Louw

dertig jaar Milieudefensie Zoetermeer

'Ik denk dat we al veel bereikt hebben, wie heeft het tegenwoordig niet over het klimaat? Maar we zijn nog lang niet klaar.'

lees het interview

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Een onderzoek naar juridische procedures gevoerd door lokale afdelingen wees uit dat 8 van de 21 tussen mei 2007 en december 2008 door afdelingen gevoerde processen gewonnen zijn. Dat percentage (38 procent) is nog niet eerder zo hoog geweest.

Alle afdelingen kunnen het hele jaar door rekenen op inhoudelijke, financiële en juridische ondersteuning van het landelijk bureau.

Actief voor Milieudefensie: Joke Hoobroeckx

twintig jaar Goed-Aardig uit Heemskerk

'Huisvrouwen zie je toch niet zo snel op de barricaden. Hoewel... We voerden actie in apenpakken voor FSC-hout en we lieten ons zelfs vastketenen bij een fabriek'

lees het interview

4

4.5 Vrijwilligers

De actieve achterban wordt onderverdeeld in twee categorieën: individueel actieve vrijwilligers en lokale afdelingen. Buiten de activiteiten van de lokale afdelingen om zijn in 2008 in totaal 2.697 mensen actief geweest. Nagenoeg evenveel als in 2007.

Deze vrijwilligers zijn op de meest uiteenlopende manieren actief geweest: bijvoorbeeld doorhandtekeningen te verzamelen voor de Klimaatwet, door deel te nemen aan ludieke acties, tellingen te verrichten in supermarkten en tuinmeubelzaken, of door administratieve en projectmatige klussen op kantoor op te pakken. Voor deze kantoorwerkzaamheden kunnen we putten uit een pool van zo'n 200 mensen. Een pool van 78 mensen klust incidenteel voor campagneteams.

Op het thema Energie en Klimaat dat in 2008 topprioriteit had, werden de meeste mensen gemobiliseerd, te weten 447 mensen. We konden dit jaar 245 nieuwe vrijwilligers inschrijven.

Actief voor Milieudefensie: Tineke Dooyewaard

Milieudefensie Amersfoort

'Ik kan me helemaal vinden in de uitspraak: Iedereen wil terug naar de natuur, maar niemand wil lopen.'

lees het interview

5 Externe relaties

Milieudefensie was in 2008 volop aanwezig in het maatschappelijk debat over belangrijke milieuthema's. Illustratief daarvoor is de enorme aandacht van de media voor de activiteiten en de mening van Milieudefensie. Al moet gezegd, dat die aandacht niet het niveau van 2007 haalde en ook niet allemaal positief was. Ook internationaal, als actief lid van Friends of the Earth International, telt Milieudefensie mee.

5.1 Samenwerkingsverbanden

Coalities en netwerken in Nederland

In 2008 nam Milieudefensie onder andere deel aan de volgende coalities en netwerken:

- **MVO-Platform:** een netwerk van Nederlandse maatschappelijke organisaties op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.
- **Klimaatwet-coalitie:** een door Milieudefensie in 2008 in het leven geroepen coalitie van meer dan dertig maatschappelijke organisaties die streven naar de instelling van een Klimaatwet in Nederland (meer hierover in [hoofdstuk 3](#)).
- **De Nederlandse Sojacoalitie:** een coalitie van tien Nederlandse organisaties die streven naar het terugdringen van de impact van productie, transport, verwerking en consumptie van soja.
- **Weet wat je eet:** samenwerking van Natuur en Milieu, Milieudefensie en consumentenvereniging Goede Waar & Co die supermarkten probeert te bewegen om schoon voedsel (zonder gifresten) te verkopen.

Het netwerk Friends of the Earth

Milieudefensie is de Nederlandse tak van het internationale milieunetwerk Friends of the Earth International (FoEI). Friends of the Earth telt 70 lidorganisaties in evenzoveel landen verspreid over de hele wereld, plus veertien geassocieerde leden. In Nederland zijn dat World Information Service on Energy (WISE), Stichting De Noordzee, A SEED Europe (de Europese tak van het wereldwijde jongeren-netwerk A SEED) en Corporate Europe Observatory (CEO). Friends of the Earth is het grootste grassroots milieunetwerk ter wereld.

Milieudefensie is actief in verschillende campagnes van Friends of the Earth International. Milieudefensie neemt deel aan de Europese klimaatcampagne en was aanwezig als een van de vertegenwoordigers van FoEI tijdens de klimaatconferentie in Poznan (Polen) in december 2008.

Milieudefensie is verder vooral betrokken bij de internationale bedrijvencampagne van Friends of the Earth International. In 2008 heeft deze campagne zich gericht op het tegengaan van milieuproblemen veroorzaakt door westerse bedrijven en druk uitoefenen op nationale regeringen. Samen met andere internationale organisaties en de Nigeriaanse zusterorganisatie Environmental Rights Action (ERA) heeft Milieudefensie bijvoorbeeld de Nigeriaanse president opgeroepen om te zorgen dat het affakkelen van gas (door Shell) onmiddellijk wordt gestopt. De Nigeriaanse regering had aanvankelijk aangekondigd dat het affakkelen eind 2008 moest zijn gestopt, maar heeft die deadline in maart 2009 verschoven naar 2011. Shell wil zich inmiddels niet meer committeren aan een einddatum.

5

Externe relaties

Daarnaast is Friends of the Earth Europe een nieuwe campagne aan het ontwikkelen rond het handels- en investeringsbeleid van de Europese Unie. Dit wordt gedaan in nauwe samenspraak met FoEI zusterorganisaties in Latijns Amerika.

In Brussel is **Friends of the Earth Europe** (FoEE) gevestigd, de Europese tak van Friends of the Earth International. FoEE lobbyt namens 31 lidorganisaties bij de Europese Commissie en het Europese Parlement en coördineert diverse campagnes, onder andere over klimaat, autoverkeer, biotechnologie en biobrandstoffen.

Milieudefensie was in 2008 actief in de Europese klimaatcampagne The Big Ask, die in februari 2008 van start ging in 17 landen in Europa. In deze landen, werken FoE-groepen samen om te bereiken dat zoveel mogelijk landen een Klimaatwet aannemen, met daarin een verplichte jaarlijkse reductie van de uitstoot van broeikasgassen. De aftrap in Brussel werd verzorgd door Tom Yorke, frontman en zanger van de Britse popgroep Radiohead.

Terwijl de Europese regeringen in december werkten aan de afronding van hun Klimaat- en energiepakket voor de komende tien jaar, drong FoEE aan op maatregelen om de opwarming van de aarde beneden de twee graden Celcius te houden. FoEE veroordeelde het uiteindelijk overeengekomen pakket, dat dramatisch was afgezwakt door landen die hun vervuilende industrie in bescherming namen.

Milieudefensie heeft in 2008, net als in voorgaande jaren, het Europese en internationale werk op het gebied van Corporate Accountability gecoördineerd. Een van de speerpunten was de rol van bedrijven bij de productie van biobrandstoffen. Een klacht tegen mislei-

5

Externe relaties

dende reclame door de Maleisische palmolieproducenten – ‘Malaysian palmoil is produced sustainable since 1917’ – werd door de Engelse Reclamecode Commissie overgenomen. FoEE lanceerde verder een rapport over de gevolgen van de productie van biobrandstoffen in Zuid-Amerika. In 2008 kwam ook de door FoEE geïnitieerde film ‘Poison Fire’ over de gevolgen van de oliewinning in Nigeria uit, een film die te zien was tijdens het IDFA documentaire festival in Amsterdam.

Op het Europese vlak boekte de Corporate Accountability campagne succes. December 2008 werd voor de vierde keer de Worst Lobbying Award uitgereikt aan ambtenaren en lobbyisten die een ‘conflict of interest’ hadden. Het Europese Parlement nam een resolutie aan die niet-transparant lobbyen aan banden moet leggen, een plan waar Friends of the Earth zich hard voor heeft gemaakt.

Samen met andere groepen (verzameld in de European Coalition for Corporate Justice) presenteerde Friends of the Earth in het Europese Parlement een aantal voorstellen om Europese bedrijven juridisch aansprakelijk te maken voor sociale- en milieuproblemen die ze veroorzaken in ontwikkelingslanden. De Europese Commissie bestudeert de voorstellen op dit moment.

5

Externe relaties

Europa

Behalve van Friends of the Earth Europe, was Milieudefensie in 2008 op Europees niveau lid van de volgende organisaties:

- **European Environmental Bureau (EEB):** een samenwerkingsverband van meer dan 140 natuur- en milieuorganisaties uit heel Europa.
- **OECD Watch:** een netwerk van groepen dat zich richt op het versterken en gebruik maken van de OECD-richtlijnen voor multinationale ondernemingen.
- **Banktrack:** een internationaal netwerk dat zich richt op het verduurzamen van de leningen en investeringen van private banken.
- **Aviationwatch.eu:** een netwerk van Europese milieu- en bewonersorganisaties die zich bezighouden met de luchtvaart en overlast rond vliegvelden. Milieudefensie stimuleert de onderlinge samenwerking en beheert de website.
- **European Federation for Transport and Environment (T&E):** deze federatie oefent mede namens Milieudefensie politieke druk uit op de Europese instituties rond de kooldioxide- en Euronormen voor voertuigen, de dreigende oprekking van de luchtkwaliteitsnormen en het emissiehandelssysteem voor de luchtvaartsector.

Vertegenwoordiging in raden en adviescommissies

- Raad van Nature and Poverty-subsidieontvangers
- Bestuur van FSC Nederland
- Stuurgroep en redactie van de juridische website www.milieuhulp.nl
- De commissies Duurzame Ontwikkeling en Toekomstige Energievoorziening van de Sociaal-Economische Raad (zie [paragraaf 5.2](#))

5

5.2 Relatie met overheid en bedrijven

Externe relaties

Bedrijven

Voor de gemiddelde krantenlezer lijkt het soms misschien of Milieudefensie alleen maar actie voert tegen bedrijven of procedeert en nooit op een andere manier haar doelen probeert te realiseren. Een conflict wordt nu eenmaal sneller nieuws, dan bijvoorbeeld de uitreiking van een aanmoedigingsprijs. Wat meestal minder zichtbaar is, is dat aan een confronterende actie of een juridische procedure meestal een heel traject vooraf is gegaan in de vorm van brieven, overleg en pogingen tot dialoog, en soms opiniestukken en handtekeningacties om onze wensen kracht bij te zetten. Als dat allemaal niets oplevert, kan een goedgekozen confronterende actie of (dreigen met) een juridische procedure soms alsnog effect hebben of vastgelopen onderhandelingen vlot trekken.

In 2008 is het overigens geen enkele keer tot een confronterende acties gekomen. Maar juridische procedures, aangespannen tegen het Havenbedrijf Rotterdam in verband met de voorgenomen aanleg van de Tweede Maasvlakte, zorgden er wel voor, dat Milieudefensie en het Havenbedrijf aan het eind van 2008 alsnog aan de onderhandelingstafel terecht kwamen. Dat leidde tot constructieve gesprekken over de verschillen van inzicht met betrekking tot de milieudoelstellingen en -prestaties van de Tweede Maasvlakte. Beide partijen kwamen tot de slotsom, dat het aantrekkelijker is te streven naar verduurzaming van het gebruik van de Maasvlakte dan het voeren van juridische procedures daarover, omdat zij verwachten daarmee meer en efficiënter milieuwinst te behalen. In februari 2009 sloten Milieudefensie en het Havenbedrijf een akkoord. Meer informatie over de 'Overeenkomst Duurzame Maasvlakte' vindt u op de [website van Milieudefensie](#).

5

Externe relaties

In 2008 komt de milieubeweging, Milieudefensie in het bijzonder, onder vuur te liggen van het bedrijfsleven. In een analyse op 8 november schrijft De Volkskrant: 'Door de "affaire Duyvendak" komt de milieubeweging zwaar onder vuur te liggen. Onbedoeld versterkt uitgerekend Duyvendak (Kamerlid van GroenLinks, vertrokken na ophef over zijn actieverleden - redactie) zo een door de werkgevers geregisseerde aanval op de milieubeweging. Die aanval is achter de schermen al meer dan een jaar aan de gang.' Die aanval begint, volgens De Volkskrant, in de zomer van 2007, als de Raad van State een streep zet door de verbreding van de A4 bij Leiderdorp. Die zaak was door Milieudefensie aangespannen. We schreven er in het Jaarverslag 2006 het nodige over.

Als Duyvendak begin augustus onderwerp van discussie wordt, richten de pijlen zich niet alleen op de kraakbeweging, maar is al snel ook de milieubeweging aan de beurt. Eerst krijgt Greenpeace veel kritiek te verduren nadat het stenen in zee heeft gestort uit protest tegen de 'laksheid' van de politiek bij het instellen van zeereservaten. Al snel moet ook Milieudefensie het ontgelden. De RaadNederlandse Detailhandel (RND) wil van minster Cramer (VROM) een onderzoek naar de subsidies voor milieuorganisaties. De aanleiding is het jaarlijkse rapport van Milieudefensie over het gebruik van fout hout in tuinmeubelen (zie [hoofdstuk 3.4](#) en het [interview met campagneleider Anne van Schaik](#) in dit hoofdstuk).

In de Telegraaf verschijnen koppen als 'Stop de milieumaffia' en 'Milieuminister guller dan Sinterklaas'. VNO-NCW-voorman Wientjes roept het kabinet eind augustus op de subsidie voor Milieudefensie te staken. Wientjes verwijt Milieudefensie dogmatisme en het negeren van democratische besluiten, waarbij hij doelt op de A4 en de Tweede Maasvlakte.

Frank Köhler, directeur van Milieudefensie: 'De reden dat wij bezwaar aantekenen tegen

de wegverbreding en tegen de Tweede Maasvlakte zijn de wettelijke luchtkwaliteitseisen. Normen op dit gebied zijn, op democratische wijze, tot stand gekomen om mensen te beschermen tegen plannen die ongezond veel luchtverontreiniging veroorzaken. Als de plannen die normen dreigen te overschrijden, zoals in deze gevallen, en de leefbaarheid in het geding is, trekken wij aan de bel. Daarbij maken we gebruik van de wettelijke bezwaarprocedure. Daar is niks ondemocratisch aan. Wientjes, ik heb dat al eerder gezegd, vertegenwoordigt niet de voorhoede van het bedrijfsleven, maar de achterblijvers.'

In het eerder aangehaalde artikel in De Volkskrant stelt Boudewijn Poelman van de Nationale Postcode Loterij, die als geldgever van de milieubeweging ook onder vuur lag, dat de aanval op de milieubeweging nog maar het begin is.

De milieuwetgeving die de afgelopen decennia is gemaakt, gaat nu écht pijn doen, zegt hij. 'Niet de milieubeweging zit in de knel, maar het milieu. Iedereen voelt aan dat er wel degelijk iets aan de hand is met het milieu, maar bijna niemand wil het onder ogen zien. Zeker niet de mensen die op de oude voet verder willen.'

Interview:

Anne van Schaik

campagneleider Globalisering

'Ze wilden alleen via de media met ons praten'

lees het interview

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Overheid en politiek

Milieudefensie volgt de ontwikkeling van beleidsvoornemens op Europees, landelijk, maar ook op provinciaal en lokaal niveau voor zover dat betrekking heeft op de vijf campagne-thema's waarop we actief zijn. Op Europees en landelijk niveau ging onze aandacht in 2008 bijvoorbeeld uit naar Europese wetgeving om de handel in illegaal hout te verbieden.

In het kader van de grotere projecten wordt actief contact gezocht met Kamerleden die het onderwerp in hun portefeuille hebben. In 2008 was er contact met Kamerleden van nagenoeg alle politieke partijen in de Tweede Kamer, met name rond de Klimaatwet (zie ook [hoofdstuk 3.1](#)). Ook met oud-politici – bijvoorbeeld voormalig minister en staatssecretaris Willem Vermeend – werd contact gezocht.

5

Externe relaties

De Telegraaf schreef op 31 mei over de Klimaatwet: 'Cadeau van Milieudefensie aan de politiek, Kant en klare Klimaatwet'. 'Het wordt "Politiek Den Haag" dezer dagen wel erg makkelijk gemaakt. Deze week werd door Milieudefensie een kant en klare Klimaatwet inclusief een Memorie van Toelichting gepresenteerd, die met een beetje goede wil zo overgenomen kan worden door de Tweede Kamer.' Milieudefensie maakte de wet zelf, omdat eerdere gesprekken met Kamerleden nog tot niets hadden geleid. Over deze wettekst ging Milieudefensie opnieuw de discussie aan met 'Politiek Den Haag'.

Het agenderen van issues en het verwerven van steun voor onze voorstellen is meestal de reden voor dergelijke gesprekken. Dat doen campagnemedewerkers van Milieudefensie meestal zelf, maar er wordt ook gebruik gemaakt van de lobbyist in Den Haag die Milieudefensie met andere natuur- en milieuorganisaties financiert.

Sociaal-Economische Raad

Milieudefensie heeft in 2008 meegewerkt aan een advies van de ad-hoccommissie Toekomstige Energievoorziening van de Sociaal Economische Raad (SER). In dat advies kwam ook de inzet van kernenergie aan bod in het toekomstige energie- en klimaatbeleid. Aan het op 13 maart gepresenteerde advies gaan de nodige irritaties vooraf. Oorspronkelijk zou het advies op 5 maart naar buiten worden gebracht, maar Milieudefensie en Stichting Natuur en Milieu konden zich niet vinden in de tekst van het persbericht dat kernenergie als optie voor het klimaatbeleid noemde. In het uiteindelijke advies kunnen beide organisaties zich wel vinden. Het bevestigt overigens hoezeer Nederland verdeeld is over kernenergie: de werkgevers zijn en blijven voor, de milieubeweging en de vakbeweging vinden kernenergie niet duurzaam en niet veilig.

5

Externe relaties

De milieuorganisaties hebben in de SER-commissie opnieuw gekeken naar alle onderzoeken over kernenergie en zijn tot de conclusie gekomen, dat kernenergie geen duurzame energie is en er binnen enkele jaren geen technologische doorbraken zijn te verwachten. Daarbij baseren zij zich op het rapport Fact Finding Kernenergie van het ECN dat speciaal voor dit SER-advies is gemaakt. Bovendien gaan de investeringen in kernenergie ten koste van de benodigde en rendabele investeringen in duurzame energie. Er zijn ook geen economische argumenten om voor kernenergie te kiezen. Kernenergie blijkt niet te leiden tot lagere elektriciteitsprijzen en ook niet tot meer werkgelegenheid.

De winst van dit advies is volgens Natuur en Milieu en Milieudefensie dat alle partijen, inclusief de werkgevers, het er over eens zijn dat het kabinet maximaal moet inzetten op hernieuwbare energie en energiebesparing. Alle partijen in de SER vinden dat dit nu onvoldoende gebeurt. De milieuorganisaties vrezen dat hier weinig van terecht komt wanneer er opnieuw energie wordt gestoken in een discussie over kernenergie. (De notitie over de rol van kernenergie in de energietransitie vindt u op de website van Milieudefensie.)

Gedragcode

In de gedragscode van Milieudefensie die te vinden is op onze [website](#) staat beschreven hoe Milieudefensie met bedrijven en overheid omgaat.

Naar aanleiding van de eerder beschreven commotie over de subsidies van milieuorganisaties schrijven de milieuorganisaties op dit moment in overleg met het ministerie van VROM aan een gezamenlijke gedragscode.

5

5.3 Relatie met de media

Externe relaties

Wij constateerden al in het Jaarverslag 2006, dat de aandacht van de media voor het milieu vanaf de tweede helft van 2006 enorm is gestegen. Dat is niet in de laatste plaats te danken aan de film *An Inconvenient Truth* van Al Gore. Het alarmerende IPCC-rapport dat begin 2007 verscheen versterkte die aandacht. Milieudefensie heeft in 2007 optimaal geprofiteerd van die hernieuwde aandacht voor het milieu. Aan de veel lagere resultaten over de eerste helft van 2008 is af te lezen, hoe uitzonderlijk 2007 was. In de tweede helft van het jaar lijkt dat beeld zich te herstellen tot bijna hetzelfde niveau als in het recordjaar 2007.

Eerste helft 2005	Tweede helft 2005	Eerste helft 2006	Tweede helft 2006	Eerste helft 2007	Tweede helft 2007	Eerste helft 2008	Tweede helft 2008
Geen exacte gegevens beschikbaar	575	645	1.097	1.881	2.205	1.378	2.176

Ten opzichte van 2007 is de aandacht voor Milieudefensie in artikelen in de geschreven pers en in radio- en televisieprogramma's iets teruggevallen. In 2007 waren 4.086 artikelen en programma's geheel of gedeeltelijk aan activiteiten of standpunten van Milieudefensie gewijd, in 2008 liep dat terug tot 3.554 artikelen en programma's.

Dat beeld is wel wat geflatteerd. Meer dan tweehonderd vermeldingen bestonden hoofdzakelijk uit het noemen van de naam Milieudefensie in relatie tot het opgestapte Kamerlid Wijnand Duyvendak (die directeur is geweest bij Milieudefensie) en in relatie tot minister Jacqueline Cramer (die voorzitter is geweest van Milieudefensie). Beiden werden in 2008

5

Externe relaties

veelvuldig in de media genoemd. Daar komt bij dat nog eens ruim tweehonderd artikelen betrekking hadden op de subsidies van milieuorganisaties, Milieudefensie in het bijzonder. We schreven eerder in dit hoofdstuk al, dat de aanleiding van veel van die berichten een onterechte beschuldiging was van de Raad Nederlandse Detailhandel. Berichten dus, die het imago van Milieudefensie hebben geschaad.

Kijken we naar de verdeling per campagne, dan springen in 2008 met name de campagnethema's Verkeer (hoofdzakelijk vanwege de Week van de Vooruitgang), Landbouw en Voedsel, en Klimaat en Energie met in totaal 2.137 artikelen en programma's eruit. Deze drie onderwerpen zijn dus samen goed voor ongeveer twee derde van alle media-aandacht. Opvallend is verder het hoge aantal vermeldingen dat niet direct aan een project van Milieudefensie is gekoppeld: 611. Dat is twee keer zoveel als in 2007. Deze vermeldingen hebben in hoofdzaak betrekking op de eerder beschreven 'affaires' rond Kamerlid Duyvendak, minister Cramer en de subsidies van milieuorganisaties.

Sinds 2007 worden ook de vermeldingen in digitale media geteld. De aandacht op Internet groeit hard. In 2008 werd er 5.336 keer aandacht besteed aan de standpunten en projecten van Milieudefensie. Dat is meer dan een verdubbeling ten opzichte van 2007, toen de teller op 2.315 vermeldingen stopte. Ook op Internet zien we uitzonderlijk veel aandacht voor de hiervoor genoemde 'affaires' (bijna 1.500 vermeldingen).

Deze cijfers maken deel uit van halfjaarlijkse kwantitatieve en kwalitatieve analyses die worden gebruikt bij de evaluatie van projecten.

5.4 Externe communicatie

Milieudefensie Magazine

Het Milieudefensie Magazine verschijnt tien keer per jaar in een oplage van 18.000 exemplaren. Daarmee steeg de oplage ten opzichte van 2007 licht. De advertentie-inkomsten beleefden echter, mede onder invloed van de recessie, een historisch dieptepunt.

De redactie van het magazine nam in 2008 het initiatief om naar de lange termijn van het blad te kijken. De ideeën over de doelstellingen en de positie van het blad werden gevat in een visiestuk. Dit stuk ging in november naar het bestuur. Het bestuur concludeerde, dat het onvoldoende vergelijkingsmateriaal heeft om een mening te vormen en heeft gevraagd om een evaluatie van alle 'oude en nieuwe' media en een lezersonderzoek. Deze zullen in 2009 plaatsvinden.

Een greep uit de artikelen die er in 2008 uitsprongen: een interview met durfkapitalist Eckart Wintzen, het laatste interview voor zijn dood. Internationale gezichten: de Britse milieujournalist Fred Pearce en de vader van de 'earthships', Michael Reynolds. Naast bekende Nederlanders als Dolf Jansen en Floortje Dessing, sprak het magazine uiteraard politici: landbouwminister Gerda Verburg en ook Wijnand Duyvendak, vlak na zijn aftreden. Ook een van de grootste criticasters van de milieubeweging, Bernard Wientjes, kwam aan bod.

Er verschenen twee themanummers. Een kindernummer vlak voor de zomer, met artikelen over de 'natuurgebreksziekte' onder kinderen, gif in speelgoed, het kind als consument, overbevolking, de noodzaak van natuuronderwijs en een uitklapbare middenpagina

5

Externe relaties

met proefjes. Het kerstnummer stond in het teken van 'conflict', met onder andere artikelen over klimaatverandering en politieke instabiliteit, berggorilla's in Congo en anti-kernwapenactivisme.

Ophef veroorzaakte het magazine met een stuk over de vergaande samenwerking tussen Shell en IUCN. Het onderzoek haalde de voorpagina van de Volkskrant, een debat in het radioprogramma Argos en een vermelding in Vrij Nederland.

Milieudefensie Actief

Milieudefensie Actief is een nieuwsbrief die vier keer per jaar verschijnt en leden en donateurs van Milieudefensie informeert over actuele projecten. Kenmerkend zijn de vele 'doe mee' oproepen, waar goed op wordt gereageerd. In 2008 ontvingen ruim 105.000 mensen de Actief. De Actief is ook online beschikbaar.

Jaaroverzicht

Eén keer per jaar verschijnt, naast het jaarverslag, een rijk geïllustreerd jaaroverzicht. Het gaat aan het begin van het jaar als bijlage mee met de Actief.

Earth Alarm

Earth Alarm is het schrijfproject van Milieudefensie. Individuele burgers schrijven regeringen, bedrijven of internationale instanties (zoals de EU) brieven waarin ze de geadresseerden verzoeken verantwoordelijkheid te nemen voor milieumisstanden en deze op te lossen. Earth Alarm komt in actie op verzoek van buitenlandse organisaties, met name als Nederlandse bedrijven betrokken zijn, of als Nederlandse politici of diplomaten invloed

5

Externe relaties

uit kunnen oefenen. Milieudefensie vindt dat bedrijven de milieuregels waaraan zij in Nederland voldoen, ook in het buitenland in acht moeten nemen.

In 2008 schreven in totaal 9.137 mensen mee aan drie Earth Alarms. Zij ontvingen een nieuwsbrief met achtergrondinformatie over een milieuprobleem en een suggestie voor een brief. De onderwerpen waren illegaal hout en biobrandstoffen. Het gaat goed met Earth Alarm, want het aantal schrijvers stijgt gestaag; in 2007 waren het er nog ruim 7.000.

E-nieuwsbrieven

Naast de online versie van de Milieudefensie Actief, biedt Milieudefensie via haar website ook e-mailniewsbrieven aan van alle campagnes. Samen bereiken deze nieuwsbrieven vele duizenden mensen per jaar. De meeste nieuwsbrieven verschijnen eens per maand. Ook de persberichten van Milieudefensie zijn per e-mail te ontvangen.

Websites

In 2008 trok de [website van Milieudefensie](#) 448.000 verschillende bezoekers, samen goed voor 680.000 bezoekjes. Dat betekent opnieuw een stijging ten opzichte van 2007; met respectievelijk 5 en 10 procent. Dat is een bevestiging van het beeld van de afgelopen jaren, al is de groei iets minder groot dan in 2007.

5

Externe relaties

Naast de reguliere website heeft Milieudefensie in 2008 ook met diverse themasites gewerkt.

www.klimaatwet.nu	77.816 bezoekers (sinds februari 2008)
www.weetwatjeeet.nl	105.730 bezoekers
www.nietmetmijngeld.nl	53.429 bezoekers
www.weekvandevoortgang.nl	42.446 bezoekers
www.stopveefabrieken.nl	8.158 bezoekers
www.nonflyingdutchman.nl	8.020 bezoekers
www.stopdebossenroof.nl	4.544 bezoekers
www.vanwieishetwoud.nl	5.806 bezoekers
www.klimaatkaart.nl	4.478 bezoekers
www.stoproofbouwbrandstoffen.nl	2.526 bezoekers (in vier maanden)

De [website van Jongeren Milieu Actief \(JMA\)](http://www.jma.org), de jongerenorganisatie van Milieudefensie, (www.jma.org) trok 38.400 verschillende bezoekers. Dat is na de enorme groei van de afgelopen jaren een flinke daling (2007: 53.000). In 2007 profiteerde de website van JMA optimaal van het enorme succes van het burgerinitiatief 'Stop fout vlees'. Een vergelijkbaar succes was er niet in 2008.

5

Externe relaties

Servicelijn

De Servicelijn van Milieudefensie staat telefonisch en schriftelijk mensen te woord over Milieudefensie. De Servicelijn beantwoordde een kleine 9.000 telefoontjes en ongeveer 7.500 e-mailberichten. Dat is een daling ten opzichte van 2007 (respectievelijk 12.500 telefoontjes en 9.000 e-mailberichten). Bijna 20 procent van de telefoontjes had betrekking op de campagnes van Milieudefensie en ruim 20 procent betrof de leden- en donateursadministratie. De brievenbussticker bleef in 2008 weer onverminderd populair, 40 procent van de bellers vroeg er een aan.

Bijna 60 procent van de e-mails betrof de leden- en donateursadministratie en 25 procent onze campagnes. De overige telefoontjes en e-mails gingen over uiteenlopende zaken, vaak wel met betrekking tot het milieu, maar niet binnen het aandachtsveld van de campagnes.

Omgang met klachten

Klachten komen meestal binnen bij de Servicelijn, die verantwoordelijk is voor de afhandeling overeenkomstig de klachtenprocedure. In 2008 kwamen er 200 klachten binnen, iets minder dan in 2007 (250). De meeste klachten zijn naar tevredenheid van de indieners afgehandeld. Het ging hoofdzakelijk om klachten over niet ontvangen post, over standpunten van Milieudefensie, en over de gekozen thema's en actievormen. Met name over standpunten wordt altijd de tijd genomen onze visie uit te leggen, maar raken de klagers niet altijd overtuigd.

Klachten komen regelmatig aan bod op het teamoverleg van de Servicelijn. Dat leidt waar nodig tot aanpassing van de werkwijze. Wanneer mensen klagen dat ze teveel post ontvangen wordt daar in de toekomst voor deze mensen rekening mee gehouden.

U vindt de klachtenprocedure op de [website van Milieudefensie](#).

6 Risicomanagement

Veel activiteiten van Milieudefensie spelen zich af onder het vergrootglas van de media. Een onzorgvuldig uitgevoerde actie of een onterechte beschuldiging aan het adres van een bedrijf, kan in dat brandpunt van aandacht leiden tot reputatieschade en zelfs financiële gevolgen hebben. Dat geldt natuurlijk ook voor onterechte beschuldigingen aan het adres van Milieudefensie, zoals Milieudefensie in 2008 ondervond.

Milieudefensie heeft de risico's die zij loopt in kaart gebracht en beleid ontwikkeld om eventuele schade te voorkomen of zo veel mogelijk te beperken. In 2008 lagen de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van Milieudefensie onder vuur, toen de Raad Nederlandse Detailhandel Milieudefensie betichtte van onzorgvuldig onderzoek naar tuinmeubelen met de bedoeling de detailhandel in een kwaad daglicht te stellen.

6.1 Reputatierisico's

Een schandaal in de media kan een organisatie veel schade berokkenen. De betrouwbaarheid en de geloofwaardigheid staan dan op het spel. Daarom kiest Milieudefensie voor eerlijke en open communicatie en streven we onze doelen in alle openheid na.

Om haar reputatie te beschermen investeert Milieudefensie veel tijd en moeite in haar relatie met de media en is er een gedragscode opgesteld met richtlijnen voor actievoeren, onze omgang met overheid en bedrijven en het zorgvuldig omgaan met beschuldigingen.

Acties van Milieudefensie zijn uiteraard altijd geweldloos en acties die vernieling tot doel hebben, worden afgewezen. Veiligheid en zorgvuldigheid staan hoog in het vaandel.

Daarmee is niet gezegd dat Milieudefensie confronterende acties, zoals bijvoorbeeld de blokkade van een bedrijf, uit de weg gaat. Daarbij gaat Milieudefensie echter nooit over een nacht ijs. Want voor Milieudefensie dit middel inzet, zijn er al een heleboel stappen gezet in de vorm van brieven, gesprekken, ludieke acties enzovoort.

De opbouw moet logisch zijn, niet alleen voor onszelf, maar ook voor het betrokken bedrijf of de overheid en voor de media. Dat vraagt iedere keer opnieuw om een zorgvuldige afweging van alle risico's en kansen op succes.

De gedragscode staat op onze [website](#) →

www.milieudedefensie.nl/organisatie/beleid/gedragscode

Zorgvuldigheid rondom publicaties

Ook bij het naar buiten brengen van belastende feiten ten aanzien van bedrijven of instellingen is het zaak zorgvuldig te werk te gaan. In het verleden is Milieudedefensie hier niet altijd zorgvuldig mee omgegaan. Om herhaling te voorkomen, heeft Milieudedefensie daarom in 2003 regels geformuleerd waaraan publicaties moeten voldoen. Daarin staan bronvermelding en de controle van bronnen centraal.

Al die voorzorgsmaatregelen konden overigens niet voorkomen, dat de Raad Nederlandse Detailhandel Milieudedefensie met succes via de media onder vuur nam. Volgens de RND zou de detailhandel regelmatig geconfronteerd worden met 'slecht uitgevoerd amateuristisch onderzoek', bedoeld om de detailhandel 'in een kwaad daglicht te plaatsen'.

In [hoofdstuk 3.4](#) en [hoofdstuk 5](#) wordt al uitgebreid aandacht besteed aan deze kwestie.

Omdat dit slecht onderbouwde en onjuiste verhaal vrijwel door alle media werd overgenomen, stond Milieudedefensie van begin af aan op achterstand. De reputatie van Milieudedefensie liep hierdoor mogelijk schade op, het aantal opzeggingen van leden bleef echter beperkt tot een handvol.

Issuemanagement

Als er – ondanks alle goede voornemens, ingebouwde controlemechanismen en een open houding – toch iets misgaat, kan Milieudefensie een issueteam bijeenroepen om maatregelen te nemen en daarover naar buiten te treden.

Als de oorzaak van zo'n situatie is gelegen in een fout van Milieudefensie, dan draaien we niet om de feiten heen maar geven we onze fout publiekelijk toe en proberen we de schade te herstellen.

In 2008 is het issueteam niet bij elkaar geweest.

6.2 Fysieke risico's

Met zijn acties heeft Milieudefensie een solide reputatie opgebouwd. Het logo van Milieudefensie biedt veiligheid voor de actievoerders: de politie en marechaussee kennen Milieudefensie en weten dat we strikte veiligheidsnormen hanteren.

Actievoerders worden altijd uitvoerig ingelicht over de eventuele risico's van een actie. De meer gedurfde, confronterende acties worden alleen met goed getrainde actievoerders gedaan.

Actief voor Milieudefensie: Lars Keizerwaard

vrijwilliger bij het klimteam

'Die toren is zó hoog!'

lees het interview

1

Risicomangement

Er wordt het uiterste gedaan om fysieke risico's – zowel voor eigen mensen als burgers die met onze acties worden geconfronteerd – uit te sluiten. Acties met te grote fysieke risico's vallen niet binnen het repertoire. Dat betekent dat ook situaties worden vermeden waarbij derden onverwacht kunnen reageren. Daarom zal Milieudefensie bijvoorbeeld niet snel overgaan tot de blokkade van een snelweg.

Milieudefensie kan voor acties putten uit een bestand van zo'n 130 vrijwilligers. Daarnaast is er voor de complexere acties een 'klimteam' van ongeveer twintig vrijwilligers, dat regelmatig traint. Arbo Achmea concludeerde in haar Risico Inventarisatie en Evaluatie in 2007 dat dit klimteam professioneel is opgeleid en dat de materialen zorgvuldig worden onderhouden en geregeld getest.

Ook eventuele juridische risico's die zijn verbonden aan acties, worden vooraf uitvoerig besproken en voor advies aan een advocaat voorgelegd. Alles is er op gericht eventuele schade voor actievoerders en derden tot een minimum te beperken. In 2008 deden zich geen bijzonderheden voor.

6

6.3 Financiële risico's

De inkomsten van Milieudefensie worden gebruikt om de activiteiten te financieren. Om de continuïteit van deze activiteiten te waarborgen, streeft Milieudefensie naar een brede spreiding van geldgevers.

Dat gaf in 2008 het volgende beeld te zien:

- Contributies, giften en donaties: 37,8 procent.
- Acties van derden (waaronder de Nationale Postcodeloterij): 26,7 procent.
- Subsidies van overheden: 28,3 procent
- Fondsenwerving: 6,4 procent
- Overige bronnen: 0,8 procent.

Verder heeft Milieudefensie een continuïteitsreserve gevormd voor dekking van risico's op korte termijn. De richtlijn 'Reserves Goede Doelen' van de VFI (Vereniging Fondsenwervende Instellingen), als brancheorganisatie van erkende goede doelen, geeft aan dat hiervoor een reserve kan worden aangehouden van maximaal anderhalf maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie. Hoewel wij geen lid zijn, hechten we er waarde aan de richtlijn te hanteren. Milieudefensie streeft ernaar de continuïteitsreserve te brengen op het intern gewenste niveau van 50 procent van de kosten van de werkorganisatie. In de begroting worden hier geen gelden voor vrij gemaakt. Verhoging van de reserve vindt plaats bij overschotten aan het einde van het boekjaar. In 2008 is het tekort ten laste gebracht aan de continuïteitsreserve. Op 31 december 2008 is de continuïteitsreserve 40,5 procent van het totaal van de personeelslasten, afschrijvingen en huisvestings- en kantoorkosten, op 31 december 2007 was deze 47,5 procent.

1

Risicomanagement

Milieudefensie blijft dus ver onder het maximum van de richtlijn. Iedere organisatie heeft een bepaalde omvang aan eigen vermogen nodig om risico's die zich in de bedrijfsvoering voordoen op te kunnen vangen. Door spreiding van de inkomsten over meerdere inkomstencategorieën verwacht Milieudefensie dat een reserve die half zo groot is als de kosten van de werkorganisatie voldoende is om de risico's op korte termijn te dekken.

Milieudefensie heeft bovendien in beperkte mate reserveringen voor specifieke risico's zoals voor proceskosten.

9

Risicomanagement

6.4 Compliancy

Betrouwbaarheid en transparantie zijn steeds belangrijker geworden voor Milieudefensie. De naleving van wet- en regelgeving is vanzelfsprekend. Dat een milieuorganisatie zich soms op verboden terrein begeeft of de toegang tot een bedrijf of instelling blokkeert om aandacht voor een milieuprobleem te vragen en maatregelen af te dwingen, is in Nederland geaccepteerd en goed vergelijkbaar met de middelen die de vakbeweging in kan zetten. Al moet gezegd, dat het begrip voor de inzet van de milieubeweging in 2008 onder druk is komen te staan.

Het maakt duidelijk, dat de milieubeweging veel meer moeite zal moeten doen om draagvlak voor haar inzet te organiseren en duidelijk te maken dat er aan een confronterende actie of een juridische procedure al een heel scala van middelen is vooraf gegaan.

Milieudefensie voldoet aan de normen van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF). Sinds 2007 voldoet Milieudefensie volledig aan de Code Wijffels voor goede doelen.

7 Sociaal verslag

In overeenstemming met haar doelstelling stelt Milieudefensie eisen aan het sociaal beleid van de eigen organisatie. Dat komt onder meer tot uitdrukking in het aantal mannen en vrouwen dat bij Milieudefensie werkt, de beperkte salarisverschillen en de aandacht voor deskundigheidsbevordering en loopbaanbegeleiding.

inhoud

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

De uitgangspunten van het sociaal beleid van Milieudefensie vindt u op onze

website →

www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid/sociaal-beleid

7.1 Personeel en organisatie

Diversiteit personeel

Eind 2008 is de gemiddelde leeftijd van alle betaalde medewerkers bij Milieudefensie, net als in 2007, veertig jaar). Vrouwen zijn in de meerderheid: 61 van de 108 betaalde werknemers. Ook op de leidinggevende posities zijn de vrouwen, net als in 2007, in de meerderheid.

Het aantal betaalde werknemers is ten opzichte van 2007 gestegen; het aantal werknemers met een vast contract daalde van 81 naar 78, het aantal werknemers met een tijdelijk contract steeg van 18 naar dertig. Het aantal vaste kantoorvrijwilligers en stagiaires daalde van 24 in 2007 tot in totaal 21 in 2008. Het aantal WIW-ers bleef met twee gelijk.

Milieudefensie streeft in haar personeelsbeleid naar diversiteit, maar ondernam vóór 2007 nog geen concrete maatregelen om tot een goede afspiegeling van de (multi-etnische) samenleving te komen. In 2007 vroeg Milieudefensie advies van Forum, het instituut voor multiculturele ontwikkeling in Utrecht. Forum heeft Milieudefensie met name geadviseerd over kanalen waar wij onze werving het beste op zouden kunnen concentreren. In 2008 heeft dat voor het eerst resultaat gehad.

Voor mensen met een handicap en voor herintredende vrouwen heeft Milieudefensie geen speciale maatregelen genomen.

Aantal werknemers in 2008 (stand december 2008)

Betaalde werknemers met vast contract	78
Betaalde werknemers met tijdelijk contract	30 (waarvan 14 met uitzicht op een vast contract)
Kantoorvrijwilligers	16
Stagiaires	5 (exclusief 2 snuffelstagiaires)
WIW (via Panthar Amsterdam)	2

In- en uitstroom

Van de vaste, betaalde werknemers vertrokken er in 2008 twintig (in 2007 waren dat er twaalf). Van negen werknemers eindigde het tijdelijk contract (evenveel als in 2007). Er kwamen 29 nieuwe werknemers bij, waarvan veertien met uitzicht op een vast contract (in 2007 respectievelijk zestien en acht).

Salarissen

Alle werknemers van Milieudefensie werken parttime, maximaal 0,8 fte. Milieudefensie vindt het belangrijk dat werknemers tijd overhouden voor andere rollen, bijvoorbeeld in het gezin, als vrijwilliger of bij andere maatschappelijke organisaties.

Het laagste bruto salaris (schaal 1, trede 1) in 2008 bedroeg (bij fulltime dienstverband) 1.839,00 euro per maand. Het hoogste bruto salaris (schaal 6, trede 20) bedroeg 4.276,00 euro. In 2008 zat er een medewerker in schaal 1, trede 1 en ook een medewerker in schaal 6, trede 20.

De directiesalarissen staan apart vermeld in [paragraaf 10.1](#).

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim (exclusief zwangerschap) lag in 2008 op 5,11 procent. In 2007 was dat 5,73 procent. Het gaat vooral om langdurig verzuim van enkele personeelsleden.

Deskundigheidsbevordering en loopbaanbegeleiding

De leidinggevenden zijn primair verantwoordelijk voor het bespreken van opleidings- en loopbaanwensen met hun medewerkers. Indien er behoefte is aan ondersteuning kunnen medewerkers zelf aankloppen bij personeelszaken. In 2008 zijn er door de afdeling Personeelszakenvijf loopbaangesprekken gevoerd met medewerkers.

In 2008 was voor opleidingen en training 50.000 euro beschikbaar. Er is daadwerkelijk 52.826 euro besteed. Er werden drie collectieve cursussen georganiseerd voor medewerkers en vrijwilligers, tegenover vijf collectieve cursussen in 2007.

Onderwerpen: Terugkomdag aantrekkelijk schrijven; Geweldloos communiceren en Effectief omgaan met je tijd.

Naast deze collectieve trainingen volgden 45 medewerkers in 2008 een opleiding of cursus of hadden gesprekken met een externe coach, tegenover 26 medewerkers in 2007. 25 Mensen schakelden de interne coach van Milieudefensie in, bijvoorbeeld in het kader van een persoonlijk ontwikkelingstraject.

Veiligheid

Milieudefensie heeft acht bedrijfshulpverleners (BHV-ers) die onveilige situaties zoals brandgevaar en geblokkeerde nooduitgangen signaleren en het pand kunnen ontruimen bij brand. Zij werken nauw samen met de bedrijfshulpverlener van onze onderhuurder FoEI. In 2007 hebben alle BHV-ers een EHBO-diploma gehaald.

Fysieke arbeidsomstandigheden

Eind 2006 heeft Milieudefensie door Arbo Achmea een Risico Inventarisatie en Evaluatie (RI&E) laten uitvoeren waarvan de resultaten begin 2007 bekend werden. Een RI&E is een overzicht en beoordeling van alle relevante arbo-risico's in de organisatie. Veiligheid, gezondheid en welzijn, arbo- en verzuimbeleid, psychosociale belasting, fysieke belasting, arbeidsomgeving en acute gevaren zijn in het onderzoek meegenomen.

De belangrijkste conclusie uit het rapport is positief: Milieudefensie beheerst haar arbo-risico's overwegend goed. De zaken die om aandacht vroegen – onder andere een tocht-sluis bij de receptie – zijn deels in 2007 en deels in 2008 aangepakt.

De werknemers van Milieudefensie voelen zich over het algemeen zeer betrokken bij hun werk. Die betrokkenheid is terug te zien in het aantal medewerkers dat ook buiten kantooruren bereid is voor Milieudefensie werkzaamheden te verrichten of mee te doen met acties en manifestaties. Over zaken die het werk en de organisatie aangaan, willen medewerkers meepraten. Formeel gebeurt dat via de ondernemingsraad.

Ondernemingsraad

Milieudefensie heeft, net als andere instellingen met meer dan vijftig werknemers, een ondernemingsraad (OR) die de belangen van het personeel en de organisatie als geheel behartigt. In 2008 telde de ondernemingsraad vijf leden (in 2007: zes). De OR boog zich onder meer over het voorstel van de directie tot het versterken van het inhoudelijk werk, wat gepaard ging met een herschikking van taken en het medior/seniorbeleid van Milieudefensie.

Donderslag

Donderslag is de naam voor een incidenteel overleg waar medewerkers hun mening kunnen geven over actuele, prangende kwesties. Donderslag is een adviserend orgaan van de werkorganisatie aan de directie, maar heeft geen plek in de formele beleidsvoorbereiding. Donderslag wordt georganiseerd door een commissie waarin medewerkers op vrijwillige basis zitting hebben. In 2008 werd er één bijeenkomst georganiseerd. Aanleiding was een voorgenomen herplaatsing van communicatiemedewerkers van verschillende campagne-teams naar de centrale communicatieafdeling.

De eigen milieuprestaties van Milieudefensie zijn ten opzichte van vorig jaar verbeterd. Dat is met name het gevolg van aanpassingen die zijn doorgevoerd naar aanleiding van een Energie Prestatie Advies voor het kantoor van Milieudefensie. Dit advies en de meeste maatregelen dateren van 2007, maar de effecten waren pas in 2008 meetbaar.

De algemene uitgangspunten van het interne milieubeleid van Milieudefensie zijn te vinden op onze [website](#) →

www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid/intern-milieubeleid

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van 2008 en vergelijken we die resultaten met voorgaande jaren.

8.1 Milieubarometer

Om inzicht te krijgen in onze milieuprestaties maakt Milieudefensie voor het vijfde achtereenvolgendejaar gebruik van de Milieubarometer voor het midden- en kleinbedrijf. De Milieubarometer is door CE en Stimular ontwikkeld en geeft inzicht in de mate waarin factoren als energie, afval en papierverbruik bijdragen aan onze totale milieubelasting, en hoe we onszelf hierin kunnen bijsturen. De barometer laat ook zien hoe wij het doen in vergelijking met andere kantoren in Nederland.

In de figuur is te zien hoe Milieudefensie in 2008 op milieugebied presteerde ten opzichte van voorgaande jaren. Tot vorig jaar werd 2004 daarbij als referentiejaar aangehouden. Vanaf dit verslag houden we 2006 als referentiejaar aan. Dat maakt een eerlijker vergelijking mogelijk, want vanaf 2006 hebben de cijfers betrekking op hetzelfde kantoorpand.

totaal per jaar

8

Intern milieubeleid

Groene stroom

Milieudefensie gebruikt, uiteraard, uitsluitend groene stroom. In 2008 lag het verbruik op 67 kWh/m². Dat betekent een daling t.o.v. 2007 (2007: 77 kWh/m²). Het gemiddelde voor kantoren is ongeveer 93 kWh/m². De daling is het resultaat van aanpassingen die zijn uitgevoerd naar aanleiding van het Energie Prestatie Advies (EPA) dat Milieudefensie in 2007 heeft laten uitvoeren.

Gas

Het gasverbruik is in vergelijking met 2007 iets gestegen, van bijna 13.000 m² in 2007 tot 14.833 m² in 2008. Ook hier zijn aanpassingen uitgevoerd naar aanleiding van het Energie Prestatie Advies (EPA) dat Milieudefensie in 2007 heeft laten uitvoeren. De cv-installatie en het luchtbehandelingsysteem zijn sinds november 2007 centraal geregeld. Er is een dag- en een nachtstand ingesteld. De temperatuur staat 's nachts en in het weekend ingesteld op 15 graden, en het luchtbehandelingsysteem is uitgeschakeld.

In 2008 heeft Milieudefensie onderzoek gedaan naar gevelisolatie en installatie van dubbel glas HR++. Helaas waren de kosten van deze duurzame maatregelen zo hoog dat ons budget de investeringen niet konden dekken. We onderzoeken daarom in 2009 of voorzetglas een optie is.

Woon-werkverkeer

Voor woon-werkverkeer wordt net als in voorgaande jaren alleen gebruik gemaakt van de fiets of het openbaar vervoer. De omvang is in vergelijking met 2007 gedaald. Dat komt, omdat er nu meer medewerkers in Amsterdam wonen.

Dienstreizen (OV, personenauto, bestelwagen, vrachtwagen, vliegtuig)

Voor dienstreizen hanteert Milieudefensie als regel, dat we de trein nemen als een bestemming binnen 24 uur per trein bereikbaar is.

In 2008 is het aandeel van dienstreizen in de totale milieubelasting van het kantoor van Milieudefensie gestegen. Het ging grotendeels om treinkilometers, maar de stijging is waarschijnlijk het gevolg van relatief veel vliegtrips die verband houden met de rechtszaak van Milieudefensie tegen Shell over milieuvervuiling in Nigeria. .

CO₂-compensatie

Sinds 2005 compenseert Milieudefensie de CO₂-uitstoot die het gevolg is van ons gasverbruik, ons woon-werkverkeer (openbaar vervoer) en dienstreizen (openbaar vervoer, personenauto, bestelwagen, vrachtwagen en vliegtuig). Het elektriciteitsverbruik hoeft niet gecompenseerd te worden, omdat Milieudefensie uitsluitend groene stroom gebruikt.

In 2008 compenseerde Milieudefensie 100 ton CO₂, tegenover 142 ton in 2007.

Milieudefensie compenseert bij het Hivos Klimaatfonds, dat investeert in zonnepanelen, waterkrachtcentrales, zuinige houtfornuizen en biogasinstallaties in ontwikkelingslanden.

Afval, papier en water

Vergeleken met 2007 is de milieubelasting door onze afvalproductie en ons papier- en waterverbruik licht gedaald.

8

8.2 Computer en printers

Het gebruik van computers is wereldwijd zo sterk toegenomen, dat dit op zichzelf al een milieu-issue is. Denk aan het energieverbruik van al die apparaten en de afvalverwerking. Dit zijn belangrijke aandachtspunten voor onze afdeling Automatisering. Nieuwe hardware wordt waar mogelijk geselecteerd op laag energieverbruik en moet voldoen aan de strengste richtlijnen op het gebied van grondstoffenverbruik en recyclemogelijkheden. Aan te schaffen werkstations zijn van een nieuwe generatie energiezuinige computers. Het verbruik bedraagt eenderde van gangbare werkstations. Ze zijn bovendien volledig loodvrij en bevatten minder giftige stoffen zoals brandvertragers. De computers zijn weliswaar duurder, maar door de stroombesparing halen we dat geld er ook weer uit. In 2007 werden de eerste vijftien werkstations in gebruik genomen, in 2008 volgden er nog eens vijfentwintig.

Milieudefensie gebruikt het besturingssysteem Linux. Ook dat levert milieuvoordelen op, omdat de eisen die aan de hardware worden gesteld lager zijn. Daardoor gaan computers langer mee en is er minder 'zware' hardware nodig.

Milieudefensie koopt alleen nog flatscreens in, omdat die zuiniger zijn dan 'ouderwetse' monitoren. Hierbij wordt ook gelet op 'stand-by' gebruik.

De nieuwste printers zijn van het merk Kyocera. Zowel de kleuren- als de zwart-witprinters hebben erg lage gebruikskosten en het beste milieuprofiel. Dat geldt zowel voor de toner, als voor de recyclemogelijkheden van het apparaat zelf en het energieverbruik. Deze printer stoot bijna geen ozon uit en kan daarom zonder problemen in een kantoorruimte staan.

8

Intern milieubeleid

Voor servers en andere apparatuur zijn zulke milieubewuste opties helaas niet aanwezig. Wel is in 2008 onderzocht of de externe webserver zouden kunnen verhuizen naar een zo groen mogelijk datacentrum, waar men veel aan energiebesparing doet, groene stroom gebruikt en de diesel-noodstroom wordt gecompenseerd. Dat moet begin 2009 zijn beslag krijgen.

Hardware die we zelf niet meer kunnen gebruiken, gaat – als de apparatuur nog bruikbaar is – naar kleinere ngo's. Echt oude apparatuur wordt afgevoerd naar een afvalverwerkingspunt.

De vereniging Milieudefensie wordt geleid door een landelijk bestuur, gekozen door de algemene ledenvergadering. Er is een dagelijks bestuur van drie leden: de voorzitter en penningmeester worden door de Algemene Ledenvergadering (ALV) in functie gekozen, de secretaris wordt door het bestuur uit zijn midden benoemd.

9.1 Samenstelling van het bestuur

Om te komen tot een optimale samenstelling van het bestuur zijn functieprofielen opgesteld. U vindt ze op onze [website](#)

www.Milieudefensie.nl/organisatie/bestuur/functieprofielen-bestuur

De bestuursleden verrichten hun werk onbezoldigd. Er worden geen leningen, voorschotten of garanties aan bestuursleden verstrekt. Wel krijgen ze reiskosten vergoed.

In januari trad de secretaris Marnix van der Vat vanwege vertrek naar het buitenland af als bestuurslid. Het bestuur benoemde Ruud Bouter tot zijn opvolger als secretaris. De ALV van juni koos Yvonne van Sark op de opengevallen plaats in het bestuur. Tevens trad op deze ALV, na de maximale zittingstermijn van twee keer drie jaar, de penningmeester Ed van Dalsum af. Bert van Pinxteren werd als zijn opvolger gekozen. Op de ALV van november trad het bestuurslid Ad de Kort af. Als nieuw bestuurslid werd Marco van Zelderren gekozen.

Eind december 2008 bestaat het Dagelijks Bestuur (DB) uit:

Annemarie Goedmakers, voorzitter

Natuurprojectontwikkelaar.

Nevenfuncties: Voorzitter Foundation Rural Energy Services, Voorzitter Stichting Chimbo

Voorzitter Uitvoerend Comité, Vereniging Daridibó

Portefeuille: Personeelszaken en OR

Bert van Pinxteren, penningmeester

Chief Administrative Officer bij TERENA (Trans-European Research and Education Networking Association)

Nevenfuncties: geen

Ruud Bouter, secretaris

Docent. Werkzaam bij de Haagse Hogeschool als afstudeercoördinator, voorzitter examencommissie en secretaris College van Toezicht.

Nevenfunctie: voorzitter actiegroep 'Geen Zwethof'.

Portefeuille: Contactpersoon Presidium en Ledenbulletin

Overige bestuursleden:

Ton Bötticher

Bestuurslid benoemd door de lokale afdelingen, Lid Milieudefensie Groningen

Nevenfuncties: geen

2^e Portefeuillehouder: Verkeer

Hans Mandjes

Bestuurslid benoemd door de lokale afdelingen,
Energiebesparingsadviseur

Nevenfuncties: secretariaat Mileudefensie Zaanstreek, secretariaat SP Wormerland,
bestuurslid Ongeschonden Behoud Westzijderveld,

bestuurslid Kontakt Milieubeheer Zaanstreek

1^e Portefeuillehouder: Landbouw en Voedsel

2^e Portefeuillehouder: Netwerk

Jacqueline Kuppens

Zelfstandig adviseur

Nevenfuncties: voorzitter Stichting Maat, voorzitter Ypsilon Eindhoven en de Kempen,
vice-voorzitter stichting Thuishuis Kronehoef, gemeenteraadslid Eindhoven (tot mei 2008).

1^e Portefeuillehouder: Netwerk

Peer de Rijk

Directeur WISE

Nevenfuncties: bestuurslid Stichting X min Y, bestuurslid Stichting Rust Roest

1^e Portefeuillehouder: Globalisering en Milieu

Alex Kaat

Communications Manager bij Wetlands International

Nevenfuncties: geen

1^e Portefeuillehouder: Verkeer

Bastiaan van Perlo

Bestuurslid voorgedragen door de OR
Coördinator Huurdersvereniging Amsterdam
Nevenfunctie: penningmeester NSF
2^e Portefeuillehouder: Energie en Klimaat

Yvonne van Sark

Unit-directeur YoungWorks
Nevenfuncties: geen
1^e Portefeuillehouder: Energie en Klimaat

Marco van Zelder

Lid van de lokale afdeling Rotterdam
Nevenfuncties: geen
1^e Portefeuillehouder: Ruimte en Landschap

Rooster van aftreden:

Naam	Functie	Benoemd	Herbenoembaar	Einde maximale zittings-termijn
Annemarie Goedmakers	Voorzitter	2007	2010	2013
Bert van Pinxteren	Penningmeester	2008	2011	2014
Ruud Bouter	Secretaris	2007	2010	2013
Ton Bötticher	Bestuurslid benoemd door de lokale afdelingen	2007	2010	2013
Hans Mandjes	Bestuurslid benoemd door de lokale afdelingen	2006	2009	2012
Jacqueline Kuppens		2007	2010	2013
Peer de Rijk		2003	2006	2009
Alex Kaat		2006	2009	2012
Bastiaan van Perlo	Bestuurslid op voordracht van de OR	2007	2010	2013
Yvonne van Sark		2008	2011	2014
Marco van Zelderren		2008	2011	2014

9.2 Bestuursvergaderingen

Het algemeen bestuur kwam in 2008 tien maal in vergadering bijeen: elke maand behalve in februari en juli. De vergaderingen werden voorbereid op bijeenkomsten van het dagelijks bestuur. Daarnaast ging het bestuur in februari op 'retraite' om na te denken over het eigen functioneren en de ontwikkeling van Milieudefensie op langere termijn.

Het bestuur besprak onder meer de volgende onderwerpen: het Jaarverslag 2007, de evaluaties van de projecten Recycle de ruimte, tegen de overmaat aan nieuwe bedrijfstreinen, en Stop fout vlees, het burgerinitiatief voor beëindiging van de bio-industrie en omschakeling naar duurzame veehouderij, de voortgang van het wervingsprogramma, de evaluatie van het functioneren van de campagneraden, wijziging van het afdelingenreglement, de aanvraag bij het ministerie van VROM van de programmasubsidie 2009-2011, de reactie op de kritiek op het tuinmeubelenonderzoek van Milieudefensie, de discussie rond subsidiëring van Milieudefensie, de verhouding met Shell, de hoofdlijnen van de begroting 2009 en de meerjarenraming en de stand van zaken bij JMA, het Milieudefensiemagazine en bij FoEI en FoEE.

Evaluatie

In 2007 is besloten dat het bestuur zichzelf jaarlijks zal evalueren. In de retraite van het bestuur van maart 2009 besprak het bestuur haar functioneren in het afgelopen jaar met behulp van een SWOT analyse. In het voorjaar zal het bestuur hieruit conclusies trekken. Een en ander zal worden vastgelegd in een document 'Werkwijze & gedragscode bestuur'.

9.3 Financieel toezicht

In april stelde het bestuur de jaarrekening 2007 vast. De rekening toonde een positief resultaat van 160.576 euro en leidde verder tot weinig discussie. In haar toezichthoudende rol behandelde het bestuur in 2008 drie tussentijdse financiële rapportages. In juni besprak het bestuur een rapportage over het eerste deel van het jaar met een prognose van een tekort van 217.000 euro eind 2008, vooral door de tegenvallende inkomsten bij het klimaatwetconcert. Daar stond nog wel een post van 72.000 onvoorzien tegenover.

Op voorstel van de directie besloot het bestuur een bedrag van 148.000 euro te bezuinigen op de lopende uitgaven, om de inkomsten en de uitgaven weer in evenwicht te brengen. In oktober besprak het bestuur de laatste tussenrapportage. Hierin werd de verwachting uitgesproken dat Milieudefensie, ondanks dat er over het hele jaar 178.000 euro minder inkomsten uit contributies en donaties werden voorzien dan begroot was, het boekjaar met een sluitende rekening zal afsluiten, inclusief de geplande onttrekkingen aan de bestemmingsfondsen.

In de laatste maanden van 2008 vielen de inkomsten uit donaties nog sterker terug dan werd verwacht. Bij de behandeling van het verslag van de werving over 2008, in februari 2009, besloot het bestuur om de inspanningen voor de werving verder te intensiveren.

9.4 Beleid

In zijn beleidsvormende rol besteedde het bestuur uitgebreid aandacht aan het aan de ALV voor te leggen Jaarplan Campagnes 2009 en liet hierover ook een ledenpeiling houden (zie paragraaf 4.3). Daarnaast werd in maart het rapport 'Vernieuwing verenigingsstructuur' vastgesteld. Hierin werd de voorkeur uitgesproken voor een vereniging met een ledenraad, in plaats van de huidige ALV. Nadat de ALV in juni met meerderheid had besloten dat het model met een ledenraad verder uitgewerkt moest worden, stelde het bestuur een werkgroep in die dit vorm gaf en daarover enkele discussiebijeenkomsten met geïnteresseerde leden organiseerde. De definitieve voorstellen worden door het bestuur voorgelegd aan de ALV van juni 2009.

Strategische afwegingen

Twee keer per jaar besluit het bestuur welk campagne-project in het komende half jaar de hoogste prioriteit heeft en daarom extra aandacht, menskracht en activiteitengeld zal krijgen.

In november 2007 koos het bestuur voor het project 'Hoog tijd voor een Klimaatwet' als prioriteit voor de eerste helft

Beleidscyclus en interne besluitvorming

In grote lijnen ziet de beleidsvorming er zo uit:

- Eén keer per jaar wordt elke campagne op strategie, inhoud en communicatie besproken (alleen binnen de werkorganisatie).
- Eén keer per jaar schrijven alle campagnes een jaarplan. Dat begint in het voorjaar met het opstellen van een overzicht van projectideeën, die tevens als basis dienen voor subsidievoorstellen. Het feitelijke jaarplan wordt in september geschreven.
- Na bespreking van de plannen in de campagneraden en vaststelling in de directie, worden ze aan het bestuur voor-

lees verder

van 2008. Bij dit project werkt Milieudefensie samen met haar jongerenorganisatie JMA, met Natuur en Milieu en andere organisaties. Argumenten voor deze keuze waren: dat in het ontstane maatschappelijke klimaat vergaande stappen van de overheid verlangd kunnen worden, dat voor een krachtige Klimaatwet een brede coalitie gevormd kan worden en dat Milieudefensie de campagne coördineert met soortgelijke campagnes van haar zusterorganisaties in andere Europese landen.

In mei besloot het bestuur dit project ook in de tweede helft van 2008 prioriteit te geven, ondanks de nodige twijfel over de haalbaarheid van de Klimaatwet op korte termijn.

In oktober besloot het bestuur om het project 'Stop ontbossing voor bio-industrie', tegen het gebruik van soja voor veevoer in Nederland ten koste van waardevolle natuur in Latijns Amerika, in de eerste helft van 2009 prioriteit te geven. In december stemde het bestuur in met het voornemen om de mobilisatie van de samenwerkende Nederlandse milieu- en ontwikkelingsorganisaties richting de klimaatconferentie in december 2009 in Kopenhagen voor de tweede helft van het jaar prioriteit toe te kennen.

9.5 Bestuur, directie en bureau

Het bestuur heeft in december 2007 een directiestatuut vastgesteld. Hierin zijn de afspraken over de verhouding van het bestuur tot de werkorganisatie en de directie vastgelegd.

Rode draad in het statuut is dat het bestuur op hoofdlijnen bestuurt middels het (samen met de ALV) vaststellen van het Jaarplan Campagnes, andere beleidsstukken, de begroting en door prioritaire projecten te kiezen. De beleidsvoorbereiding en uitvoering is gedelegeerd aan de directie, die leiding geeft aan het bureau (de werkorganisatie) van Milieudefensie. De directie vertegenwoordigt Milieudefensie in de regel naar buiten en is, binnen de grenzen van de begroting, verantwoordelijk voor het financieel en personeel beheer. De directie kan taken mandateren aan andere medewerkers en rapporteert regelmatig aan het bestuur over de voortgang.

Het bestuur benoemt de directie en ziet toe op de uitvoering van haar werkzaamheden. Jaarlijks voert de voorzitter een functionerings- en een beoordelingsgesprek met de algemeen directeur. De algemeen directeur voert de functionerings- en beoordelingsgesprekken met de adjunct-directeuren.

U vindt het volledige directiestatuut op onze [website](#) ➔

www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid

Medio 2008 voerde de directie een herschikking van taken door op het bureau, om conform het daarover gestelde in het Algemeen Beleidsplan, meer capaciteit vrij te maken voor inhoudelijk werk: onderzoek, overleg en lobby. Deze herschikking leidde tot veel onrust onder medewerkers van het bureau.

Het bestuur heeft daarom op voorstel van de directie besloten een extern bureau in te schakelen om te onderzoeken hoe de wijze van samenwerking binnen het bureau verbeterd kan worden. Daartoe heeft het bestuur het bureau Bosman en Vos ingeschakeld. Dit bureau bracht in november een rapport uit over het gewenste proces van organisatieontwikkeling. Daarop is op voorstel van het dagelijks bestuur, in overleg met de directie, door het bestuur besloten een verandermanager aan te trekken om dit proces van organisatieontwikkeling in overeenstemming met de algemeen directeur in de eerste helft van 2009 vorm te geven.

9.6 Samenstelling en salarissen van de directie

In 2008 bestond de directie uit de volgende personen:

Frank Köhler (55), algemeen directeur, sinds 1 maart 2005

Nevenfuncties namens Milieudefensie:

Lid Raad van Advies Milieu Centraal (vanaf 1 april 2005)

Lid Raad van Toezicht bij FSC (vanaf 1 december 2005)

Overige Nevenfuncties:

Geen

Tessy Geurink (39), adjunct-directeur Organisatie en Financiën sinds 1 september 2006

Nevenfuncties namens Milieudefensie:

Bestuurslid Fonds Nederlands Sociaal Forum (vanaf november 2006)

Lid Stuurgroep Milieuhulp.nl

Overige Nevenfuncties:

Voorzitter stichting Suren-ji soto-zencentrum

Kees Kodde (41), adjunct-directeur Campagnes, sinds 1 september 2006

Nevenfuncties namens Milieudefensie:

Lid coördinatiegroep Nederlands Sociaal Forum (vanaf november 2006)

Lid Commissie Toekomstige Energievoorziening van de SER

Overige Nevenfuncties:

Geen

Adjunct-directeur Kees Kodde heeft in december afscheid genomen van Milieudefensie. Hij heeft een functie aanvaard bij Oxfam Novib als Programma Medewerker Mondiale Programma's. Zijn functie wordt in de eerste helft van 2009 tijdelijk waargenomen door Hugh Gallacher.

Directiesalarissen

Het bruto jaarsalaris (inclusief vakantiegeld) van de algemeen directeur bedroeg € 44.238,46. (€ 58.204,12 inclusief sociale en pensioenlasten) voor een parttime aanstelling van 0,8 fte. Beide adjunct-directeuren hebben eveneens een parttime aanstelling van 0,8 fte. De adjunct-directeur Campagnes heeft een bruto jaarsalaris (inclusief vakantiegeld) van € 38.949,89 (€ 49.963,19 inclusief sociale en pensioenlasten); de adjunct-directeur Organisatie en Financiën van € 43.094,66 (€ 54.426,48 inclusief sociale en pensioenlasten).

Er worden geen leningen, voorschotten of garanties aan directieleden verstrekt.

Het presidium

Eind 2008 bestond het presidium, dat de algemene ledenvergaderingen voorziet, uit de volgende personen:

Willemien Ruygrok

Senior beleidsadviseur bij E-Quality

Nevenfuncties: Bestuurslid IPP, Secretaris Stichting Kick, Lid Reglementen Commissie PvdA, Bestuurslid Stichting Gay Games, Secretaris Stichting Jansje van Goor

Alphons Katan

Gepensioneerd

Nevenfuncties: Voorzitter Stichting Samenwerking op Milieugebied

Wytzia de Savornin Lohman

Zelfstandig gevestigd interim-manager en adviseur

Nevenfuncties: geen

De geschillencommissie

De geschillencommissie bemiddelt bij conflicten tussen leden en verenigingsorganen.

Eind 2008 zaten in de geschillencommissie:

Ipe van der Deen

Werkzaam bij SenterNovem

Nevenfuncties: geen

Phon van den Biesen

Advocaat

Nevenfuncties: Voorzitter Stichting Advocaten voor Advocaten, Voorzitter College van Advies van Atana, Vice-President van de International Association of Lawyers Against Nuclear Arms, Lid Wetenschappelijke Raad van het Centrum voor Milieurecht van de UvA

Gladys Koenders

Zelfstandig juridisch adviseur en stafjurist Orde van Advocaten (Maastricht)

Nevenfuncties: Bestuurslid regiobestuur Nevobo

10 Fondsenwerving, subsidies en sponsoring

Na de groei van de afgelopen jaren is het aantal donateurs in 2008 flink gedaald.

De inkomsten uit contributies, donaties en giften daalde licht. Het aantal leden steeg nog wel iets, maar veel minder dan vorig jaar.

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10**
- 11
- 12

10

10.1 Resultaten werving 2008

Op 31 december 2008 telde Milieudefensie 34.633 leden, een stijging ten opzichte van 2007 met 1,5 procent (eind 2007: 34.134). Slechts een bescheiden stijging, zeker in vergelijking met de sprong vooruit die in 2007 werd gerealiseerd (+ 9,6 procent).

Het aantal donateurs daalde fors tot 46.952. Dat is een verlies van ruim 23 procent (eind 2007: 61.531). Het totaal aantal leden en donateurs komt daarmee uit op 81.585.

Met name tegen het einde van het jaar kreeg Milieudefensie te maken met erg veel opzeggingen. Als daarbij sprake was van contact met Milieudefensie, gaf driekwart de economische crisis als reden op.

Verloop leden

Aantal leden 31-12-2007	34.134
Afmeldingen 2008	2.484
	<i>(verloop: 7,3 %)</i>
Aanmeldingen 2008	2.983
Aantal leden 31-12-2008	34.633

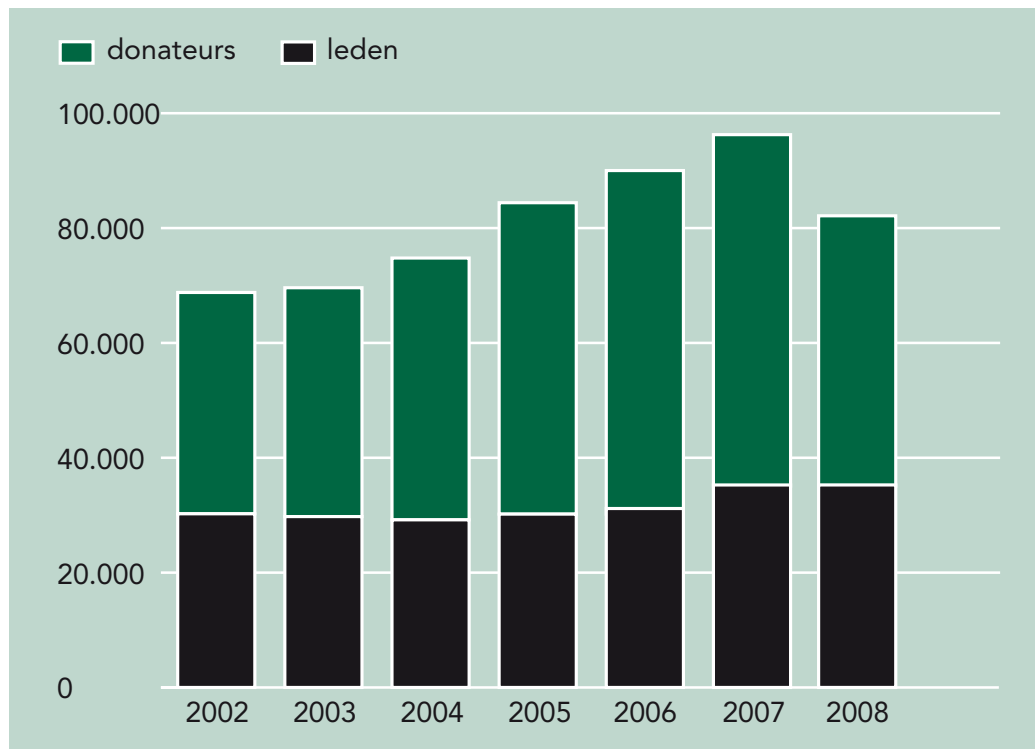
inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10**
- 11
- 12

10

Ontwikkeling leden- en donateurs aantallen

Fondsenwerving, subsidies en sponsoring

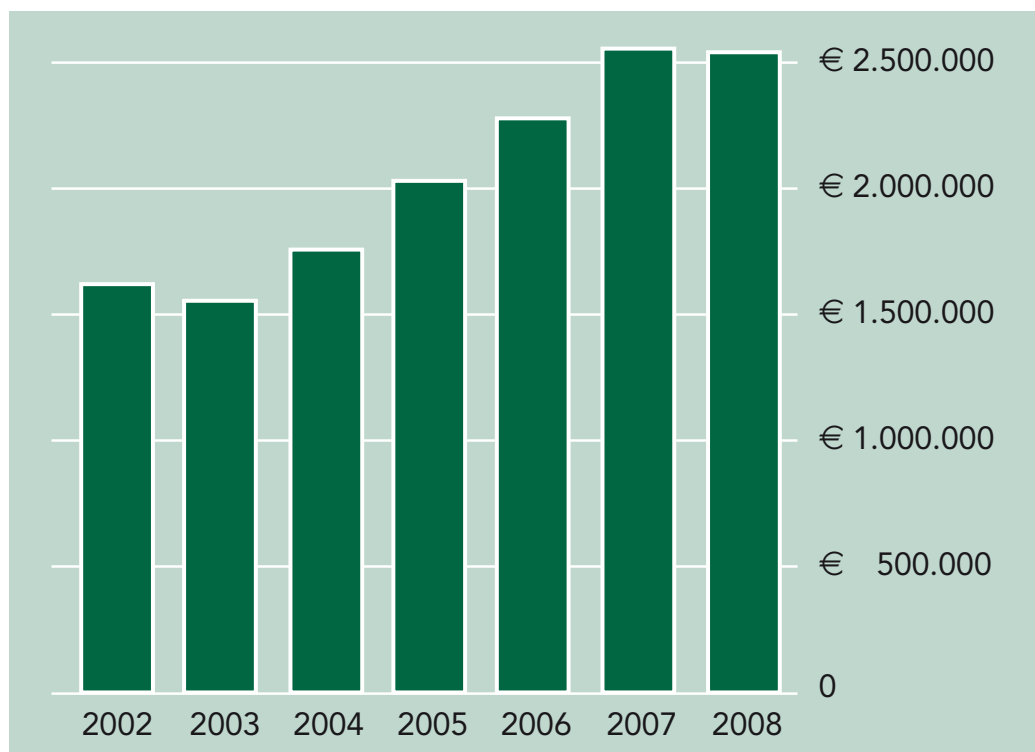

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10**
- 11
- 12

De contributies, donaties, giften, schenkingen en nalatenschappen bedroegen samen 3.158.187 euro, een afname van 4,8 procent ten opzichte van 2007 (2007: 3.250.760 euro). In 2008 bedroegen de kosten van de fondsenwerving 479.427 euro (2007: 566.464 euro), 13 procent van de baten uit de fondsenwerving (2007: 15,3 procent).

Ontwikkeling netto baten eigen fondsenwerving

Meerjarenoverzicht inkomsten contributies, giften en donaties

(in euro's)

	2008	2007	2006	2005
Inkomsten begroot	3.386.874	3.120.715	2.657.593	2.421.098
Inkomsten gerealiseerd	3.158.188	3.250.760	2.774.565	2.552.251
Wervingskosten begroot	470.873	440.516	596.984	583.448
Wervingskosten gerealiseerd	479.427	566.464	486.119	521.593
Netto resultaat	2.678.761	2.684.296	2.288.446	2.030.658
Kosten t.o.v. gerealiseerde inkomsten	15,2%	17,4%	17,5%	20,4%

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10**
- 11
- 12

10.2 Wervingsprogramma 2006 - 2008

Milieudefensie maakt al heel lang gebruik van werving om groei van het aantal leden en donateurs te realiseren. Sinds 2001 hebben we daarvoor wervingsprogramma's opgezet. De doelstelling van het eerste wervingsprogramma 2001 – 2005 was een groei van 50.000 naar 100.000 leden en donateurs. Daarmee wilde Milieudefensie haar maatschappelijk draagvlak vergroten en zichzelf verzekeren van duurzame inkomsten. De financiële doelstelling werd gerealiseerd, maar het aantal leden en donateurs bleef steken op 85.000.

Met het tweede wervingsprogramma voor de periode 2006 - 2008 wilde Milieudefensie alsnog doorgroeien naar 100.000 leden en donateurs, waarvan 40.000 leden. In het lopende Algemeen Beleidsplan worden daarvoor vier redenen genoemd: vergroting van de maatschappelijke legitimatie van de activiteiten van Milieudefensie; vergroting van de basis van de vereniging; vergroting van de politieke druk vanuit onze campagnes; en verduurzaming van de financiële basis met vrij besteedbaar geld.

Evaluatie

Er is sprake geweest van een stijgende lijn tot 2008, met 95.655 leden en donateurs als hoogste punt eind 2007. Toch werd het programmadoel – 100.000 leden en donateurs – opnieuw niet gehaald. In plaats van verdere groei, is er in 2008 sprake van een grote teruggang onder de donateurs. Ook het gewenste aantal leden (40.000) wordt ondanks de groei van de afgelopen jaren niet gehaald. Dat is, als gezegd, het gevolg van de economische neergang. Het jaar begon al niet best, omdat de respons op ons belangrijkste project, de Klimaatwet-campagne, tegenviel; er kwamen minder giften en handtekeningen binnen dan verwacht.

Toch waren de prognoses voor 2008 als geheel op dat moment niet slecht. Halverwege het jaar lagen het aantal leden en donateurs lager dan in januari, maar de netto inkomsten lagen op schema. Met een goede tweede helft van het jaar – was de verwachting – zouden we de financiële doelstellingen halen en toch nog een groei van het aantal leden en donateurs realiseren. Dat is dus niet gebeurd. Zowel de resultaten van onze prospectmailing (onder nieuwe mensen), als mailings onder de bestaande leden en donateurs bleven achter bij de verwachtingen.

Vooruitblik

Wat betekent de huidige externe situatie voor de werving in 2009? Dat is op dit moment nog niet optimaal te beoordelen. In 2007 heeft de werving van Milieudefensie het mede dankzij een opvallende campagne rond de bio-industrie goed gedaan. In de eerste helft van 2009 is de bio-industrie opnieuw het belangrijkste thema. De respons op die campagne zal ons meer leren. De verwachtingen voor 2009 zijn ten opzichte van eerdere ramingen naar beneden bijgesteld. In 2008 was het totaal aan contributies, giften en donaties 3.158.188 euro.

Voor het jaar 2009 verwachten we voor Milieudefensie als geheel \square 3.150.467 aan contributies, giften en donaties.

Wervingsmethoden

Ieder jaar sluiten mensen zich spontaan bij Milieudefensie aan. En we leren mensen kennen die meedoen aan campagneactiviteiten. Een deel van deze mensen wordt lid of donateur. Dat is mooi, maar bij lange na niet genoeg om het verloop onder leden en donateurs op te vangen. Laat staan om te groeien. Om dat te realiseren moeten we nieuwe mensen benaderen en stapsgewijs kennis laten maken met Milieudefensie. Daarbij staan de campagnes en projecten altijd centraal.

De werving van Milieudefensie kent twee onmisbare peilers: prospecting (het 'aftasten' van nieuwe doelgroepen) en telemarketing (werving per telefoon).

lees verder

Het opstellen van een nieuwe meerjarenraming (2010-2012) is uitgesteld tot het voorjaar, in de verwachting dat er dan betere voorspellingen mogelijk zijn.

Het ledental zal binnen de looptijd van het Algemeen Beleidsplan 2006-2010 naar verwachting verder stijgen, maar 40.000 is waarschijnlijk niet haalbaar. Op langere termijn is dat wel mogelijk. Het verloop onder de bestaande leden is in 2008 procentueel niet hoger geweest dan in voorgaande jaren. We gaan er vanuit dat veel donateurs die hun steun aan Milieudefensie als gevolg van de economische crisis hebben ingetrokken, ons op termijn wel weer zullen steunen.

Privacybepaling

Persoonsgegevens die Milieudefensie via formulieren of op een andere manier bereiken, worden nooit verstrekt aan derden. Milieudefensie slaat de gegevens strikt vertrouwelijk op. Binnen de organisatie zelf hebben slechts een paar medewerkers toegang tot deze gegevens. De adressendatabase van Milieudefensie is aangemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens.

10 10.3 Subsidies, schenkingen en sponsoring

Subsidies

In het kader van de Subsidieregeling Maatschappelijke Organisaties en Milieu (SMOM) ontvangt Milieudefensie project- en programmasubsidies van het ministerie van VROM. De subsidieregeling is bedoeld om maatschappelijke organisaties in staat te stellen verantwoordelijkheid en initiatief te nemen op het gebied van milieu, natuur en duurzaamheid. Voor de periode 2006 - 2008 heeft Milieudefensie een programmasubsidie gekregen voor het betrekken van burgers bij haar activiteiten. In [hoofdstuk 4](#) wordt uitgebreid aandacht besteed aan de doelstellingen van dit programma en de resultaten.

In 2008 lagen de subsidies van natuur- en milieuorganisaties van verschillende kanten onder vuur, ook die van Milieudefensie. Met name in [hoofdstuk 5.3](#) staan we hier uitgebreider bij stil.

Projectsubsidies ontvangt Milieudefensie per 2007 alleen nog bij uitzondering van het ministerie van VROM. Daarvoor is in de periode 2007–2008 de programmasubsidie ‘Zorg voor de leefomgeving’ in de plaats gekomen.

Voor de periode 2009 - 2011 is een nieuwe programma-aanvraag gedaan die is gehonoreerd. Alle organisaties die hun aanvraag gehonoreerd zagen worden, hebben echter alleen voor het eerste jaar een toezegging gekregen. Met deze subsidie kan Milieudefensie op de vijf campagnethema's samen met mensen een stap zetten richting duurzaamheid.

ANBI

In 2007 is Milieudefensie door het ministerie van Financiën erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Daardoor blijven giften aan Milieudefensie van de belasting aftrekbaar.

Renteschenken

Milieudefensie is renteschenkingspartner van ASN en Triodos Bank.

Sponsoring

Milieudefensie hanteert strenge richtlijnen voor fondsenwervende relaties met bedrijven:

- Bedrijven moeten voldoen aan de richtlijnen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, zoals vastgelegd in het MVO Referentiekader (zie www.mvo-platform.nl).
- De fondsenwervende relatie is niet structureel en niet langdurig; het gaat om een financiële bijdrage aan een specifiek project.
- Milieudefensie of een andere bij Friends of the Earth aangesloten organisatie voert geen actie tegen het bedrijf.
- Milieudefensie blijft geheel onafhankelijk in haar activiteiten; dit wordt schriftelijk vastgelegd in een brief of een contract.

In 2008 heeft Milieudefensie met enkele bedrijven contact gehad over sponsoring van het concert 'Times up. Tumbs up' in het kader van de Klimaatwetcampagne. Deze contacten hebben niet tot sponsoring geleid.

Milieudefensie heeft wel een overeenkomst gesloten met TNT. Onderdeel van die overeenkomst is, dat de post van Milieudefensie voortaan (gratis) klimaatneutraal verstuurd wordt.

10

10.4 Nationale Postcode Loterij

Milieudefensie behoort sinds 1996 tot de vaste beneficianten van de Nationale Postcode Loterij. Net als in voorgaande jaren ontvingen we in 2008 een bedrag van 1,5 miljoen euro. Bij elkaar heeft Milieudefensie door de jaren heen een totaalbedrag van 18,2 miljoen euro van de Nationale Postcode Loterij gekregen. Milieudefensie is daar heel blij mee, omdat we daardoor activiteiten kunnen doen die anders niet mogelijk zouden zijn, of alleen op een veel kleinere schaal.

De Nationale Postcode Loterij is de grootste goede doelenloterij van Nederland. Van de inleg van de verkochte loten wordt 50 procent verdeeld over 64 goede doelen in Nederland op het gebied van natuur en milieu, ontwikkelingssamenwerking, mensenrechten en sociale cohesie.

Dankzij de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij kan Milieudefensie beter opkomen voor onder meer de bescherming van het landschap, een gezonde landbouw en een goed klimaat.

11 Jaarrekening 2008

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11**
- 12

11

11.1 Inleiding

Milieudefensie verkreeg in mei 2000 het keurmerk van het Centraal Bureau Fondsenwerving. Alle instellingen met dit keurmerk dienen hun jaarverslag op te stellen volgens de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen. Deze Richtlijn is speciaal voor fondsenwervende instellingen ontworpen en bevat regels voor de financiële verantwoording en voorschriften voor de opzet van balans en staat van baten en lasten.

De jaarrekening 2008 is opgesteld volgens de vernieuwde richtlijn verslaggeving fondsenwervende instellingen. De wijzingen hebben geen impact op de vermogenspositie, wel is de presentatie van Balans en Staat van Baten en Lasten aangepast. De belangrijkste wijziging betreft de indeling van het eigen vermogen in reserves en fondsen. De fondsen Activa Bedrijfsvoering en Activa Doelstellingen behoeven niet meer te worden aangehouden en zijn ten gunste gekomen van de continuïteitsreserve.

Verder schrijft de vernieuwde richtlijn voor dat inkomsten bruto verantwoord dienen te worden en zijn de rubrieken Beheer en Administratie en Kosten Fondsenwerving toegevoegd bij de staat van baten en lasten. De vergelijkende cijfers van de jaarrekening 2007 en begroting 2008 zijn aan deze indeling aangepast op grond van de vernieuwde richtlijn.

De genoemde bedragen in deze jaarrekening betreffen euro's. In de jaarrekening zijn naast de cijfers van het landelijk bureau in Amsterdam ook de cijfers van de lokale afdelingen van Milieudefensie opgenomen.

Inkomsten

In 2008 was \square 8.359.260 beschikbaar voor de doelstelling. Hiervan is 44,2 procent uit eigen fondsenwerving gerealiseerd, 26,7 procent van de Nationale Postcode Loterij en 28,3 procent uit subsidies van overheden.

De inkomsten uit contributies, giften en donaties zijn achtergebleven bij de begroting. Dit is onder andere te verklaren doordat het aantal leden donateurs achterbleef bij de verwachtingen.

In 2009 wordt nader onderzoek gedaan naar de precieze oorzaak.

Bestedingen

Er is \square 8.348.479 uitgegeven. Hiervan is 22,2 procent voor voorlichting en achterbanondersteuning, 64,2 procent voor campagnes en 13,6 procent voor kosten werving baten en beheer en administratie.

De achterbanmedewerkers (5 fte) zijn met ingang van dit boekjaar niet bij de campagnes opgenomen maar bij de achterbanondersteuning. De vergelijkende cijfers zijn daarop aangepast. Er zijn nog geen normen vastgesteld voor een verdeling van de middelen over bovenstaande categorieën. De doelstelling is om de middelen optimaal te besteden aan het behalen van milieuresultaten. Aan de doelstelling is totaal \square 7.215.266 besteed, dat is 86,3 procent van de totale baten. De kosten fondsenwerving zijn \square 479.427 en zijn 13 procent van de baten uit eigenfondswerving. Door besparing van de kosten is dat 2,3 procent minder dan in 2007.

Resultaat

Over 2008 was een tekort begroot van € 60.000 euro, het jaar is afgesloten met een negatief saldo van € 130.999 na verrekening van de bestemmingsfondsen en reserves. De bestemmingsfondsen zijn NPL-gelden en overige inkomsten uit 2008 die in 2009 worden besteed. Het tekort is veroorzaakt door achterblijvende inkomsten uit eigen fondsenwerving.

Vermogen

De indeling van het vermogen is aan de nieuwe regelgeving aangepast. De fondsen Activa Doelstelling en Activa Bedrijfsvoering zijn met ingang van dit boekjaar samengevoegd met de continuïteitsreserve.

De continuïteitsreserve is gevormd voor dekking van risico's op korte termijn. De richtlijn 'Reserves Goede Doelen' van de VFI (Vereniging Fondsenwervende Instellingen), als brancheorganisatie van erkende goede doelen, geeft aan dat hiervoor een reserve kan worden aangehouden van maximaal anderhalf maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie.

Milieudefensie streeft ernaar de continuïteitsreserve te brengen op het intern gewenste niveau van 50 procent van de kosten van de werkorganisatie. In de begroting worden hiervoor geen gelden vrij gemaakt. Verhoging van de reserve vindt plaats bij overschotten aan het einde van het boekjaar. In 2008 is het tekort ten laste gebracht van de continuïteitsreserve. Op 31 december 2008 is de continuïteitsreserve 40,5 procent van de uitvoeringskosten van de werkorganisatie, op 31 december 2007 was deze 47,5 procent. De uitvoeringskosten zijn het totaal van de personeelslasten, afschrijvingslasten en huisvestings- en kantoorkosten en waren in 2008 € 4.286.174. (zie [hoofdstuk 11.7.3](#))

Milieudefensie blijft onder het maximum van de richtlijn. Iedere organisatie heeft een bepaalde omvang aan eigen vermogen nodig om risico's die zich in de bedrijfsvoering voordoen op te kunnen vangen. Door spreiding van de inkomsten over drie inkomstencategorieën verwacht Milieudefensie dat een reserve van 50 procent van de uitvoeringskosten van de werkorganisatie voldoende is om de risico's waaraan verplichtingen zijn verbonden te dekken. De verplichtingen vloeien met name voort uit de arbeids- en de huurcontracten.

Bestemmingsreserves

De bestemmingsreserve IT-infrastructuur van € 30.000 is niet besteed in 2008.

De vervanging van bedrijfsapplicaties zal in 2009 plaats vinden.

Bestemmingsfondsen

De Nationale Postcode Loterij heeft een bijdrage van € 730.000 geleverd voor de klimaatcampagne Klimaatwet/HIER2, waarvan € 450.000 voor Milieudefensie en € 280.000 voor Natuur en Milieu. Volgens planning zijn een aantal activiteiten doorgeschoven naar 2009, het overschot is opgenomen in een bestemmingsfonds van € 134.210

Activa

In het kader van de doelstelling zijn in het verleden drie stukken grond aangekocht. In 2001 is een stuk grond bij Slijk-Ewijk in de Betuwe ('de Betuwse Bongerd') gekocht om het verzet tegen de aanleg van het Multimodaal Transport Centrum (MTC) vorm te geven. De aanleg van het MTC is afgeblazen. Milieudefensie houdt de grond in haar bezit tot het een nieuwe groene bestemming heeft gekregen. De waarde van de grond bedraagt € 56.723. In 2003 schonk de Vereniging Bulderbos de grond van het Bulderbos aan Vereniging Milieudefensie.

Het Bulderbos is indertijd aangekocht om het verzet tegen de uitbreiding van Schiphol mede vorm te geven. Milieudefensie behoudt de grond om de ligging naast Schiphol en als politiek symbool. Daarom staat de grond voor een waarde nul op de balans. In 2004 is een derde stuk grond in de omgeving van Eindhoven (het 'Brabantse Broek') aangeschaft om te voorkomen dat er door dit gebied een snelweg wordt aangelegd. De waarde van deze grond bedraagt € 5.000.

Vooruitblik

In 2008 werd Milieudefensie geconfronteerd met tegenvallende inkomsten uit donaties en giften, met name in het laatste kwartaal (zie ook [hoofdstuk 11.7.1](#)). Dit zal mede als oorzaak hebben, dat mensen door de kredietcrisis somber zijn over de economische vooruitzichten. In 2009 zullen we de werving van leden en donateurs intensiveren en gaan we uit van een licht herstel van de inkomsten.

Zoals in het jaarverslag is opgenomen laat de begroting van 2009 een tekort zien van 218.000 euro. Zonder incidentele besparingen zou dat 290.000 zijn. En dan is er nog geen plaats ingeruimd voor de noodzakelijk geachte uitbreiding van middelen voor activiteiten van onze campagnes. Bovendien zal vanaf 2010 de Nationale Postcodeloterij de vaste bijdrage aan haar vaste beneficiënten zoals Milieudefensie met 10 procent verlagen en valt er door de economische crisis een fonds weg waar Milieudefensie tot nu toe met succes een beroep op kon doen. Al met al zal er op jaarbasis structureel 840.000 euro omgebogen moeten worden om weer een sluitende begroting te krijgen. Milieudefensie is voornemens deze ombuiging tezamen met de reorganisatie ten gevolge van het veranderingsproces (zie [hoofdstuk 9](#)) medio 2009 door te voeren.

Activa	31-12-2008	31-12-2007
Materiele vaste activa		
<i>Inventaris</i>	54.151	47.358
<i>Onderhoud en inrichting</i>	15.124	22.797
<i>Hard- en software</i>	51.820	67.714
<i>Grond</i>	61.723	61.723
	<hr/>	<hr/>
	182.817	199.591
Kortlopende vorderingen		
<i>Debiteuren</i>	692.540	505.487
<i>Rekening courant pensioenen</i>	188.766	328.089
<i>Overige transitorische activa</i>	250.874	287.313
	<hr/>	<hr/>
	1.132.180	1.120.889
Liquide middelen	1.902.429	1.785.923
Totaal activa	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>
	3.217.425	3.106.403

11.2 Balans 31 december 2008 (vervolg)

Passiva	31-12-2008	31-12-2007
Reserves		
<i>Continuïteitsreserve</i>	1.736.145	1.867.144
<i>Overige reserves</i>	96.612	94.148
	<hr/>	<hr/>
	1.832.757	1.961.292
Fondsen		
<i>Bestemmingsfondsen</i>	165.310	25.995
	<hr/>	<hr/>
	165.310	25.995
Kortlopende Schulden		
<i>Crediteuren</i>	381.640	433.941
<i>Belastingen en sociale premies</i>	97.015	83.016
<i>Overige transitorische passiva</i>	740.703	602.159
	<hr/>	<hr/>
	1.219.358	1.119.116
Totaal Passiva	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>
	3.217.425	3.106.403

11

11.3 Staat van baten en lasten 2008

Jaarrekening 2008

	Realisatie 2008	begroot 2008	realisatie 2007
Baten			
Baten eigen fondenswerving	3.695.070	3.975.995	3.698.619
Acties derden	2.230.000	1.792.858	1.500.000
Subsidies overheden	2.367.406	2.526.470	2.353.327
Beleggingen	66.783	35.000	67.664
Totaal baten	8.359.260	8.330.323	7.619.610
Lasten			
Besteed aan doelstellingen			
<i>Voorlichting</i>	1.020.170	1.149.935	1.000.194
<i>Achterbanondersteuning</i>	830.855	895.442	767.567
<i>Campagnes</i>	5.364.242	5.175.892	4.508.491
	7.215.266	7.221.270	6.276.252
Werving Baten			
<i>Kosten eigen fondsenwerving</i>	479.427	470.873	566.464
<i>Kosten acties derden</i>	-	-	-
<i>Kosten verwerving subsidies</i>	47.312	47.720	43.784
	526.739	518.593	610.248
Beheer en administratie	606.474	650.460	572.534
Totaal lasten	8.348.479	8.390.323	7.459.034
Saldo	10.780	60.000-	160.576

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

11.3 Staat van baten en lasten 2008 (vervolg)

Ten gunste van bestemmingsfondsen en reserves

Bestemmingsfondsen*Juridische procedures*

5.105

Nationale Postcodeloterij

134.210

Reserves*Reserve lokale afdelingen*

2.464

141.779

Saldo

10.780

Saldo verlies 2008

130.999

Ten laste van continuïteitsreserve

130.999

11.4 Grondslagen van Waardering en Resultaatbepaling

Algemeen

Alle activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde tenzij hieronder anders vermeld.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op aanschafwaarde, onder aftrek van afschrijvingen die zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur.

De afschrijvingen bedragen een vast percentage van de aanschafwaarde:

Inventaris en Inrichting	20%
Software	25%
Hardware/software	33%

Grond

Er wordt niet afgeschreven op grond.

Kortlopende vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van een voorziening van oninbaar geachte vorderingen.

Het **Kasstroomoverzicht** is opgesteld op basis van de indirecte methode.

11.4 Grondslagen van Waardering en Resultaatbepaling (vervolg)

Resultaat

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de aan het jaar toe te rekenen opbrengsten en de aan het jaar toe te rekenen kosten. Een uitzondering hierop vormt de bate die als bijdrage van de Nationale Postcode Loterij ontvangen wordt. Deze wordt genoten in het jaar van ontvangst. Giften worden verantwoord in het jaar van ontvangst. De contributies worden verantwoord in het jaar waar ze betrekking op hebben.

Subsidies worden in dezelfde periode verantwoord als waarin de kosten zijn gemaakt.

Baten uit nalatenschappen worden verantwoord in het boekjaar waarin de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Eventuele voorschotten worden in het boekjaar waarin ze worden ontvangen verantwoord.

Bij de kosten is een nieuwe rubriek toegevoegd, de kosten van beheer en administratie. Kosten van beheer en administratie zijn die kosten die de organisatie maakt in het kader van de (interne) beheersing en administratievoering en niet worden toegerekend aan de doelstelling of de werving van baten.

11

11.5 Kasstroomoverzicht

Jaarrekening 2008

	2008	2007
Kasstroom uit operationele activiteiten		
<i>Resultaat</i>	10.780	160.576
<i>Afschrijvingen materiële vaste activa</i>	64.085	62.736
Bruto kasstroom operationele activiteiten	74.865	223.312
<i>Mutaties in voorraden</i>	-	5.932
<i>Mutaties kortlopende vorderingen</i>	- 11.291	- 66.683
<i>Mutaties kortlopende schulden</i>	100.242	- 14.488
<i>Mutaties beleggingen</i>	-	2.011
Netto kasstroom operationele activiteiten	163.816	150.084
<i>Investerings in materiële vaste activa</i>	- 47.311	- 65.645
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	- 47.311	- 65.645
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	-	-
Mutatie liquide middelen	116.505	84.439
Liquide middelen		
Liquide middelen 1 januari	1.785.923	1.701.484
Liquide middelen 31 december	1.902.429	1.785.923
Mutatie liquide middelen	116.505	84.439

inhoud

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

Activa**Materiële vaste activa**

	Inventaris	Inrichting	Automatisering	Totaal
<i>Aanschafwaarde 1-1-2008</i>	118.321	69.292	248.613	436.226
<i>Investerings 2008</i>	24.265	-	23.046	47.311
<i>Desinvesteringen 2008</i>	-	-	-	-
Aanschafwaarde 31-12-2008	142.586	69.292	271.659	483.537
<i>Cum. afschrijvingen 1-1-2008</i>	70.963	46.496	180.899	298.358
<i>Afschrijvingen 2008</i>	17.472	7.673	38.940	64.085
<i>Desinvesteringen 2008</i>	-	-	-	-
Cum. afschrijvingen 31-12-2008	88.435	54.169	219.839	362.443
<i>Boekwaarde 1-1-2008</i>	47.358	22.796	67.714	137.868
<i>Saldo veranderingen 2008</i>	6.793	- 7.673	- 15.894	- 16.774
Boekwaarde 31-12-2008	54.151	15.123	51.820	121.094

	31-12-2008	31-12-2007
Betuwse Bongerd grond	56.723	56.723
Brabants Broek grond	5.000	5.000
Totaal grond	61.723	61.723

In het kader van de doelstelling is afgelopen jaren grond aangekocht.

Deze activa is gewaardeerd op aanschafwaarde, er wordt niet op afgeschreven.

11.6 Toelichting Balans (vervolg)

Kortlopende vorderingen	31-12-2008	31-12-2007
<i>Debiteuren</i>	51.130	73.521
<i>Projectsubsidie 2005</i>	13.628	13.628
<i>Projectsubsidie 2006</i>	86.807	149.358
<i>Projectsubsidie 2007</i>	91.103	277.338
<i>Projectsubsidie 2008</i>	499.142	0
<i>Voorziening debiteuren</i>	-49.270	-8.358
	<hr/> 692.540	<hr/> 505.487
 Rekening-courant Reaal		
<i>Rekening-courant pensioenregeling</i>	188.766	328.089
	<hr/> 188.766	<hr/> 328.089
 Overige Vorderingen		
<i>Groepen vorderingen</i>	1.409	4.074
<i>Depotbedragen</i>	22.178	22.372
<i>Voorschotten personeel</i>	4.850	4.950
<i>Vooruitbetaalde nota's</i>	109.552	119.438
<i>Nalatenschap</i>	78.157	78.157
<i>Overige transitorische activa</i>	34.727	58.322
	<hr/> 250.874	<hr/> 287.313
 Totaal kortlopende vorderingen	<hr/> 1.132.180	<hr/> 1.120.889

11.6 Toelichting Balans (vervolg)

Liquide middelen	31-12-2008	31-12-2007
Kas	99	154
ING Bank	255.021	278.126
Triodos Bank	398.149	479.604
Triodos Bank deposito	556.250	456.250
ASN Bank	192.910	571.789
ASN Bank deposito	500.000	-
Totaal liquide middelen	1.902.429	1.785.923

Alle liquide middelen zijn direct opeisbaar. Afgelopen jaar is het betalingsverkeer overgegaan van de Postbank naar de Triodos Bank.

De saldi van de ASN Bank zijn internetspaarrekeningen waarop 2,25 tot 3,75% is vergoed.

De saldi bij de Triodosbank zijn internetspaarrekeningen waarop 1,7 tot 2,2% is vergoed.

Op de kredietrekening bij de Triodos Bank is bij een positief saldo 0,25% vergoed en bij een negatief saldo wordt 12,25% in rekening gebracht. Een deposito is in december voor drie maanden bij de Triodos bank uitgezet tegen een rente van 4,55%. Bij de ASN wordt een deposito aangehouden van 4,5%.

In het saldo van de ING bank is een bedrag van € 57.989 van de lokale afdelingen opgenomen.

11.6 Toelichting Balans (vervolg)

Passiva

Reserves	31-12-2008	31-12-2007
Continuïteitsreserve		
<i>Begin boekjaar</i>	1.867.144	1.446.524
<i>Mutaties</i>	130.999-	420.621
Einde boekjaar	1.736.145	1.867.144

De continuïteitsreserve dekt de risico's op korte termijn en bedraagt 40,5 procent van het totaal van de personeelslasten, de afschrijvingslasten en de huisvestings- en kantoorkosten.

Milieudefensie streeft er naar de reserve op het gewenste niveau te brengen van 50% van de uitvoeringskosten van de werkorganisatie. De uitvoeringskosten van de werkorganisatie zijn nader gespecificeerd in hoofdstuk 11.6.2 en bedragen € 4.286.174. In 2008, en in de vergelijkende cijfers 2007, zijn de fondsen activa doelstelling en fonds activa bedrijfsvoering, conform de richtlijnen voor de jaarverslaggeving, samengevoegd met de continuïteitsreserve. Ten opzichte van 2007 daalt de risicodkking van 47,5% naar 40,5%.

Reserve Lokale Afdelingen		
<i>Begin boekjaar</i>	64.148	62.879
<i>Mutaties</i>	2.464	1.269
Einde boekjaar	66.612	64.148

De bestemmingsreserve lokale afdelingen is bestemd om lokale afdelingen, in het kader van de doelstelling van Milieudefensie, activiteiten te kunnen laten verrichten.

11.6 Toelichting Balans (vervolg)

	31-12-2008	31-12-2007
Reserve verbetering IT structuur		
<i>Begin boekjaar</i>	30.000	30.000
<i>Mutaties</i>	-	
	<u>30.000</u>	<u>30.000</u>

De reserve verbetering IT structuur is bestemd voor het vervangen van de bedrijfsapplicaties en verbetering van de IT structuur. De investering is doorgeschoven naar 2009.

Totaal reserves	<u><u>1.832.757</u></u>	<u><u>1.961.292</u></u>
------------------------	-------------------------	-------------------------

Bestemmingsfondsen

Bestemmingsfonds Juridische procedures		
<i>Begin boekjaar</i>	25.995	52.380
<i>Besteed in boekjaar</i>	25.995-	26.385-
<i>Toegevoegd</i>	31.100	-
Einde boekjaar	<u>31.100</u>	<u>25.995</u>

In 2008 is het bestemmingsfonds besteed aan juridische procedures bij verkeer en ruimte. Een geormerkte gift voor juridische procedures is aan het bestemmingsfonds toegevoegd.

11.6 Toelichting Balans (vervolg)

	31-12-2008	31-12-2007
Bestemmingsfonds Nationale Postcode Loterij		
<i>Begin boekjaar</i>	-	-
<i>Toegevoegd</i>	134.210	-
Einde boekjaar	134.210	-

De activiteiten van de Klimaatwet/HIER2 hebben een vervolg in 2009. Het restant van de bijdrage van de NPL is voor deze activiteiten in het bestemmingsfonds opgenomen.

Totaal Bestemmingsfondsen

165.310	25.995
----------------	---------------

Kortlopende schulden

Crediteuren	381.640	433.941
Belastingen en sociale Premies		
<i>Loonbelasting</i>	57.207	49.249
<i>Sociale Premies</i>	37.807	30.894
<i>Omzetbelasting</i>	2.000	2.873
	97.015	83.016
Overige kortlopende schulden		
<i>Vooruit ontvangen subsidies</i>	249.187	196.405
<i>Te betalen vakantiegeld/dagen</i>	273.177	257.391
<i>Vooruit ontvangen contributie</i>	43.225	40.860
<i>Overige transitorische passiva</i>	175.114	107.503
	740.703	602.159
Totaal kortlopende schulden	1.219.358	1.119.116

11.6 Toelichting Balans (vervolg)

Niet uit de Balans blijkende verplichtingen

Garanties

Door de Triodos Bank is namens Milieudefensie een huurgarantie van € 56.250 aan de verhuurder afgegeven.

Meerjarige financiële verplichtingen

Het huurcontract voor de Nieuwe Looiersstraat 31: jaarlijks € 225.000, loopt tot 2021.

Een leasecontract voor de kopieerapparaten: jaarlijks € 13.852, loopt tot 2014.

De pensioenregeling van de vereniging is feitelijk te classificeren als een toegezegd-pensioenregeling. De jaarlijks verschuldigde premie is in de staat van baten en lasten opgenomen. Overige risico's die aan deze pensioenregeling zijn verbonden zijn niet op de balans tot uitdrukking gebracht.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten

11.7.1 Toelichting Baten

	REALISATIE 2008	BEGROOT 2008	REALISATIE 2007
Contributies, giften en donaties			
<i>Contributies</i>	848.127	941.250	813.497
<i>Overige giften en donaties</i>	1.987.521	2.180.866	1.994.284
<i>Nalatenschappen</i>	11.436	30.000	105.179
	<u>2.847.085</u>	<u>3.152.116</u>	<u>2.912.960</u>

De inkomsten zijn € 305.000 achtergebleven bij de begroting. Het aantal leden is achtergebleven bij de begroting en met name in de laatste twee kwartalen is minder ontvangen aan giften en donaties. Wellicht is de oorzaak hiervan zowel de financiële crisis als een begrotingsverschil. Door de financiële crisis zijn de donaties en contributiebijdrage lager dan begroot. Het begrotingsverschil kan zijn ontstaan doordat 2007 een bijzonder goed jaar was en in de begroting 2008 teveel is uitgegaan van een continue groei zoals voorgaande jaren is gerealiseerd. In 2009 wordt nader onderzoek gedaan naar de oorzaken.

Giften campagneteams

	311.103	234.758	337.800
	<u>311.103</u>	<u>234.758</u>	<u>337.800</u>

Hierbij zijn twee giften ontvangen ter ondersteuning van juridische procedures, van resp. € 50.000 en € 31.100. De gift van € 50.000 is in 2008 in de exploitatie opgenomen ten behoeve van de juridische kosten van de campagne globalisering. Aangezien hiermee de juridische kosten in 2008 zijn gedekt is de geormerkte gift van € 31.100 in een bestemmingsfonds opgenomen. Door de extra giften is € 76.345 meer ontvangen dan begroot.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

	REALISATIE 2008	BEGROOT 2008	REALISATIE 2007
Overige baten fondsenwerving			
<i>FoE Hungary FFE-project</i>	69.739		
<i>Solidaridad</i>	10.000		
<i>VSB fonds</i>	99.016		
<i>Irene netwerk tilburg</i>	3.150		
<i>Nederlands Jeugdinstituut</i>	30.000		
<i>Friends of the Earth International</i>	18.962		
<i>International Union for Conservation of Nature, nl</i>	48.687		
<i>International Union for Conservation of Nature, egp</i>	42.389		
<i>Hivos</i>	60.000		
<i>Oxfam Novib</i>	154.940	589.121	447.859
	<hr/> 536.883	<hr/> 589.121	<hr/> 447.859
Acties derden			
<i>N.P.L. bijdrage Milieudefensie</i>	1.500.000	1.500.000	1.500.000
<i>N.P.L. Klimaatwet / Hier 2</i>	730.000	292.858	
	<hr/> 2.230.000	<hr/> 1.792.858	<hr/> 1.500.000

Milieudefensie is penvoerder voor de bijdrage van de N.P.L. voor het klimaatprogramma/ Hier 2. De bijdrage voor de klimaatwet / Hier 2 is bestemd voor activiteiten van Milieudefensie en Natuur en Milieu, respectievelijk € 450.000 en € 280.000. In de begroting 2008 is ten onrechte geen rekening gehouden met de bijdrage voor Natuur en Milieu en is slechts € 292.858 als budget opgenomen.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

	REALISATIE 2008	BEGROOT 2008	REALISATIE 2007
Subsidies overheden			
<i>Senter Novem programma</i>	1.015.586		
<i>Ministerie van Buitenlandse zaken</i>	680.819		
<i>Europese Unie</i>	346.001		
<i>Senter Novem – YouPeSC conferentie</i>	100.000		
<i>Ministerie van Buitenlandse Zaken – (FoEI TMF 3)</i>	100.000		
<i>Ministerie VROM – Week vd vooruitgang</i>	125.000	2.526.470	2.353.327
	<u>2.367.406</u>	<u>2.526.470</u>	<u>2.353.327</u>

De subsidies van het ministerie VROM zijn voor de week van de vooruitgang, klimaatwet en banken voor € 102.500 lager uitgevallen dan begroot. Het overige begrotingsverschil van € 56.564 was als inspanningsverplichting in de begroting opgenomen.

Beleggingen

<i>Rente inkomsten</i>	66.783	35.000	67.664
	<u>66.783</u>	<u>35.000</u>	<u>67.664</u>

Inkomsten advertenties

In de begroting waren de inkomsten uit advertenties bij de bijzondere baten opgenomen.

In de jaarrekening zijn de inkomsten en het begrote bedrag verantwoord bij de lasten van het blad aangezien de inkomsten direct gerelateerd zijn aan het ledenblad.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

11.7.2 Toelichting Lasten

Besteed aan doelstellingen

	REALISATIE 2008	BEGROOT 2008	VERSCHIL	REALISATIE 2007
<i>Voorlichting</i>	1.020.170	1.149.935	129.765	1.000.194
<i>Achterbanondersteuning</i>	830.855	895.442	64.587	767.567
Subtotaal	1.851.025	2.045.377	194.353	1.767.761

Campagnes

<i>Landbouw</i>	423.274	427.959	4.685	498.272
<i>Klimaat en energie</i>	511.066	490.030	21.036-	792.686
<i>Ruimte</i>	523.428	519.921	3.507-	665.615
<i>Globalisering</i>	1.272.776	1.273.572	796	1.048.057
<i>Jongeren</i>	441.355	437.404	3.951-	360.638
<i>Verkeer</i>	548.185	549.011	826	599.884
<i>Partners buitenland</i>	524.821	527.354	2.533	543.338
<i>Klimaatwet HIER II</i>	1.119.337	950.641	168.697-	-
	5.364.242	5.175.892	188.349-	4.508.491

Werving Baten

<i>Kosten eigen fondsenwerving</i>	479.427	470.873	8.554-	566.464
<i>Kosten acties derden</i>	-	-	-	-
<i>Kosten verwerving subsidies</i>	47.312	47.720	408	43.784
<i>Beheer en administratie</i>	606.474	650.460	43.987	572.534
	1.133.213	1.169.053	35.840	1.182.782

Totaal lasten

8.348.479	8.390.323	41.844	7.459.034
------------------	------------------	---------------	------------------

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

Toelichting

Bij voorlichting en ondersteuning is de onderbesteding te verklaren door een structurele bezuiniging op de kosten en was in 2008 een onderbezetting in de formatie.

Achterbanondersteuning

In vergelijking met voorgaande jaren zijn de achterbanmedewerkers die direct werkzaam zijn ten behoeve van de campagnes niet bij de campagnes maar bij de achterbanondersteuning opgenomen. In totaal betreft het 5 Fte inclusief de doorbelaste kosten.

Campagnes

Bij de campagneteams is in 2008 een herverdeling van de middelen doorgevoerd ten gunste van activiteiten in het kader van de klimaatcampagne en om tegenvallende inkomsten op te vangen. De herverdeling had betrekking op de te verdelen middelen en bedroeg € 220.000 ten gunste van de campagne klimaatwet / Hier 2

Klimaatwet

Bij de activiteiten klimaatwet/Hier is geen rekening gehouden met het aandeel van Natuur en Milieu van € 280.000. Dit betreft de bijdrage van de NPL ten behoeve van de activiteiten klimaatwet/HIER2.

Kosten Beheer en administratie

De onderbesteding is veroorzaakt door onderbezetting in de formatie bij de ondersteunende diensten.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

Toelichting kosten werving baten

Milieudefensie streeft naar een doelmatige en efficiënte besteding van middelen, de kosten van verwerving van inkomsten dienen in redelijke verhouding te staan tot het beoogde doel om middelen te genereren voor de realisering van de doelstellingen.

Hieronder een aantal kengetallen:

Kosten van eigen fondsenwerving

<i>Personeelskosten</i>	125.000
<i>Overige kosten</i>	354.427
Totaal	<u>479.427</u>

Baten eigen fondsenwerving	3.695.070
<i>Kosten in % van de baten</i>	13,0%

Kosten verkrijging van subsidie

<i>Personeelskosten</i>	41.383
<i>Overige kosten</i>	5.929
Totaal	<u>47.312</u>

Totaal subsidies	2.367.406
<i>Kosten in % van de subsidie</i>	2,0%

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

Kosten administratie en beheer

<i>Personeelskosten</i>	504.186
<i>Overige kosten</i>	102.288
Totaal	606.474

Totaal Lasten 2008	8.348.479
<i>Kosten in % van de lasten</i>	7,3%

Kosten besteed aan doelstellingen

Kosten doelstellingen	7.215.266
Totaal baten	8.359.260
<i>In procenten</i>	86,3%

Voor de kosten beheer en administratie zijn nog geen normen vastgesteld, Milieudefensie moet zich hier nog nader op oriënteren en gaat hierop beleid ontwikkelen.

Wervingskosten derden

In de jaarrekening zijn geen kosten opgenomen voor de verwerving van acties derden. Deze zijn onderdeel van de kosten eigen fondswerving en zijn in de administratie niet afzonderlijk geadministreerd.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

Kosten administratie en beheer

Bij de verantwoording van de kosten is een nieuwe rubriek toegevoegd, de kosten van beheer en administratie.

Deze kosten waren tot 2008 onderdeel van de uitvoeringskosten. Kosten van beheer en administratie zijn die kosten die de organisatie maakt in het kader van de (interne) beheersing en administratievoering en niet worden toegerekend aan de doelstelling of de werving van baten.

Bij de toerekening van de kosten is per functie afgewogen:

- Is de afdeling of de betreffende medewerker werkzaam voor de doelstelling en voor welk percentage.
- Worden werkzaamheden verricht in het kader van beheer en administratie en voor welk percentage.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

Personeelskosten

	REALISATIE 2008	BEGROOT 2007	REALISATIE 2007
<i>Salariskosten</i>	2.817.922	2.965.754	2.568.023
<i>Sociale lasten</i>	425.363	448.724	363.071
<i>Pensioenlasten</i>	292.869	286.010	238.661
<i>Arbodienst en herverz ziekte</i>	26.443	10.800	146.761
<i>Ontvangen ziekengeld</i>	83.545-	24.921-	99.490-
<i>Uitzendkrachten</i>	111.702	55.000	53.624
<i>Reiskosten</i>	101.858	101.496	89.167
<i>Opleidingskosten</i>	52.826	50.000	50.005
<i>Overige personeelskosten</i>	100.883	73.231	62.459
	<hr/> 3.846.321	<hr/> 3.966.094	<hr/> 3.472.280

Salariskosten

De salariskosten zijn in 2008 met 9,7 % gestegen ten opzichte van 2007. Dit is veroorzaakt door een stijging in de formatie met 3 fte (4,3%), de prijscompensatie van 2,8% en de invoering van een nieuw loongebouw, 2,6%. Door de invoering van het loongebouw is de eerste jaren sprake van een extra stijging van de kosten in verband met de periodieke verhoging.

Ten opzichte van de begroting zijn de kosten lager in verband met openstaande vacatures waarvan enkele zijn vervuld door uitzendkrachten. Dit verklaart dan ook de overschrijding van de uitgaven uitzendkrachten ten opzichte van de begroting.

Kosten arbodienst en ontvangen ziekengeld

De ziekteverzekering is in 2008 aangepast, ziekengeld wordt uitgekeerd boven 6,2 % ziekteverzuim. Dit verklaart dan ook het verschil in kosten arbodienst 2007 en 2008. In 2008 is voor aaneensluitend ziekteverzuim \square 45.363 aan ziekengeld ontvangen op basis van de verzekering zoals die in 2007 was afgesloten.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

Formatie in Fte

	REALISATIE 2008	BEGROOT 2008	REALISATIE 2007
Aantal Fte	72,8	71,6	69,8
WIW en vrijwilligers	4,4	2,4	4,6

Bestuur en directie

De bestuurders waren onbezoldigd actief.

Er zijn geen leningen, voorschotten, of garanties verstrekt aan directie en bestuur.

In 2008 bestond de directie uit gemiddeld 2,4 Fte, de salariskosten bedroegen:

Bruto salaris	126.283		
Sociale lasten	17.327		
Pensioen	16.053		
	<hr/>		
	159.663		
Afschrijvingen			
<i>Afschrijvingen</i>	64.085	80.667	62.736
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	64.085	80.667	62.736

De investering in kantoorautomatisering is in 2008 niet uitgevoerd en doorgeschoven naar 2009.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

	REALISATIE 2008	BEGROOT 2008	REALISATIE 2007
Huisvestingskosten			
<i>Huur</i>	236.365	235.000	226.233
<i>Onderhoudskosten</i>	14.666	16.700	24.990
<i>Overige huisv kosten</i>	11.799	18.641	10.181
	<hr/> 262.830	<hr/> 270.341	<hr/> 261.404
Kantoorkosten			
<i>Onderhoud automatisering</i>	37.377	42.000	49.713
<i>Belastingen en verzekeringen</i>	7.910	7.463	7.927
<i>Telefoonkosten</i>	26.764	23.553	29.404
<i>Verzendkosten</i>	31.757	32.443	32.850
<i>Drukwerk- en kopiekosten</i>	28.426	25.000	36.230
<i>Overige kantoorkosten</i>	17.064	10.265	13.993
<i>Doorbelaste kantoorkosten</i>	36.360-	36.300-	37.134-
	<hr/> 112.939	<hr/> 104.424	<hr/> 132.983
Algemene Kosten			
<i>Magazine</i>			
<i>Prod kosten blad</i>	199.458	150.617	177.613
<i>Inkomsten advertenties</i>	17.459-	29.570-	25.751-
<i>Overige kosten</i>	11.047	39.570	3.087
	<hr/> 193.047	<hr/> 160.617	<hr/> 154.949

De inkomsten uit advertenties blijven achter bij de begroting in verband met de concurrentie met nieuwe media.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

	REALISATIE 2008	BEGROOT 2008	REALISATIE 2007
Lokale afdelingen			
<i>Lokale afdelingen</i>	23.242	27.500	32.513
	<hr/> 23.242	<hr/> 27.500	<hr/> 32.513
Ledenadministratie en servicelijn			
<i>Kosten ledenadministratie</i>	30.052	32.780	33.350
<i>Wervingskosten</i>	336.518	451.311	434.213
<i>Servicelijn</i>	611.376	659.726	626.639
	<hr/> 977.946	<hr/> 1.143.817	<hr/> 1.094.202
Publiciteit			
<i>Kosten publiciteit</i>	49.820	50.936	70.882
<i>Abonnementen</i>	6.071	6.000	8.823
	<hr/> 55.892	<hr/> 56.936	<hr/> 79.705
Bestuurskosten			
<i>Kosten directie en bestuur</i>	27.656	11.500	14.414
<i>Kosten ALV</i>	12.673	17.500	18.222
<i>Bestuursonderzoek</i>	28.427	-	-
<i>Kosten jaarverslag</i>	20.264	19.000	12.800
<i>Overige kosten</i>	22.198	10.250	27.209
	<hr/> 111.217	<hr/> 58.250	<hr/> 72.645

Door structurele besparingen bij verzend- en wervingskosten is in 2008 minder besteed dan is begroot.

Door toename van de reis- en verblijfskosten en een onderzoek naar de managementcultuur bij Milieudefensie zijn de kosten hoger dan begroot.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

	REALISATIE 2008	BEGROOT 2008	REALISATIE 2007
Lidmaatschappen			
<i>Lidmaatschap FoEI en CEAT</i>	87.911	76.000	64.754
<i>FoEE en overige lidmaatschappen</i>	16.770	15.000	25.228
	<hr/> 104.681	<hr/> 91.000	<hr/> 89.982

Door een extra verhoging van de jaarlijkse kosten van de FOEE en een bijdrage van
 □ 10.000 voor campagne-activiteiten zijn de kosten in 2008 hoger uitgevallen dan begroot.

11.7 Toelichting staat van baten en lasten (vervolg)

11.7.3 Toelichting Lastenverdeling

	campagne voorlichting en kennisvergarig	campagne achterban-ondersteuning	campagne landbouw en voedsel	campagne klimaat en energie	campagne ruimte	campagne team globalisering	campagne team jongeren	campagne team verkeer	campagne partners buitenland	campagne NPL/Hier-2 klimaatwet	fondsen-wervings-kosten	kosten verkrijgen subsidies	kosten beheer en administratie	totaal	begroting 2008	realisatie 2007
Fte	6,3	11,3	4,0	6,3	6,9	10,3	4,7	6,1	-	4,1	2,4	0,8	9,5	72,80	71,60	
Uitvoeringskosten																
Personeelslasten	331.010	598.576	210.729	332.230	365.040	545.102	250.809	323.868	-	218.387	125.000	41.383	504.186	3.846.321	3.966.094	3.472.280
Afschrijvingen	5.515	9.973	3.511	5.535	6.082	9.082	4.179	5.396	-	3.639	2.083	690	8.400	64.085	80.667	62.736
Huisvestingskosten	22.619	40.902	14.400	22.702	24.944	37.248	17.138	22.131	-	14.923	8.542	2.828	34.452	262.830	270.341	261.404
Kantoorkosten	9.719	17.576	6.188	9.755	10.719	16.006	7.364	9.510	-	6.412	3.670	1.215	14.804	112.939	104.424	132.983
Subtotaal	368.863	667.027	234.828	370.223	406.785	607.439	279.491	360.905	-	243.361	139.295	46.116	561.843	4.286.174	4.421.526	3.929.403
Algemene kosten																
Ledenblad	15.575	53.149	20.386	8.959	24.219	35.955	14.121	20.683	-	-	-	-	-	193.047	160.617	154.949
Lokale afdelingen	-	23.242	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23.242	27.500	32.513
Ledenadm en servicelij	611.376	-	-	-	-	-	-	-	-	-	336.518	-	30.052	977.946	1.143.817	1.094.202
Publiciteit	4.132	14.101	5.409	2.377	6.425	9.539	3.746	5.487	-	4.675	-	-	-	55.892	56.936	79.705
Bestuurskosten	9.571	17.308	6.093	9.607	10.555	15.762	7.252	9.365	-	6.315	3.614	1.197	14.579	111.217	58.250	72.645
Overige	8.446	28.820	11.055	4.858	13.133	19.497	7.657	11.215	-	-	-	-	-	104.681	91.000	89.982
Subtotaal	649.101	136.620	42.943	25.800	54.332	80.753	32.776	46.750	-	10.990	340.132	1.197	44.631	1.466.025	1.538.120	1.523.997
Activiteitskosten																
Activiteitskosten	2.206	27.207	145.504	115.044	62.311	584.584	129.088	140.529	524.821	864.986	-	-	-	2.596.280	2.430.677	2.005.634
Subtotaal	2.206	27.207	145.504	115.044	62.311	584.584	129.088	140.529	524.821	864.986	-	-	-	2.596.280	2.430.677	2.005.634
	1.020.170	830.855	423.274	511.066	523.428	1.272.776	441.355	548.185	524.821	1.119.337	479.427	47.312	606.474	8.348.479	8.390.323	7.459.034

Bovenstaande verdeling is gebaseerd op richtlijn 650 voor fondsenwervende instellingen. In de kostensfeer is een nieuwe rubriek toegevoegd, de kosten van beheer en administratie. Deze kosten waren tot 2008 onderdeel van de uitvoeringskosten.

In de kosten van beheer en administratie zijn onder andere kosten van personeel opgenomen dat niet direct meewerkt aan

de campagnes en projecten. De kosten zijn berekend conform de richtlijnen voor de jaarverslaggeving. Bij de toerekening van de kosten is per functie afgewogen:

- Is de afdeling of de betreffende medewerker werkzaam voor de doelstelling en voor welk percentage;
- Worden werkzaamheden verricht in het kader van beheer en administratie en voor welk percentage.

11.8 Overige gegevens

11.8.1 Besluit bestemming van het resultaat

Door het bestuur wordt voorgesteld om het resultaat over 2008 als volgt te bestemmen:

	REALISATIE 2008
Bestemmingsfonds juridische procedures	5.105
Bestemmingsfonds Nationale Postcode Loterij	134.210
Reserve Lokale Afdelingen	2.464
Continuïteitsreserve	- 130.999
	<hr/>
	10.780
	<hr/> <hr/>

Bovengenoemd voorstel is in de jaarrekening verwerkt.

11.8 Overige gegevens (vervolg)

11.8.2 Accountantsverklaring

Aan: het bestuur van Vereniging Milieudefensie te Amsterdam.
ACCOUNTANTSVERKLARING

Wij hebben de in dit verslag op pagina 173 tot en met 207 opgenomen jaarrekening 2008 van de Vereniging Milieudefensie te Amsterdam bestaande uit de balans per 31 december 2008 en de staat van baten en lasten over 2008 met de toelichting gecontroleerd.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de vereniging is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag beide in overeenstemming met de Richtlijn 650 "Fondsenwervende Instellingen". Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het ontwerpen, invoeren en in stand houden van een intern beheersingssysteem relevant voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat zodanig dat deze geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten bevat, het kiezen en toepassen van aanvaardbare grondslagen voor financiële verslaggeving en het maken van schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controleinformatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van de jaarrekening relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de vereniging. Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van schattingen die het bestuur van de vereniging heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Vereniging Milieudefensie per 31 december 2008 en van het resultaat over 2008 in overeenstemming met de Richtlijn 650 "Fondsenwervende Instellingen".

Verklaring betreffende andere wettelijke voorschriften en/of voorschriften van regelgevende instanties

Verder melden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Amsterdam, 19 mei 2009 Dubois & Co. Registeraccountants
Origineel getekend door
M. Karman en A.P. Buteijn

12 Vooruitblik

In de eerste helft van 2009 staat 'het drama achter goedkoop vlees' in de supermarkt hoog op de agenda van Milieudefensie. Oerwouden in Zuid-Amerika worden omgehakt om plaats te maken voor sojaplantages. Die soja wordt als veevoer gebruikt. Dat is het drama waaraan Milieudefensie een einde wil maken.

12 12.1 Milieudefensie in 2009

Vooruitblik

Het drama achter goedkoop vlees

Supermarkten bepalen voor een groot deel hoe ons vlees wordt gemaakt. Daarom heeft Albert Heijn als grootste supermarkt van Nederland een extra grote verantwoordelijkheid, vindt Milieudefensie. Als Albert Heijn besluit dat er geen foute veevoersoja meer gebruikt mag worden voor ons vlees, dan gebeurt dat. Daarom spreken Milieudefensie en andere maatschappelijke organisaties, verenigd in de Sojacoalitie, Albert Heijn al vijf jaar aan op dit probleem. Tot nu toe zonder resultaat. Daarom heeft Milieudefensie besloten om de patstelling te doorbreken en in actie te komen.

Minder vlees eten is de beste oplossing. Maar we hoeven niet gelijk allemaal vegetariër te worden. Een dagje geen vlees eten helpt al. Supermarkten kunnen hierbij helpen door veel lekkere, betaalbare producten aan te bieden waar geen of minder vlees in zit. Voor het maken van vegetarische producten is namelijk vijf keer minder plantaardig materiaal zoals soja nodig dan voor het maken van vlees. We hoeven ons veevoer ook niet van de andere kant van de wereld hierheen te slepen. Europese gewassen als erwten, bonen en lupine zijn net zo goed. Dit kost de supermarkten maar een paar cent extra.

Milieudefensie roept Albert Heijn op een einde te maken aan het drama achter goedkoop vlees. Daarvoor wordt een scala aan middelen ingezet, waaronder actiekaarten, een actiesite, radio-spotjes en een tour langs een groot aantal filialen van Albert Heijn. Bij de filialen zullen we de klanten van Albert Heijn informeren en vragen onze oproep te ondersteunen. Mocht er met Albert Heijn een vergelijk mogelijk zijn, dan zal Milieudefensie ook andere supermarkten aanspreken.

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

et drama
goedkoop

jaarverslag
2008

12

Klimaattop in Kopenhagen

In december vindt in Kopenhagen misschien wel de belangrijkste klimaattop van de eeuw plaats. Als de wereld er dan niet in slaagt afspraken te maken om de uitstoot van broeikasgassen drastisch in te perken, zou de klimaatcrisis wel eens uit de hand kunnen lopen. Het doel is de opwarming van de aarde te beperken tot 2 graden Celsius. Daarboven, zo waarschuwen de klimaatwetenschappers, dreigt de klimaatverandering te verhevigen en te versnellen. En er rest ons nog maar heel weinig tijd om dat voor elkaar te krijgen. Daarom verschuift de aandacht en de inzet van menskracht en middelen in de loop van het jaar naar deze cruciale klimaattop.

Milieudefensie zoekt daarvoor intensieve samenwerking met onder meer ontwikkelingsorganisaties en andere natuur- en milieuorganisaties. Het streven is gezamenlijk op te trekken in Nederland. Ook in Kopenhagen zelf zal Milieudefensie aanwezig zijn. De voorbereidingen daarvoor zijn in samenwerking met Friends of the Earth International, de internationale koepelorganisatie waarbij Milieudefensie is aangesloten, al in volle gang.

Hoewel Milieudefensie aan deze twee projecten prioriteit geeft, zijn het zeker niet de enige projecten die Milieudefensie voor 2009 op stapel heeft staan. Een van die projecten heeft betrekking op bouwplannen in het IJmeer (we schreven er al over in [hoofdstuk 3.3](#)). Belangrijke kabinetsbesluiten hierover worden genomen in 2009 en 2010. Onder de slogan 'Houdt het IJmeer open!' wil Milieudefensie omwonenden van het IJmeer mobiliseren tegen de ongewenste bouwplannen. De omwonenden zijn tot nu toe weinig betrokken bij de meningsvorming over de ontwikkelingen in en rond het IJmeer. Milieudefensie ziet het mede als haar taak om de stem van de omwonenden luider te laten klinken en draagvlak te creëren voor alternatieven.

et drama
oedkoop

Verder zet Milieudefensie in op schonere lucht in de steden, door te streven naar uitbreiding van het aantal milieuzones, betere handhaving en strengere normen. Dit zal leiden tot versnelde invoering van emissie-arme voertuigen en is een stimulans voor alternatieve vormen van vervoer, minder verkeer en een algehele verbetering van de luchtkwaliteit. Duitsland, Zweden, Denemarken, Oostenrijk en Londen hebben nu al milieuzones voor personenauto's. Daar loopt men voorop.

De overeenkomst die Milieudefensie in februari met het Havenbedrijf Rotterdam sloot, om de uitstoot van ongezonde stoffen (PM10, SO₂ en NO_x) met 10 procent te beperken, moet in 2009 invulling krijgen. En duurzaam hout en een importverbod voor illegaal hout staan opnieuw hoog op de agenda.

Organisatieontwikkeling

In 2008 schakelde het bestuur van Milieudefensie op voorstel van de directie een extern bureau in om te onderzoeken hoe de wijze van samenwerking binnen het bureau verbeterd kan worden. Dit bureau bracht in november een rapport uit over het gewenste proces van organisatieontwikkeling. Daarop is een verandermanager aangetrokken om dit proces in de eerste helft van 2009 vorm te geven (zie ook [paragraaf 9.5](#)).

et drama
oedkoop

12

12.2 Begroting 2009

Vooruitblik

Baten

Contributies	
Donaties	
Giften werkeenheden	
Eigen fondsenwerving	
Notariële schenkingen en nalatenschappen	
Bijdrage Nationale Postcodeloterij	
Subsidies	
Rente	

BEGROTING 2009	REALISATIE 2008
----------------	-----------------

880.065	848.127
2.015.273	1.987.521
255.099	311.103
529.389	536.883
70.000	11.436
1.500.000	2.230.000
2.633.398	2.367.406
66.500	66.783

Totaal

7.949.724	8.359.259
------------------	------------------

Lasten

Voorlichting en kennisvergaring	
Achterban ondersteuning	
Campagnes	
Kosten eigen fondswerving	
Kosten acties derden	
Kosten verwerving subsidies	
Beheer en administratie	

BEGROTING 2009	REALISATIE 2008
----------------	-----------------

1.151.648	1.020.170
882.866	830.855
4.948.502	5.364.242
496.394	479.427
6.392	-
49.035	47.312
633.157	606.474

Totaal

8.167.994	8.348.480
------------------	------------------

inhoud

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

et drama
oedkoop

jaarverslag
2008

	BEGROTING 2009	REALISATIE 2008
saldo	218.270-	10.779
Besteding aan doelstelling ten opzichte van totale baten	87,8%	86,3%
Personeel in fte	72,04	72,80
Personeelskosten		
Personeelskosten	3.981.322	3.745.438
Overige pers kosten	174.430	100.883
Afschrijvingskosten		
Afschrijvingskosten	90.961	64.085
Huisvestingskosten		
Huur	233.012	236.365
Overige huisv kosten	35.768	26.465
Kantoorkosten		
Kantoorkosten	114.523	112.939
Activiteiteitskosten		
Activiteiteitskosten	3.537.978	4.062.305
Totaal	8.167.994	8.348.480

Op de Algemene Ledenvergadering van 22 november 2008 is de begroting op hoofdlijnen goedgekeurd. Ondanks bijstellingen heeft de begroting een tekort van € 218.000. De besteding van bestemmingsfondsen in 2009 zijn in bovenstaande begroting opgenomen.

Besloten is om door aanpassing van de organisatie van het landelijk bureau en bijstelling van de formatie in juni 2009 alsnog tot een sluitende exploitatie te komen.

et drama
oedkoop

jaarverslag
2008

12

12.3 Meerjarenraming 2009-2012

Vooruitblik

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Baten						
Contributies	880.065	893.266	923.476	954.413	986.863	1.020.238
Donaties	2.015.273	1.913.552	1.961.391	2.010.426	2.060.686	2.112.203
Giften werkeenheden	255.099	258.925	262.809	266.752	270.753	274.814
Eigen fondsenwerving	529.389	504.342	516.951	529.875	543.122	556.700
Notariele schenkingen en nalatenschappen	70.000	71.050	71.050	71.050	71.050	71.050
Bijdrage Nationale Postcodeloterij	1.500.000	1.350.000	1.350.000	1.350.000	1.350.000	1.350.000
Subsidies	2.633.398	2.672.899	2.712.992	2.753.687	2.794.993	2.836.918
Rente	66.500	42.630	43.056	43.487	43.922	44.361
Totaal	<u>7.949.724</u>	<u>7.706.665</u>	<u>7.841.726</u>	<u>7.979.689</u>	<u>8.121.388</u>	<u>8.266.284</u>
Lasten						
Voorlichting en kennisvergarig	1.151.648	1.066.214	1.084.564	1.103.229	1.122.216	1.141.529
Achterban ondersteuning	882.866	817.684	831.756	846.071	860.632	875.443
Campagnes	4.948.502	4.753.060	4.837.320	4.923.609	5.012.743	5.104.171
Kosten eigen fondswerving	496.394	431.961	439.395	446.957	454.649	462.473
Kosten acties derden	6.392	5.920	6.022	6.125	6.231	6.338
Kosten verwerving subsidies	49.035	45.415	46.197	46.992	47.800	48.623
Beheer en administratie	633.157	586.412	596.473	606.707	617.117	627.707
Totaal	<u>8.167.994</u>	<u>7.706.665</u>	<u>7.841.726</u>	<u>7.979.689</u>	<u>8.121.388</u>	<u>8.266.284</u>
Saldo	218.270-					
	<u>7.949.724</u>	<u>7.706.665</u>	<u>7.841.726</u>	<u>7.979.689</u>	<u>8.121.388</u>	<u>8.266.284</u>

inhoud

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

MILIEU
DEFENSIE

jaerverslag
2008

12.3 Meerjarenraming 2009-2012 (vervolg)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Fte	72,04	57,00	57,00	57,00	57,00	57,00
Personeelskosten						
Personeelskosten	3.981.322	3.306.394	3.372.521	3.439.972	3.508.771	3.578.947
Overige pers kosten	174.430	145.084	147.260	149.469	151.711	153.987
Afschrijvingskosten						
Afschrijvingskosten	90.961	92.325	94.172	96.055	97.976	99.936
Huisvestingskosten						
Huur	233.012	236.507	240.055	243.656	247.310	251.020
Overige huisv kosten	35.768	36.305	36.849	37.402	37.963	38.532
Kantoorkosten						
Overige kantoorkosten	114.523	116.241	117.984	119.754	121.551	123.374
Activiteiteitskosten	3.537.978	3.773.810	3.832.884	3.893.381	3.956.105	4.020.488
Totaal	<u>8.167.994</u>	<u>7.706.665</u>	<u>7.841.726</u>	<u>7.979.689</u>	<u>8.121.387</u>	<u>8.266.284</u>
Kengetallen						
Groei in baten fondsenwerving	2,7%	3,0%	2,6%	2,6%	2,7%	2,7%
Beschikbaar voor doelstelling	87,84%	86,12%	86,12%	86,13%	86,14%	86,15%
Kosten administratie en beheer ten opzichte van de totale kosten	7,75%	7,61%	7,61%	7,60%	7,60%	7,59%

et drama
oedkoop

De missie van Milieudefensie

Statutaire doelstelling

(Uit: Statuten vastgesteld door de ALV van 26 november 2005).

De vereniging stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan het oplossen en voorkomen van milieuproblemen en het behoud van cultureel erfgoed, alsmede te streven naar een duurzame samenleving dit alles op mondiaal, landelijk, regionaal en lokaal niveau, in de meest ruime zin en een en ander in het belang van de leden van de vereniging en in het belang van de kwaliteit van het milieu, de natuur en het landschap in de meest ruime zin voor huidige en toekomstige generaties.

De vereniging tracht haar doel te bereiken door:

Het kritisch volgen van al die ontwikkelingen in de samenleving die effect hebben op het gebied van milieu, natuur, landschap en duurzaamheid, het beïnvloeden van de besluitvorming daarover door middel van het gebruikmaken van alle daartoe geëigende en geoorloofde middelen, het verrichten dan wel doen verrichten van onderzoek, het verspreiden en verstrekken van informatie in de meest ruime zin, het verkrijgen van gerechtelijke uitspraken en het uitvoeren van alle handelingen en acties die de vereniging nodig acht om haar doel te bereiken.

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Missie

(Uit: visiedocument vastgesteld door de ALV van 20 november 2004).

Milieudefensie wil een duurzame, schone wereld waarin het goed toeven is, en waarin het draagvermogen van de aarde volledig wordt gerespecteerd en ten goede komt aan de gehele wereldbevolking.

Milieudefensie streeft het volgende toekomstbeeld na:

- De natuurlijke rijkdommen van de aarde zijn op efficiënte wijze ingezet ten behoeve van de gehele wereldbevolking met een rechtvaardige verdeling van de beschikbare milieugebruiksruimte voor een ieder. Voldoende grondstoffen, energie en natuurwaarden blijven beschikbaar voor vele toekomstige generaties.
- Hergebruik, minimale emissies, herwinbare energie en natuurbehoud zijn algemeen aanvaarde basisprincipes. De materiële welvaart heeft een niveau waarop een prettig en veilig leven gegarandeerd is zonder dat mens en milieu ondergeschikt zijn aan de economie.
- Met milieu, levende natuur en natuurlijke hulpbronnen wordt verantwoord en respectvol omgegaan.

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Strategie

Milieudefensie tracht dit te verwezenlijken door:

- helder te maken dat een structurele oorzaak van milieubederf en uitputting van grondstoffen gelegen is in een te eenzijdige gerichtheid op vrije markt en economie; en wervende, realistische correcties hierop naar voren te brengen;
- met het uitdragen van standpunten en stellingnamen weliswaar helder positie te kiezen, maar altijd gericht op het behalen van resultaat en op beïnvloeding van het maatschappelijk debat;
- samen met mensen effectieve druk en hindermacht te ontwikkelen op die plekken in de samenleving waar de beslissingen vallen;
- vanuit de ecologische invalshoek van duurzaamheid ook oog te houden voor de daarmee verweven maatschappelijke en sociale aspecten;
- mensen inzake de milieuproblematiek te mobiliseren op zowel hun verantwoordelijkheid voor de toekomst als een gevoel van urgentie en eigenbelang; en overstijgende en/of abstracte milieuproblemen te vertalen naar de betekenis ervan voor de mens in zijn eigen leefomgeving;
- te stimuleren dat onderzoek naar en analyse van milieuproblemen en mogelijke oplossingen blijft plaats vinden, en de kennis hierover te verspreiden.

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

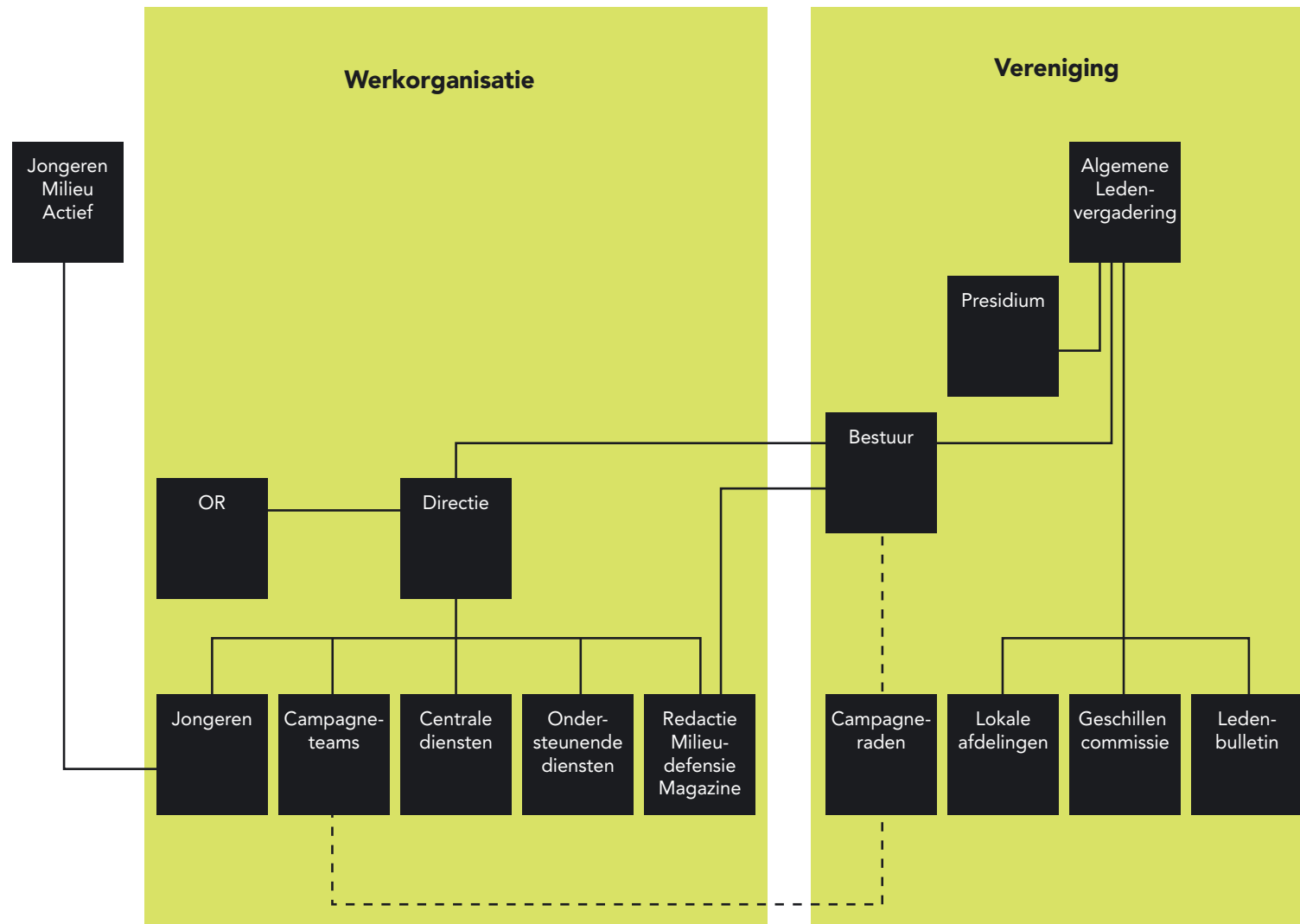
11

12

Rechtsvorm en organisatiestructuur

Milieudefensie is een vereniging en kent een bestuur, een landelijk bureau en lokale groepen. Hieronder vindt u het organogram.

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

Milieudefensie –**Friends of the Earth Netherlands***Bezoekadres:*

Nieuwe Looiersstraat 31, Amsterdam

Postadres:

Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam

Servicelijn: 020 6262 620

Fax: 020 5507 310

E-mail: service@milieudefensie.nlInternet: www.milieudefensie.nl*Jongerenorganisatie JMA:*020 5507 436 / www.jma.org**Friends of
the Earth****Colofon**

Redactie: Victor van den Belt

Fotoredactie: Brenda Poppenk

Vormgeving en productie:

Eric Mels vormgeving, Hoorn

Foto's

Anne van Mierlo: p.28

Berry Stokvis/HH: p.6, p.89

Brenda Poppenk: voorzijde, p.14, p.23,
p.26, p.30, p.48, p.71, p.79, p.88, p.91,
p.108, p.115

Captain Video: p.1

Eduard de Kam/HH: p.103

Friends of the Earth: p.18

It Griene Erfgoed: p.51

Jan Gilhuis/Both Ends: p.34

Joanne Alting: p.99

Johannes Abeling: p.16

Kadir van Lohuizen: p.66

Maarten Ros: p.40

Meta Meijer: p.86

Michiel Wijnbergh: p.17, p.25, p.44, p.55,
p.94, p. 172, p.209

Peter Hiltz/HH: p.43

Rick Keus: p.ii, p.114, p.139

inhoud**1****2****3****4****5****6****7****8****9****10****11****12**

Interviews

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

Interview

Mike Childs**hoofd campagnes van Friends of the Earth**

De Engelse Climate Change Bill is niet alleen het succes van een zusterorganisatie van Milieudefensie, het is ook het succes van heel veel mensen die de politiek in beweging brachten. In 2005 lanceerde Friends of the Earth de campagne The Big Ask. Een ongeëvenaard aantal mensen riep op tot een krachtige klimaatwet. Bijna 200.000 mensen spraken rechtstreeks tot parlementsleden door middel van brieven, e-mails, videoclipps of in levende lijve. Mensen vragen zich vaak af of je de politiek daadwerkelijk kunt veranderen. Ja, dus. De politiek heeft geluisterd naar de stem van de bevolking. Een inspirerend voorbeeld voor Nederland en andere landen.

Enkele vragen aan Mike Childs, hoofd campagnes van Friends of the Earth.

Heb je een verklaring voor het succes?

'Klimaatverandering is een belangrijk politiek onderwerp en de regering deed er duidelijk niet genoeg aan. Daarom viel

ons initiatief goed. De tijd was er rijp voor. Verder was wat we vroegen niet overdreven. Drie procent minder CO₂ per jaar is haalbaar, vond ook het publiek. De naam 'The Big Ask' en ambassadeur Tom Yorke van Radiohead hebben natuurlijk ook erg geholpen.'

Wat was doorslaggevend?

'Vooral de grote groep enthousiaste vrijwilligers, die lokaal veel hebben bereikt. Verder hebben we een aantal politieke openingen benut. Zo had de conservatieve partij een nieuwe leider die openstond voor ons idee. En de nieuwe milieuminister, David Miliband, pleitte, in tegenstelling tot zijn voorganger, voor een Klimaatwet. Dat samen heeft de weg voor de Climate Change Bill geplaveid.'

En nu de rest van Europa?

'Als er nu nog één of twee landen in Europa met een wet komen, kan het snel gaan. Het is belangrijk om een manier te vinden om de politici van mening te laten veranderen. Ze moeten het gevoel hebben dat het hun eigen idee is.

Dat is ons gelukt: we hebben ze weten te overtuigen dat een Klimaatwet nodig is, zonder dat ze hoefden te zeggen dat het idee van een milieclub kwam. Wij claimden die successen dan ook niet. Het gaat er tenslotte om dat die wet er uiteindelijk komt! Het is ook wel heel belangrijk om de steun van alle partijen te hebben, niet alleen van de linkse. Het klimaat is namelijk helemaal geen links onderwerp. Het gaat ons allemaal aan! The Big Ask is er echt in geslaagd alle partijen erbij te betrekken.'

Zit jullie werk er nu op?

'Met deze wet hebben we politici gedwongen om stil te staan bij het klimaat. Maar we zijn nog niet klaar. Nu we de wet hebben, moeten we goed opletten hoe die wordt uitgevoerd. Wordt er bijvoorbeeld geen gebruik gemaakt van kernenergie of kolen? Dat houden we nauwlettend in de gaten.'

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

Interview

Interview

Sigrid Vorrink

jongerenambassadeur en klimaatheld

Sigrid Vorrink is in het dagelijks leven junior-onderzoeker aan de Hogeschool Utrecht. Ze wilde 'iets met milieu' gaan doen en las op Internet over Jongeren Milieu Actief (JMA). 'Er zijn meerdere natuur- en milieuorganisaties voor jongeren, maar JMA is eigenlijk de enige organisatie die ook politiek actief is.

Andere organisaties gaan de natuur in om beestjes te bekijken. Ook leuk, maar niet voor mij. Ik wil echt iets betekenen. Daarom werd ik in 2006 lid van het JMA-bestuur.

Via JMA werd ik regelmatig uitgenodigd voor acties van Milieudefensie. Het afgelopen jaar was ik erg actief voor de Klimaatwetcampagne, onder andere in mijn rol als jongerenambassadeur. We gingen met politici op stap om over het klimaat en de Klimaatwet te spreken, vanuit het perspectief van jonge mensen. Wij leven tenslotte nog een hele tijd op deze aarde.

Ik heb met Diederik Samson (PvdA) en Helma Nepperus (VVD) gesproken. Dat was een bijzondere ervaring.

Wat ik altijd heel leuk vind, zijn acties waarbij je je moet verkleden. Bij het aanbieden van de handtekeningen voor de Klimaatwet fietste ik als klimaatheld met een whike, een ligfiets met een zeil. Dat was heel grappig! Als er dan ook nog veel media-aandacht is, merk je dat wat je doet impact heeft. Vorig jaar deed ik mee met 'Niet met mijn geld', om mensen voor te lichten over wat banken met het geld van hun klanten doen. Mijn eigen vrienden zijn toen van bank veranderd door wat ik ze vertelde.

Ik voel me erg betrokken bij klimaatverandering. Maar het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees' uit 2007 was ook heel interessant, omdat dat met verschillende thema's als milieu en dierenwelzijn te maken heeft.

Wat een goede reden is om vrijwilliger te worden bij Milieudefensie? Dat je de acties leuk vindt, er echt voor staat en het over kunt brengen aan anderen. Ik kan niet zo goed tegen actievoeren om het actievoeren. Je staat daar wel met een bepaalde reden. Je moet dus wel weten wat je aan het doen bent.

Wat ik goed vind, is dat Milieudefensie met mensen in gesprek gaat. Volgens mij bereik je daar meer mee dan met hele harde acties. Af en toe een flinke actie is goed, maar je moet er wel voor zorgen dat je geen mensen tegen je in het harnas jaagt. Ik heb niet het idee dat ik in mijn eentje de wereld kan veranderen. Maar iets doen is altijd beter dan niets doen!

Han Horstink

als vrijwilliger van alle markten thuis

'Ik ben al jaren lid van Milieudefensie. Toen ik in Delft woonde was ik daar al wel actief. Maar in Culemborg had ik meer tijd. En omdat daar nog geen afdeling was, heb ik die opgericht.' Aan het woord is Han Horstink, in het dagelijks leven secretaris van de coöperatie van Fair Trade importeurs, maar voor Milieudefensie van alle markten thuis.

Han steekt elk jaar de meeste energie in de Week van de Vooruitgang, een samenwerkingsverband tussen Milieudefensie en andere organisaties om duurzame mobiliteit te promoten.

'Het afgelopen jaar hadden we een heel mooi programma in Culemborg. Er waren leuke activiteiten op de dijk en een grote manifestatie op de markt. Erg interessant was de demonstratie van bijzondere en zuinige auto's.

Bij de gemeente hebben we voor elkaar gekregen dat we vijf keer per jaar een autovrije dag mogen organiseren. Een

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

stuk van de dijk langs de Lek wordt dan vrijgemaakt. En allerlei organisaties uit de buurt kunnen activiteiten organiseren. Daar zijn we heel blij mee.

De afgelopen jaren heb ik me vooral ingezet voor de thema's 'Landbouw en Voedsel' en 'Verkeer'. Ik deed mee aan de EKO-tellingen en organiseerde fietstochten naar de biologische boer. Het lokale verkeersbeleid volg ik nauwlettend. Je kunt me ook vaak vinden bij bijeenkomsten van de campagneraden van Verkeer en Voedsel.

Ik vind dat er leuke, betrokken mensen bij Milieudefensie werken. Echt een goede organisatie, omdat Milieudefensie concrete resultaten bereikt met haar acties. Er worden echt dingen verbeterd. Ik ben op veel manieren met de organisatie verbonden. Niet alleen omdat ik meedoe met acties, maar ook omdat ik in de werkgroep Verenigingsstructuur zit. Dat interesseert me, omdat ik van origine jurist ben. Daarom ben ik bovenmatig geïnteresseerd in statuten en reglementen.

Marije Broekhuijsen vrijwilliger bij het klimteam

'Ik kwam met Milieudefensie in aanraking via Friends of the Earth International. Ik deed tijdens mijn studie onderzoek bij een project van Friends of the Earth Ghana. Toen ik terugkwam en ging werken, wilde ik ook vrijwilligerswerk doen. Toen hoorde ik dat Milieudefensie de Nederlandse afdeling van Friends of The Earth is!

Omdat de mensen van het Actie- en evenemententeam van Milieudefensie hoorden dat ik aan bergbeklimmen doe, werd ik meteen gevraagd voor het klimteam. Ik dacht eerst: Dat kan ik helemaal niet, dat is alleen voor heel stoere mensen. Maar ze wilden me toch hebben.

Of het ooit gevaarlijk is? Laatst liet iemand tijdens de training iets naar beneden vallen. Dat kan dus wel gevaarlijk zijn, en daarom dragen we altijd een helm. Voor de rest is het altijd heel veilig; er worden absoluut geen risico's genomen. Ik heb nu aan één actie meegedaan bij Ahoy. Eigenlijk heeft zo'n actie niet altijd even veel met klimmen te maken. Het gaat

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

meer over werken op hoogte. Bij Ahoy gingen we gewoon met de trap en een ladder naar boven, naar het dak. Je moet natuurlijk niet bang zijn en goed om kunnen gaan met klimmateriaal, maar het is wel heel anders dan klimmen in een klimhal of in de bergen.

Eng vind ik het niet, nee. Bij dit soort acties heb je echt alles zelf onder controle. Veel meer dan in de bergen, waar je met vallende stenen en lawines te maken hebt. Je moet vooral niet bang zijn. Dan maak je ook geen fouten. Belangrijk is, dat je weet hoe je moet reageren op mensen. Die kunnen soms onvoorspelbaar of agressief zijn. Tijdens de-escalatietrainingen leren we daarmee omgaan.

Een beetje stoer moet je wel zijn. Je moet tegen spanning kunnen en je grenzen durven te verleggen. Je kunt beter niet meteen met de moeilijke taken beginnen. Zo was ik rope-guard tijdens de actie bij Ahoy. Ik zat op het dak en bewaakte de touwen van de klimmers. Bij een volgende actie krijg ik misschien een moeilijker taak, aan een touw onder een spandoek hangen bijvoorbeeld.

We trainen vier keer per jaar. Vaak op bijzondere plekken, zoals je ze ook in de praktijk tegen kunt komen. Zo hebben we al eens in theater de Meervaart geoefend. Dat was echt leuk!

Ik ben niet iemand die denkt: ik geef wat geld en dan is het klaar. Ik wil graag zelf actief zijn. Je geeft dan ook een ander signaal af, denk ik. Ik hou van vriendelijke acties, maar wel met een duidelijke boodschap. Je kunt wel denken: het heeft allemaal geen zin, maar zo zit ik niet in elkaar. Een beter milieu begint bij jezelf, is mijn lijfspreuk. Ik vind het heel fijn dat Milieudefensie er is om mensen die iets willen doen voor het milieu, te ondersteunen.'

Interview

Mary Louw**dertig jaar Milieudefensie Zoetermeer**

Mary Louw, al vanaf het prilleste begin betrokken bij Milieudefensie Zoetermeer: 'Zoetermeer wil bij de tien duurzaamste gemeenten van Nederland gaan horen. Wij willen natuurlijk graag weten wat de gemeente doet, om die plek op de ranglijst te verdienen.

Daarom vieren we geen feestje, maar nemen we de gemeente onder de loep. Negatieve, maar ook positieve zaken. Zoetermeer heeft bijvoorbeeld gratis bewaakte fietsenstallingen, een heel goed initiatief!

Mijn man was een van de mede-oprichters van de landelijke vereniging Milieudefensie. Dus toen dertig jaar geleden in Zoetermeer het initiatief genomen werd om een afdeling op te richten, werden wij hier vanzelfsprekend bij betrokken.'

Mary maakt zich het meest druk om het autoverkeer: 'Elk jaar doet Zoetermeer mee met de Week van de

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

Vooruitgang en in het kader daarvan is er een autovrije zondag. Dat vind ik veel te weinig. De binnenstad wordt wat mij betreft helemaal autovrij.'

Gevraagd naar het hoogtepunt in die dertig jaar, hoeft Mary niet lang na te denken: 'Zonder twijfel de actie in 1992 tegen de wereldruiterspelen. Zoetermeer wilde toen een heel park overhoop halen om die wereldberoemde spelen te kunnen organiseren. Er moesten tribunes gebouwd worden op de plek waar het groen was. We hebben bij ons protest ontzettend veel mensen meegekregen. En bijna alle politieke partijen stonden achter ons.' De ruiterspelen zijn er nooit gekomen.

Waarom Mary zich al zo lang actief inzet? 'Omdat het nog steeds nodig is! Ik denk dat we al veel bereikt hebben, wie heeft het tegenwoordig niet over het klimaat? Maar we zijn nog lang niet klaar.'

Joke Hoobroeckx

twintig jaar Goed-Aardig uit Heemskerk

Joke Hoobroeckx, al twintig jaar betrokken bij Goed-Aardig uit Heemskerk, heeft in die tijd de belangstelling voor het milieu zien groeien, wegzakken en weer opleven: 'Wat twintig jaar geleden nog bijzonder was en waarover gelachen werd als het werd aangekaart, is nu gemeengoed geworden. Dat maakt het voor ons wel moeilijker. We moeten nu aandacht vragen voor de grote problemen.'

Zoals al in de naam besloten ligt, organiseerde de afdeling de afgelopen twintig jaar vooral vriendelijke acties.

Joke: "Dat kwam ook omdat er veel huisvrouwen met ons meededen. Die zie je toch niet zo snel op de barricaden. Hoewel... We zaten bijna bovenop een vliegtuigvleugel, voerden actie in apenpakken voor FSC-hout en we lieten ons zelfs vastketenen bij een fabriek.'

Wat Joke het meest is bijgebleven: 'De milieumarkten! In die tijd was niemand eigenlijk nog met het milieu bezig.

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

Als je nagaat hoeveel moeite je moest doen om glas ingezameld te krijgen. We gaven informatie over plastic zakken, chloor. Dingen die nu zo vanzelfsprekend zijn.'

Ilse, Joop, Tineke, Marianne en Joke laten regelmatig hun gezicht zien bij landelijke acties van Milieudefensie. Zo waren ze te zien als Klimaatheld om handtekeningen op te halen voor een krachtige Klimaatwet, als Miss Piggy tijdens het burgerinitiatief in 2007 of als EKO-teller in de plaatselijke supermarkt. 'We maken een boekje waarin staat welke supermarkten in Heemskerk de meeste EKO-producten verkopen.'

Tijdens Wereldmilieudag 2008 kreeg Goed-Aardig een Groen Lintje, uitgereikt door GroenLinks. Een mooie beloning voor twintig jaar hard werk voor het milieu.

Tineke Dooyewaard

Milieudefensie Amersfoort

Tineke Dooyewaard van Milieudefensie Amersfoort is nog lang niet aan een jubileum toe. Op haar initiatief werd de afdeling in 2008 opgericht. 'Toen ik verhuisde naar Amersfoort, ontdekte ik dat er geen afdeling was. Dat moest veranderen. Tijdens de groependag, georganiseerd door Milieudefensie, kreeg ik een aantal mensen mee. En dat is het begin geworden van Milieudefensie Amersfoort.'

De afdeling kon gelijk aan de slag, want er waren (opnieuw) plannen voor een weg dwars door onder andere Birkhoven. De afdeling organiseerde een wandeltocht. 'Dat ging ontzettend goed! Er waren drie politieke partijen, de boswachter, de Milieufederatie en alle lokale kranten. Als we iets meer tijd hadden gehad, was de landelijke pers er ook nog wel bij geweest!'

Het resultaat van de eerste actie mag er zijn: de weg komt er naar alle waarschijnlijkheid niet. 'De gemeenteraad heeft een officiële inspraakbrief tegen die wegen ingediend. Daar zijn we natuurlijk erg trots op!'

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

'Iedereen in onze groep heeft zo zijn eigen specialiteit,' vertelt Tineke. 'Ik ben echt een PR-vrouw. Vlak na de oprichting had ik al een interview in de krant geregeld. Eline en Peter zijn veel meer inhoudelijk bezig. En we hebben sinds kort een nieuw lid, die is IT-specialist.' Plannen voor de komende tijd zijn er al volop. 'We werken op dit moment aan een plan waarin we aangeven waarmee we ons willen gaan bezighouden. Eén van die thema's is het sluiten van de winkeldeuren, vanwege de energieverpilling. We krijgen alle medewerking van de gemeente. Ze staan zeer welwillend tegenover ons.'

'Ik steek zoveel energie in het milieu, omdat ik hou van alles wat leeft,' zegt Tineke. 'Ik vind, dat je verantwoordelijk bent voor wat je doet. Ik kan me helemaal vinden in de uitspraak: Iedereen wil terug naar de natuur, maar niemand wil lopend. Ik merk dat zelfs milieuactivisten het milieu niet altijd op zichzelf betrekken. Ze voeren actie, maar rijden tegelijkertijd in een dikke auto of hebben een sauna thuis. Mensen stappen niet graag uit het patroon waar ze in zitten. Je gedrag wijzigen, is het allermoeilijkste!'

Interview

Interview

Anne van Schaik

campagneleider

In augustus 2008 stond het plotseling in alle kranten: 'Onterechte subsidie van VROM voor ondeugdelijk onderzoek Milieudefensie.' De Raad Nederlandse Detailhandel (RND) vond dat het onderzoek van Milieudefensie naar de verkoop van duurzaam hout in Nederlandse winkelketens niet deugde. De RND sprak over 'slecht uitgevoerd, amateuristisch onderzoek', bedoeld om de detailhandel 'in een kwaad daglicht te plaatsen'.

Het onderzoek naar fout hout liep al vijf jaar en jullie boekten prima resultaten. En dan komt plotseling die aanval van de RND...

'Ja, die aanval overviel ons. Achteraf is het verrassend, dat de media pas in augustus op de zaak duiken. Want de RND schreef al in juni een brief aan minister Cramer, over de subsidies voor het onderzoek. Maar de media hadden daar toen geen belangstelling voor. Wij kenden die brief en hun kritiek toen nog niet, terwijl we wel met de RND hebben samengewerkt richting Brussel, om illegaal hout op de

Europese markt tegen te gaan. Pas na de hele affaire rondom GroenLinks Kamerlid Wijnand Duyvendak, kwam die brief boven tafel. Plotseling hadden alle media het over ons: ons onderzoek zou niet deugen en we zouden die subsidie terug moeten betalen.'

Hoe reageerde je?

'Ik was enorm verbaasd, net als het hele team en de vrijwilligers die zich inzetten om in de winkels te turven. De kritiek was dat het onderzoek niet wetenschappelijk zou zijn. Maar dat hebben wij ook nooit beweerd!

Daarmee wil ik overigens niet zeggen, dat het onderzoek niet zorgvuldig gebeurt. Vrijwilligers bezochten in totaal 69 filialen en inventariseerden wat zij daar op dat moment aantreffen. Wij willen laten zien wat de consument tegenkomt als hij een winkel binnenstapt. Niet meer en niet minder. Het vervelende was dat niemand bij ons navraag deed. De media namen alles klakkeloos van elkaar over en in hun kielzog helaas ook enkele politici.'

Hebben jullie contact gezocht met de RND?

'Jazeker, ik heb direct de telefoon gepakt en gebeld. Ik wilde ze uitnodigen om bij ons te komen uitleggen wat ze zo slecht vonden aan het onderzoek. Dat weigerden ze pertinent. Alleen via de media wilden ze met ons praten. En dat terwijl ons contact tot dan toe helemaal niet slecht was. In april stuurde Milieudefensie nog samen met de RND een lobbybrief over illegaal gekapt hout aan de Europese Commissie.'

En hoe zit dat met die Botte Bijl Award waarover de RND viel?

Daarmee maak je bedrijven toch zwart?

'De Botte Bijl Award trekt natuurlijk de aandacht van de media. En dat is ook de bedoeling. Wij willen dat bedrijven stoppen met het gebruik van illegaal hout. Maar het is echt niet zo dat we alleen maar aan het bestraffen zijn. We hebben de bedrijven die het wel goed doen, altijd in het zonnetje gezet. Zij kregen bloemen of een taart. Maar dat haalt de krant meestal niet.'

Waar komen de verwijten van de RND volgens jou vandaan?

Hebben ze niet een beetje gelijk?

'Nee, dat vind ik niet. Ons onderzoek is een steekproef En die steekproef geeft een goede indruk van het aandeel duurzaam hout dat in tuinmeubelen verwerkt zit. Ik sta nog steeds volledig achter onze onderzoeksmethode. Het opvallende is juist dat de bedrijven die de Botte Bijl Award hebben gekregen, erg hun best hebben gedaan om hun assortiment FSC-hout te vergroten. Het bedrijf dat de Award dit jaar kreeg, Groenrijk, committeerde zich aan pittige afspraken. Toch een teken dat zij graag willen verbeteren!'

Hoe kijk je terug op de manier waarop Milieudefensie heeft gereageerd op de kritiek?

'Achteraf denk ik dat we wel wat sneller en steviger hadden kunnen reageren. Meteen de bal terugkaatsen. Het duurde lang voordat tot iedereen was doorgedrongen dat het alle hens aan dek was. We hadden nog teveel zoiets van: "Wat gebeurt ons nu?"'

Interview

Lars Keizerwaard vrijwilliger bij het klimteam

'Ik leerde Milieudefensie kennen als stagiair bij de campagne 'Trek de groene grens'. Ik studeerde Milieukunde, toen. Pas later ben ik bij het klimteam terecht gekomen. Ik hou erg van klimmen en doe het ook als sport. Een pittige actie spreekt mij ook wel aan. Dat is een goede combinatie voor het klimteam. Ik probeer zoveel mogelijk mee te doen met acties, hoewel het moeilijk te combineren is met het boerenbestaan. De geiten moeten toch elke dag gemolken, wat er ook gebeurt.' Lars is in het dagelijks leven geitenhouder en kaasmaker.

'De meest bijzondere actie vond ik die op de Martinitoren in 2002, dat was tegen de magneettrein. Bijzonder in de zin dat het technisch erg interessant was; die toren is zó hoog!

Maar ik kan me ook een actie bij de Tweede Kamer herinneren. We hebben toen aan het Tweede-Kamergebouw gehangen. Dat is natuurlijk heel goed beveiligd, daar klim je niet zomaar even op.

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

Iemand die nieuw is wordt niet in het diepe gegooid: we hebben instructeurs en hulpinstructeurs. Meestal duurt het wel een jaar voordat iemand echt mee kan doen. Het belangrijkste is, dat je op hoogte moet kunnen werken en de juiste beslissingen kunt nemen.

Je kunt jezelf heel goed trainen, maar je blijft afhankelijk van de buitenwereld. Soms is het moeilijk daar op te anticiperen. Op Schiphol lopen bijvoorbeeld piepjonge marechaussees rond die de luchthaven beveiligen tegen terroristen. Hoe reageren die op actievoerders die opeens opduiken? Met de-escalatietrainingen oefenen we hier wel op. Maar helemaal zeker ben je nooit.

Het klimteam bestaat uit mensen van allerlei pluimage. Toch is het een hechte groep. Je bent verantwoordelijk voor jezelf en elkaar. Je beschermt elkaar zoveel als het kan. Dat schept natuurlijk wel een band.'

Achtergronden

inhoud

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12

Achtergrond

Een netwerk van betrokken en actieve mensen

(vervolg)

voelen. Mensen kunnen die binding bevestigen door lid te worden van de vereniging.

De vereniging is de kurk waarop de beweging drijft, omdat ze voor continuïteit zorgt en formele structuren biedt om mee te denken over de koers van de beweging en actief te participeren in allerlei activiteiten.

Milieudefensie zoekt naar mogelijkheden om mensen op hún manier te betrekken, dus op basis van hun wensen, interesses en kwaliteiten.

Daarbij hanteren we een benadering op maat. We onderscheiden drie groepen mensen:

- mensen met zorg om het milieu
- sympathisanten
- actieve achterban

Mensen die zich zorgen maken om het milieu nodigen we uit mee te doen aan laagdrempelige activiteiten. Als dat lukt, spreken we van sympathisanten. Het ondertekenen van een actiekaartje is bijvoorbeeld zo'n laagdrempelige activiteit. De actieve achterban is intensiever betrokken bij het reilen en zeilen van Milieudefensie. Lokale afdelingen en steunpunten behoren bijvoorbeeld tot deze groep. In de praktijk behoren mensen van tijd tot tijd en afhankelijk van het thema dat hun aandacht heeft, tot verschillende groepen.

Bij elkaar levert dat het beeld op van een vereniging waarbinnen duizenden mensen actief zijn, mensen die voor kortere of langere tijd als vrijwilliger meewerken aan de verwezenlijking van milieudoelen. Soms onder de vlag van Milieudefensie, soms als partners. Alles bij elkaar een groot netwerk van actieve burgers en organisaties.

Beleidscyclus en interne besluitvorming

(vervolg)

gelegd. Het bestuur bundelt de plannen tot een Jaarplan Campagnes en legt dat ter vaststelling voor aan de najaars-ALV.

- Het bestuur stelt elk halfjaar vast welk project de hoogste prioriteit krijgt. Op het niveau van de werkorganisatie als geheel speelt het middenmanagement een belangrijke rol. In een overleg van directie en leidinggevenden worden voorstellen besproken die betrekking hebben op de organisatieontwikkeling. Dit overleg komt maximaal vier keer per jaar bijeen.

Alle grotere projecten worden geëvalueerd. De evaluatieverslagen van de hoogst geprioriteerde projecten worden aan het bestuur voorgelegd.

De vereniging heeft op twee manieren inbreng:

- Via de Algemene Ledenvergadering (twee keer per jaar)
- Via de campagneraden

Achtergrond

Wervingsmethoden

(vervolg)

Prospecting gebeurt met inserts (brieven die met bladen worden meegezonden) en 'direct marketing' (het gericht aanschrijven van mensen). Na een eerste kennismaking met de inhoud van ons werk groeit stapsgewijs de binding. Daarbij proberen we steeds aan te sluiten bij de gebleken belangstelling van mensen.

In 2008 is rondom de Klimaatwet en het provinciale Burgerinitiatief tegen varkensstallen in Noord-Holland ingezet op prospecting. Het aantal klachten dat Milieudefensie als gevolg van deze wervingsvormen bereikt, is beperkt (0,5 tot 1 procent). Uiteraard wordt met klachten, voor zover mogelijk, altijd iets gedaan.

Het overgrote deel van de doorlopende machtigingen voor Milieudefensie komt tot stand dankzij telemarketing. Met een machtiging geven mensen Milieudefensie toestemming om periodiek geld van hun rekening af te schrijven. Naast het lidmaatschap is dit de kern van de structurele inkomsten die Milieudefensie van haar achterban ontvangt. Eind 2008 is de jaarwaarde van afgesloten doorlopende machtigingen circa 1,58 miljoen euro. In een jaar tijd is het verloop opgevangen.

inhoud

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Bij telemarketing zoekt Milieudefensie uitsluitend contact met mensen die Milieudefensie financieel (willen) steunen. Het aantal klachten is daarom klein (minder dan 0,5 procent van de telefoongesprekken). Ook deze klachten worden zeer serieus genomen en onmiddellijk onderzocht. Waar nodig wordt direct ingegrepen om herhaling te voorkomen.

Tegenover weinig negatieve reacties staan veel positieve reacties. Het aantal mensen dat enthousiast reageert en besluit Milieudefensie duurzaam te steunen is heel groot en het verloop is klein.